

Ref

DECENTRALISERING AV STATLIG VERKSAMHET — ETT LED I REGIONALPOLITIKEN

Huvudrapport avgiven av delegationen för lokalisering
av statlig verksamhet

Statens offentliga utredningar

1970:29

Finansdepartementet

Decentralisering av statlig verksamhet — ett led i regionalpolitiken

Huvudrapport avgiven av delegationen
för lokalisering av statlig verksamhet
Stockholm 1970

Till Statsrådet och chefen för finansdepartementet

Genom beslut den 13 juni 1969 bemyndigande Kungl. Maj:t chefen för finansdepartementet att tillkalla högst fem sakkunniga med uppdrag att inkomma med förslag om flyttning av statlig verksamhet från storstockholmsområdet.

Med stöd av bemyndigandet tillkallades samma dag som sakkunniga budgetchefen i finansdepartementet Bo Jonas Sjönander, tillika ordförande, planeringsdirektören i byggnadsstyrelsen Åke Smith, byråchefen i arbetsmarknadsstyrelsen Curt Canarp, departementsrådet i försvarsdepartementet Sven Larsson och kanslirådet i inrikesdepartementet Bengt Thufvesson. Till sekreterare åt de sakkunniga förordnades kanslirådet i jordbruksdepartementet Bo S. Hedström.

Vi har arbetat under benämningen delegationen för lokalisering av statlig verksamhet.

Tillsammans med 1969 års utredning för samordnad forskning avlämnade vi i december 1969 till chefen för industridepartementet förslag till lokalisering av statens provningsanstalt.

Vi får härmed avlämna vår huvudrapport. Förslagen i denna rapport omfattar förslag till utflyttning från storstockholmsområdet av myndigheter, vissa affärsverks centralförvaltningar m. fl. vilka bedöms kunna flytta ut i sin helhet. Vi avser att fortsätta utredningsarbetet i fråga om vissa myndigheter, affärsverk och statliga företag. Därvid kommer vi bl. a. även att undersöka möjligheterna att lokalisera delar av myndigheter och verk utanför storstockholmsområdet.

Särskilt yttrande har avgetts av herr Canarp.

Stockholm den 25 maj 1970

Bo Jonas Sjönander

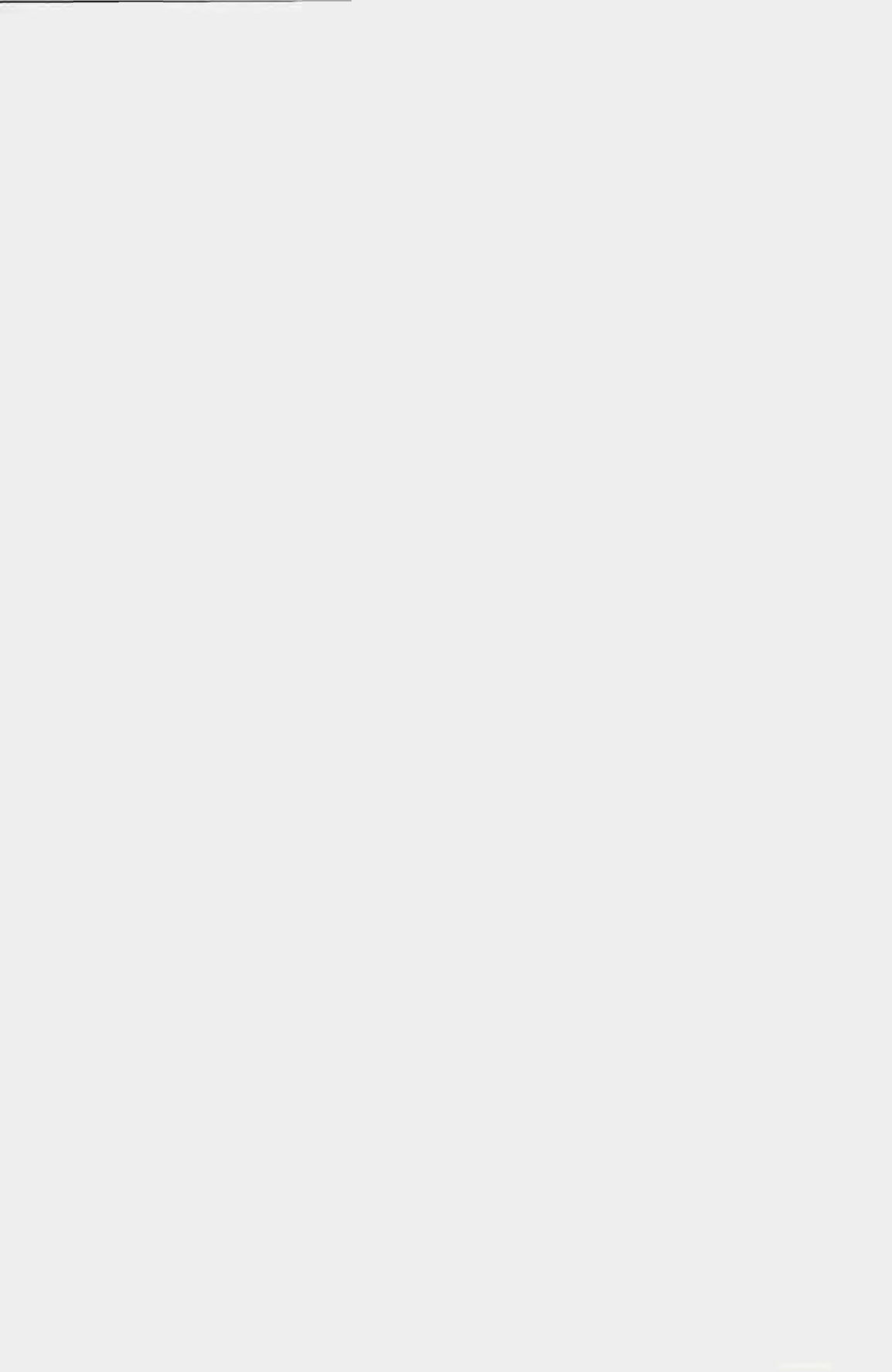
Curt Canarp

Bengt Thufvesson

Åke Smith

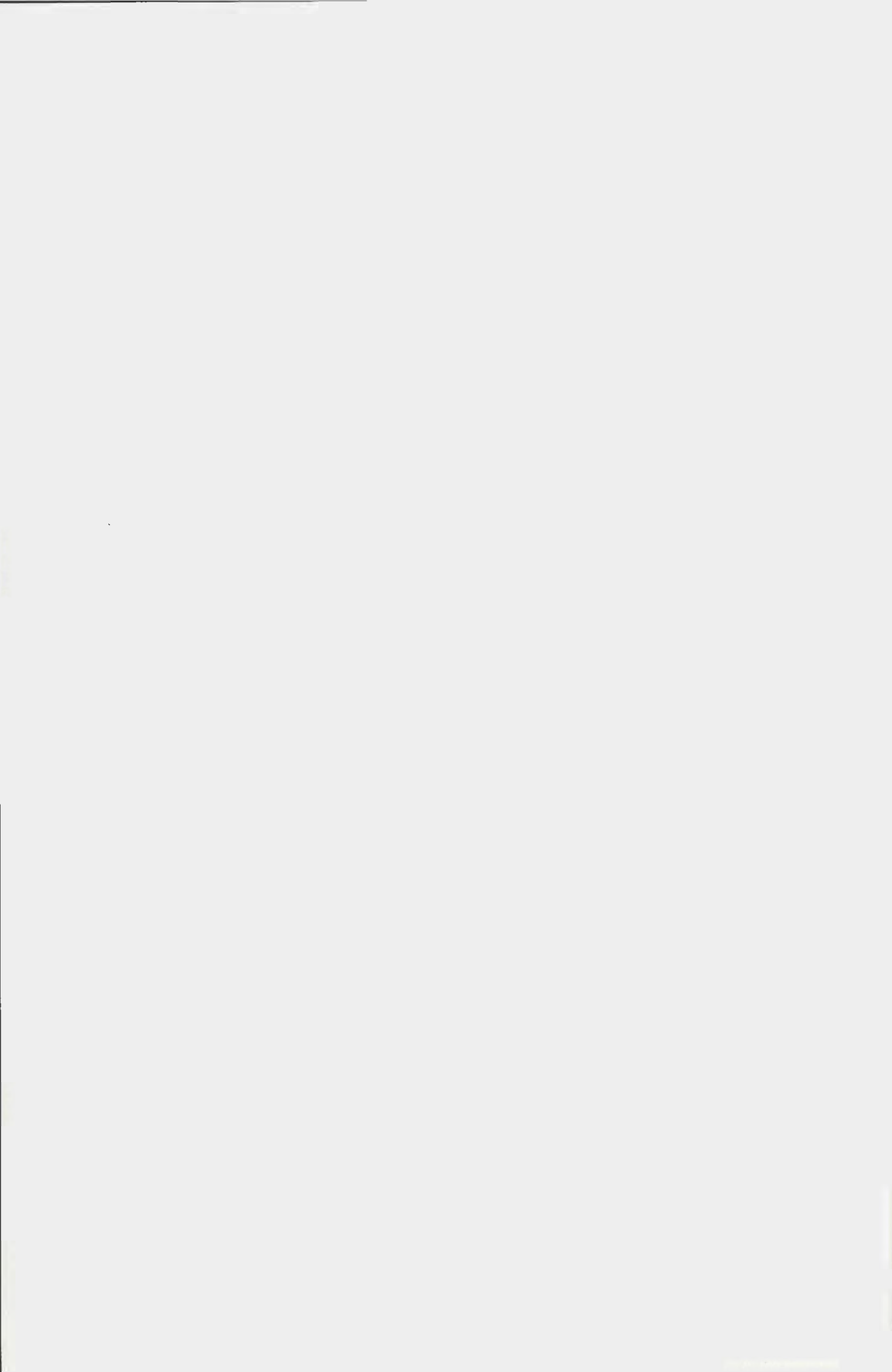
Sven Larsson

/Bo S. Hedström

Innehåll

Kapitel 1 <i>Tidigare förslag om utlokalisering av statlig verksamhet samt delegationens uppdrag</i>	7
Kapitel 2 <i>Statlig verksamhet i storstockholmsområdet</i>	13
Kapitel 3 <i>Erfarenheter av utflyttning av statlig verksamhet från storstockholmsområdet</i>	22
3.1 Förenade fabriksverkens huvudkontor	22
3.2 Fiskeristyrelsen	25
3.3 Statistiska centralbyråns produktionsfilial i Örebro	26
Kapitel 4 <i>Lokalsituationen för statlig verksamhet i storstockholmsområdet</i>	29
Kapitel 5 <i>Delegationens principiella överväganden</i>	36
5.1 Inledning	36
5.2 Motiv för omlokalisering av statlig verksamhet från huvudstadsregionen	37
5.3 Samhällets regionalpolitik	40
5.4 Vilka statliga verksamhetsgrenar bör omlokaliseras?	43
5.5 Val av lokaliseringsorter	47
Kapitel 6 <i>Förslag till omlokalisering</i>	50
Kapitel 7 <i>Förslag till lokaliseringsorter</i>	63
7.1 Inledning	63
7.2 Befolkningsunderlag	63
7.3 Arbetsmarknad m. m.	67
7.4 Vissa orters betydelse som service- och administrationscentra	71
7.5 Högre utbildning	73
7.6 Kommunikationer	74
7.7 Lokaliseringsorterna	78
Kapitel 8 <i>Förslag till åtgärder i samband med omlokaliseringen</i>	85
8.1 Inledning	85
8.2 Planering av omlokaliseringarna	85
8.3 Personalfrågor	89
8.4 Lokalförsörjning	91
8.5 Tidsplan för omlokaliseringarna	94
Kapitel 9 <i>Sammanfattning</i>	95
Särskilt yttrande	103
Bilaga. Redogörelser för vissa myndigheters organisation, arbetsuppgifter, m. m.	105

Tidigare förslag om utlokalisering av statlig verksamhet samt delegationens uppdrag

Frågan om att flytta ut statlig verksamhet från stockholmsområdet har varit föremål för diskussion under snart tre decennier. Som en bakgrund till vårt utredningsuppdrag kommer i detta kapitel att lämnas en orientering om de överväganden som tidigare gjorts rörande utflyttning av statlig verksamhet från Stockholm.

I 1941 års revisionsberättelse tog riksdagens revisorer upp frågan om att förlägga ämbetsverk utanför Stockholm. Revisorerna anförde som motiv för att föreslå en sådan lokalisering de ekonomiska fördelar som härigenom nästan undantagslöst skulle stå att vinna. Avlöningskostnaderna skulle minska genom att flertalet städer tillhörde en lägre dyrortsgrupp än Stockholm. Vidare kunde det enligt revisorerna förutsättas att städerna skulle ställa tomtmark till förfogande för statliga förvaltningsbyggnader utan kostnad för staten.

Enligt revisorernas mening borde vissa institutioner med hänsyn till sina arbetsuppgifter naturligtast ligga utanför Stockholm. Sålunda ifrågasattes om inte den rätta platsen för t. ex. vetenskapliga institutioner för skoglig och skogsindustriell forskning vore i Norrland. Olägenheterna av att utanför Stockholm förlägga de båda stora statliga försäkringsverken, riksförsäkringsanstalten och pensionsstyrelsen, kunde enligt revisorerna inte anses väga tyngre än de ekonomiska och andra skäl som talar för ett sådant förläggande. Riksdagsrevisorerna föreslog att en utredning borde verkställas angående möjligheterna att förlägga olika ämbetsverk och institutioner till lämpliga landsortsstäder. – Riksdagen gjorde vid denna tidpunkt emellertid inget uttalande i anledning av detta förslag.

År 1948 beslöt riksdagen att den nya fiskeristyrelsen skulle lokaliseras till Göteborg. Motivet härför var, förutom att västkustfiskets dominerande betydelse inom fiskerinäringen talade för Göteborg som lokaliseringsort, att genom en sådan lokalisering få erfarenhet av en placering av centrala ämbetsverk utanför Stockholm.

År 1951 lade utredningen angående näringslivets lokalisering fram ett betänkande som även behandlade lokaliseringen av den statliga verksamheten. Utredningens uppfattning var att nära nog samtliga statliga organ bedriver en verksamhet, vars förläggning har lokaliseringspolitisk betydelse. Utredningen föreslog bl. a. att ett särskilt organ skulle inrättas med uppgift att bedöma frågor om lokalisering av statlig verksamhet ur allmänna synpunkter.

I riksdagen har från början av 1950-talet frågor om en utlokalisering av statlig verksamhet från Stockholm debatterats nästan varje år. I anledning av motioner till 1953 års riksdag i denna fråga, framhöll vederbörande utskott att frågan om förläggningen

av de centrala ämbetsverken borde prövas från fall till fall. Spörsmålet om utflyttning av statliga organ från Stockholm borde enligt utskottet ägnas fortlöpande uppmärksamhet. En liknande ståndpunkt redovisades även vid följande riksdagar.

I mitten på 1950-talet aktualiserades frågan om att förlägga vattenfallsstyrelsen och sjöfartsstyrelsen till andra orter än Stockholm. Den utredningsman som hade att utreda vattenfallsstyrelsens lokalisering förordade i betänkande i ämnet att styrelsen fortfarande skulle vara lokaliserad till Stockholm. Av de två sakkunniga som hade att utreda sjöfartsstyrelsens lokalisering förordade den ene att styrelsen borde vara lokaliserad till Stockholm och den andre att styrelsen borde flyttas till annan ort. Statsmakternas beslut i anledning av de båda utredningarna innebar inte någon ändrad lokalisering för vattenfallsstyrelsen och sjöfartsstyrelsen.

1955 års långtidsutredning tog i sitt betänkande Balanserad expansion (1956) upp frågan om den centrala statliga förvaltningens lokalisering mot bakgrund av den starka tillväxten av Stockholm. Enligt utredningen skulle svårigheter bestå under lång tid att tillräckligt snabbt anpassa en storstad som Stockholm med alla dess anläggningar till en snabbt växande befolkning och trafik. Bland de olika möjligheter utredningen diskuterade för att åstadkomma en dämpning av storstockholms tillväxt ingick att staten skulle medverka till en decentralisering genom att flytta ut delar av den centrala verksamheten till orter utanför Stockholm. Långtidsutredningen föreslog att särskilda undersökningar skulle ske i denna fråga.

Långtidsutredningens förslag följdes av regeringen, som 1957 tillkallade sakkunniga med uppdrag att verkställa utredning rörande lokalisering till orter utanför stockholmsområdet av statliga ämbetsverk och annan statlig verksamhet. De sakkunniga, som antog benämningen lokaliseringsutredningen rörande statlig verksamhet, lade fram sitt huvudförslag 1963. Dessförinnan hade utredningen i ett antal delbetänkanden föreslagit att ett tiotal statliga myndigheter och bolag skulle lokaliseras utanför stockholmsområdet.

Sammantagna var de förslag till utflyttning som lokaliseringsutredningen lade fram mycket omfattande. Med undantag av ett mindre antal skolor, militära förband och statliga företag samt ett tjugotal myndigheter ansåg utredningen att i princip all central statlig verksamhet skulle vara möjlig att flytta ut från stockholmsområdet. Antalet statliga verksamhetsgrenar som berördes av utredningens förslag uppgick till ca 120 med närmare 30 000 anställda.

Såsom nämnts redovisade utredningen sina förslag dels i ett antal delbetänkanden, dels i ett slutbetänkande (SOU 1963: 69). I slutbetänkandet behandlades ca 110 verksamhetsgrenar, vilka utgjorde en s.k. *total utflyttningsgrupp*. Av dessa bedömdes ett 20-tal verksamhetsgrenar vara relativt fristående och lokaliseringsorten borde därför kunna bedömas efter vad som var lämpligt i varje särskilt fall. Återstående 90-tal myndigheter m. fl. med ca 24 000 anställda hänfördes till en s.k. *stor utflyttningsgrupp*.

Denna grupp hade konstituerats på grund av respektive verksamheters inbördes samarbetsbehov. Vid en utflyttning måste gruppen enligt utredningen hållas samman inom ett område med goda kommunikationer såväl internt som med rikets olika delar.

De 90 verksamhetsgrenarna i gruppen fördelades med hänsyn till de inbördes samarbetsbehoven på tio block. I princip skulle varje block kunna förläggas till en särskild ort utanför stockholmsområdet. Men stort samarbetsbehov ansågs föreligga även mellan de olika blocken. I några fall ansågs detta behov så stort, att blocken borde lokaliseras antingen till samma ort eller till orter med relativt nära avstånd till varandra.

För att biträda lokaliseringsutredningen med undersökningar av planmässiga förutsättningar för utbyggnad i den omfattning, som erfordrades för omlokalisering av den stora utflyttningsgruppen, tillsatte statens institut för byggnadsforskning en arbetsgrupp,

som studerade ett flertal orter av olika storlek och struktur. Gruppen ställde vissa modellstudier till utredningens förfogande beträffande vissa områden i Örebro, Skaraborgs, Östergötlands och Västernorrlands län. Mera ingående behandlade gruppen endast ett lokaliseringsexempel, som applicerats på Örebro-området. Gruppens arbete togs till utgångspunkt för ett principutkast rörande den stora utflyttningsgruppens lokalisering. I åtta olika alternativ gav utredningen exempel på hur den stora utflyttningsgruppen skulle kunna koncentreras eller spridas inom de tre undersökta mellansvenska områdena med hänsyn till samarbetsbehov, kommunikationer, utbyggnadsmöjligheter på respektive orter, miljöfaktorer etc.

Om den stora utflyttningsgruppen skulle omlokaliseras skulle man enligt utredningen på en eller flera orter bygga ut samhällsapparaten för minst 100 000 människor. Detta skulle medföra investeringar av mycket stor omfattning. Enligt en schematisk beräkning skulle investeringsbehovet bli drygt 4 miljarder kronor, varav drygt hälften skulle avse bostadsbebyggelse. Ett genomförande av en så stor utflyttning skulle enligt utredningen komma att sträcka sig över 10–15 år.

För en stark koncentration av utflyttningsgruppen talade enligt utredningen främst kommunikations- och samarbets-skäl. Önskvärdheten av högskoleresurser inom lokaliseringsområdet eller till ort i dess närhet skulle få större tyngd och arbetsmarknaden inom området bli mera differentierad. Som betydande nackdelar med ett koncentrationsalternativ framhölls riskerna för överansträngning av resurserna. Effekten kunde bli en övervältring av storstadsproblemen till ett nytt snabbväxande samhälle.

Enligt lokaliseringsutredningens uppfattning skulle en fördelning, som inte alltför hårt ansträngde respektive områdes resurser men som dock innebar en planmässig samgruppering av vissa block, medföra de mest fördelaktiga lokaliseringspolitiska verkningarna. Genom en sådan planmässig fördelning av utflyttningsgruppen skulle man bl. a. kunna förstärka underlaget för högskolor och andra utbildningsresurser inom respektive områden.

Frågan om att genomföra en stor utflyttning var enligt utredningen inte bara en fråga om tekniska möjligheter. Den utbyggnad som skulle erfordras för att flyttningen skall komma till stånd skulle innebära en stor anspänning av tillgängliga resurser. Den akuta lokalbristen för statlig verksamhet i Stockholm var dock stor och på något längre sikt skulle avsevärda investeringar bli nödvändiga även om den centrala statliga verksamheten också i fortsättningen skulle vara förlagd i huvudstaden.

Lokaliseringsutredningen ansåg, att en stor utflyttning från stockholmsområdet var möjlig att genomföra. En sådan åtgärd skulle dock enligt utredningen behöva föregås av ytterligare arbets- och tidskrävande planläggnings- och undersökningsarbete.

Med hänsyn till att en stor utflyttning från stockholmsområdet skulle bli ett långsiktigt och komplicerat projekt, vars genomförande skulle sträcka sig över en tidsrymd av minst 10–15 år ansåg sig utredningen böra undersöka möjligheterna att på kortare sikt genomföra mera begränsade utflyttningar av statlig verksamhet från huvudstaden. En utflyttning av vissa verksamhetsgrenar inom den stora utflyttningsgruppen borde enligt utredningen vara möjlig. Även dessa myndigheter skulle i regel behöva sammanhållas gruppvis med hänsyn till inbördes samarbetsbehov. Utredningen sammanförde ett 30-tal verksamhetsgrenar ur den stora utflyttningsgruppen till en *liten utflyttningsgrupp*. Antalet anställda, som skulle beröras av en sådan mindre utflyttning var nära 3 800. Utredningen anslöt i sin diskussion beträffande lokaliseringen av den lilla utflyttningsgruppen till samma blockindelning och samma exempel på orter och områden som i fråga om den stora utflyttningsgruppen. Utredningen föreslog, att dessa myndigheter m. fl. utflyttades från stockholmsområdet. För att upprätta definitivt utflyttnings- och

fördelningsprogram borde enligt utredningen undersökningar genomföras i särskild ordning.

Vissa statliga verksamhetsgrenar med relativt specialbetonade uppgifter och ett mindre omfattande behov av samarbete med andra centrala myndigheter borde enligt utredningens mening kunna omlokaliseras utan samband med en större eller mindre samlad utflyttning. Vid separata utflyttningar av enstaka verksamhetsgrenar, vilka icke behövde samförläggas med andra statliga myndigheter m. fl. kunde enligt utredningen väljas förläggningssorter, som inte kunde komma i fråga för förläggning av statlig verksamhet i större eller mindre grupper.

Om inte den samlade utflyttningen skulle komma till stånd, ansåg utredningen, att tolv av de verksamhetsgrenar, som ingick i den lilla utflyttningsgruppen kunde flyttas ut separat. Utredningen föreslog *separat utflyttning* av ytterligare nitton myndigheter m. fl.

De remissinstanser som yttrade sig över utredningens förslag var till övervägande del negativa till förslaget om utlokalisering av statlig verksamhet från stockholmsområdet. Av de ca 125 instanser som avgav remissvar var ca 100 helt negativa till förslaget. Av de instanser som i princip var positiva var ungefär hälften länsstyrelserna i de län som blivit föremål för modellstudierna och länsstyrelserna i Norrland. Av övriga instanser som i huvudsak var positiva till förslaget kan nämnas jordbrukets organisationer, landstingsförbundet samt ett mindre antal statliga myndigheter, såsom arbetsmarknadsstyrelsen, statens väginstitut, överstyrelsen för ekonomisk försvarsberedskap och bostadsstyrelsen.

Några av de vanligaste invändningarna som gjordes i remissvaren var att utflyttningen skulle få negativa verkningar på statsförvaltningens effektivitet till följd av att kontaktmöjligheter myndigheterna emellan skulle försämrats och att rekryteringen av personal skulle försvåras. Vidare ansåg många remissinstanser att kostnaderna för en utflyttning enligt utredningens förslag skulle bli för stora. Särskilt gällde detta om kostnaderna sattes i relation till att de långsiktiga effekterna på Stockholms tillväxt skulle bli mycket små. Det skulle enligt flera instanser finnas risker för att storstadsproblemen övervältrades på ett nytt förvaltningscentrum.

Byggnadsstyrelsens utredning Huvudstad, som lades fram under år 1964, gav enligt många remissinstanser nya aspekter på möjligheten att ordna lokalfrågorna i stockholmsområdet.

Utredningens utgångspunkt att en utlokalisering från Stockholm av statlig verksamhet skulle innebära lokaliseringspolitiska fördelar ifrågasattes av ett flertal remissinstanser. Flera remissinstanser ansåg slutligen att de tekniska förutsättningarna för en utflyttning utretts men att lämpligheten av en utflyttning förbigåtts i utredningsarbetet.

Med anledning av lokaliseringsutredningens delförslag, beslutade statsmakterna år 1960 att dels statens centrala frökontrollanstalt och statens växtskyddsanstalt, dels vissa militära enheter – dåvarande fjärde militärbefälsstaben, dåvarande ledningsorganet för marinkommando ost, arméns intendenturförråd och signalverkstaden i Sundbyberg – skulle flyttas från stockholmsområdet. Beträffande de båda förstnämnda, civila myndigheterna har någon utflyttning ännu inte kommit till stånd. 1961 års riksdag beslutade i enlighet med utredningens förslag att dåvarande försvarets fabriksstyrelse numera förenade fabriksverkens huvudkontor skulle flyttas från Stockholm till Eskilstuna.

Lokaliseringsutredningens huvudbetänkande har inte föranlett något beslut av statsmakterna om en utflyttning från stockholmsområdet.

År 1968 gav regeringen i uppdrag åt byggnadsstyrelsen och fortifikationsförvaltningen att vid den fortlöpande lokalförsörjningen för statlig verksamhet efter samråd med berörda myndigheter överväga lämpligheten av lokalisering utanför storstock-

holmsområdet av sådan verksamhet och att inkomma till Kungl. Maj:t med de förslag omständigheterna i varje särskilt fall kunde föranleda.

De båda myndigheterna har haft svårigheter att fullgöra detta uppdrag. I skrivelse våren 1969 till regeringen redovisade byggnadsstyrelsen för sin del att den inte mött tillräckligt gensvar hos de myndigheter med vilka styrelsen diskuterat möjligheten av utflyttning. Enligt styrelsens mening bör inte myndigheternas localsituation i Stockholm vara utslagsgivande för frågan om utflyttning. Byggnadsstyrelsen ansåg sig därför inte kompetent att utan ytterligare riktlinjer kunna väcka förslag om utflyttning av statlig verksamhet från stockholmsområdet. I skrivelsen redovisade styrelsen att enligt dess preliminära bedömning skulle utflyttningsöverbäganden kunna göras beträffande verksamheter motsvarande högst 10 000–12 000 anställda. Även om en utflyttning inte skulle komma att omfatta mer än hälften härav skulle trycket enligt styrelsens mening väsentligen lätta på huvudstadsregionen och förenkla problemen där. Styrelsen hemställde att regeringen skulle tillsätta ett organ med representanter bl. a. från statsdepartementen för att bereda frågor om utflyttning av statlig verksamhet från storstockholmsområdet.

Frågan om lokalisering av statlig verksamhet har varit föremål för en växande uppmärksamhet i riksdagen under senare år. Senast vid 1969 års riksdag behandlades denna fråga med anledning av de uttalanden som gjordes av inrikesministern i 1969 års statsverksproposition och vissa motioner. Inrikesministern tog upp frågan i anslutning till den redovisning som lämnades i statsverkspropositionen av arbetet med en regional utvecklingsplanering, särskilt den försöksverksamhet som betecknats länsplanering 1967. Inrikesministern slog därvid bl. a. fast, att lokaliseringen av offentlig verksamhet är ett viktigt medel genom vilket samhället kan påverka den regionala utvecklingen. Enligt inrikesministerns mening borde den starka tillväxten i storstadsregionerna dämpas något, och en del av expansionen fördelas på växtkraftiga stadsregioner på skilda håll i landet. För att dessa orter skall kunna utvecklas till egentliga lokaliseringsoptioner till de nuvarande tre storstadsområdena, måste utbyggnadsresurserna koncentreras dit. Inrikesministern bedömde det emellertid knappast som möjligt att nå en påtaglig effekt av sådana strävanden om inte åtgärder samtidigt vidtas för att flytta ut verksamheter från storstadsområdena eller i varje fall dämpa tillväxten av verksamheter där. Beträffande den statliga centralförvaltningen borde enligt inrikesministerns mening en väsentligt ökad lokalisering utanför huvudstadsregionen övervägas i anslutning till framtida beslut som innebär tillväxt av denna verksamhet.

Riksdagen, som delade uppfattningen att en ökad lokalisering av statlig verksamhet utanför huvudstadsregionen är önskvärd, beslöt att i skrivelse ge Kungl. Maj:t till känna sin anslutning till ifrågasvarande uttalanden av chefen för inrikesdepartementet (SU 57, rskr 188).

Med anledning av motioner till 1969 års riksdag angående utflyttning av statlig verksamhet från Stockholm framhöll bankoutsiktet bl. a. att värdet av en utlokalisering givetvis inte bara ligger i den avlastning av stockholmsregionen som äger rum utan i hög grad också i det tillskott av arbetstillfällen som kommer de nya lokaliseringsoptionerna till del. Detta måste emellertid vägas mot kostnaderna för den ändrade lokaliseringen och mot verkningarna i fråga om effektiviteten hos statsförvaltningen (BaU 30, rskr 309).

Delegationens uppdrag

Finansministern tillkallade delegationen den 13 juni 1969. I anförande till statsrådsprotokollet samma dag anförde finansministern bl. a. följande.

Enligt min mening bör det eftersträvas att i ökad omfattning lokalisera statlig verksamhet utanför storstockholmsområdet. Detta gäller såväl civil som militär statlig verksamhet. Särskilda sakkunniga bör tillkallas för att undersöka vilken verksamhet som bör flyttas från området och till vilka orter lokalisering bör ske.

Några ytterligare direktiv har inte lämnats delegationen.

I detta avsnitt lämnas en redogörelse för vilken statlig verksamhet som är lokaliserad till storstockholmsområdet. Verksamhetens omfattning belyses härvid med uppgifter om antalet anställda i resp. verksamhetsgren. För att dessa uppgifter skall kunna sättas in i ett vidare sammanhang, redovisas inledningsvis även det totala antalet anställda i statlig tjänst.

De redovisade uppgifterna hänför sig till hösten 1969. De skall i princip omfatta samtlig personal inom resp. verksamhetsgren, oavsett anställningsform etc. Uppgifterna avser heltidsanställda, varför deltidstjänster i förekommande fall omräknats till hela tjänster. Uppgifterna har inhämtats från statsdepartementens planerings- och budgetsekretariat. Det har inte varit möjligt att närmare kontrollera uppgifterna. Erfarenhetsmässigt är det förenat med vissa svårigheter att få helt rättvisande uppgifter om antalet anställda i skilda statliga verksamhetsgrenar. De uppgifter som redovisas i det följande torde dock fylla syftet att ge en överskådlig bild av den statliga verksamhetens omfattning, såväl totalt för hela riket som för storstockholmsområdet.

Redovisningen omfattar i princip all statlig verksamhet. Undantag har dock gjorts för riksdagen och dess verk samt för statsdepartementen. Statsunderstödd verksamhet har inte medtagits. Detta medför t. ex. att större delen av utbildningsväsendet, som ju främst är en kommunal angelägenhet, inte ingår i redovisningen. Som en bakgrund till de uppgifter som redovisas i det följande kan emellertid nämnas att antalet anställda i statsunderstödd verksamhet uppgår till ca 85 000 personer. Härav sysselsätts drygt 70 000 personer i det obligatoriska skolväsendet samt gymnasieskolan och fackskolan.

För redovisningen i detta avsnitt har den statliga verksamheten delats upp på fem sektorer, nämligen civila myndigheter och institutioner (exkl. utbildningsanstalter), statliga civila utbildningsanstalter, försvarssektorn, statens affärsdrivande verk samt statliga bolag. Beträffande de tre förstnämnda sektorerna torde i princip inga svårigheter föreligga att bestämma vilken verksamhet som skall tas med i redovisningen. Vad affärsverken beträffar redovisas dessa exkl. dotterbolag. Anledningen härtill är att det inte har varit möjligt att erhålla tillfredsställande uppgifter om antalet anställda i dessa bolag. Vid bestämmandet av vad som skall räknas som statliga bolag har samma principer följts som tillämpas av industridepartementet i den årliga publikationen Statliga företag. Detta innebär att bolag i vilka staten äger 50 % eller mer av aktiekapitalet har medtagits. Vid redovisningen av de statliga bolagen har dock eventuella dotterbolag inte kunnat tas med. Anmärkas bör även att Sveriges Radio AB inte medtagits i redovisningen.

Tabell 2.1. Anställda i statlig verksamhet.

Sektor	Antal anställda (avrundat till närmaste 1 000-tal)	Procentuell fördelning
Civila myndigheter och institutioner	83 000	24%
Statliga civila utbildningsanstalter	24 000	7%
Försvarssektorn	50 000	15%
Statens affärsverk	149 000	43%
Statliga bolag	39 000	11%
Totalt	345 000	100%

Som framgår av tabell 2.1 uppgår det totala antalet anställda i statlig verksamhet till ca 345 000. Statens affärsverk svarar med sina närmare 150 000 anställda för drygt 40 % av det totala antalet anställda i statlig verksamhet. Den närmast största sektorn utgörs av civila myndigheter och institutioner, som svarar för knappt en fjärdedel av de anställda. Vid bedömningen av uppgifterna om antalet anställda i affärsverken och de statliga bolagen, bör hållas i minnet att redovisningen som nämnts inte omfattar dotterbolag.

I tabell 2.2 redovisas antalet anställda i statlig verksamhet, fördelade på storstockholmsområdet resp. landet i övrigt. Någon exakt definition av begreppet »storstockholmsområdet» ligger inte till grund för redovisningen. I princip har denna region avgränsats så, att den utgörs av Stockholm jämte omkringliggande kommuner inom normalt pendlingsavstånd. Begreppet kan ha tolkats något olika av skilda uppgiftslämnare. Några mera väsentliga fel torde dock detta inte innebära.

Det framgår av tabell 2.2 att ca 250 000 personer eller drygt 70 % av de anställda i statlig verksamhet är bosatta utanför storstockholmsområdet. Drygt 94 000 personer eller knappt 30 % tjänstgör vid myndigheter, institutioner och statliga bolag lokaliserade till storstockholmsområdet. Fördelningen av anställda i storstockholmsområdet resp. landet i övrigt varierar starkt mellan sektorerna. Av de anställda i de statliga bolagen tjänstgör knappt en femtedel i huvudstadsregionen, medan fyra femtedelar tjänstgör i övriga landet. Den högsta andelen anställda i storstockholm återfinns inom sektorn civila myndigheter och institutioner. Detta avspeglar den starka koncentrationen av central statlig verksamhet till huvudstaden. Av de närmare 83 000 anställda i sektorn tjänstgör ca 31 000 eller närmare 40 % i storstockholm. Detta bör jämföras med att Stockholms stad och län har mindre än 20 % av landets folkmängd. Till följd av affärsverkens dominerande betydelse sedd ur sysselsättningssynpunkt sva-

Tabell 2.2. Anställda i statlig verksamhet, fördelade på storstockholmsområdet resp. övriga landet.

Sektor	Antal anställda i	
	storstockholmsområdet	övriga landet
Civila myndigheter och institutioner	31 200	51 600
Statliga civila utbildningsanstalter	7 200	17 100
Försvarssektorn	14 200	35 700
Statens affärsverk	35 000	114 100
Statliga bolag	6 800	31 900
Totalt *)	94 400	250 400

Tabell 2.3. Anställda i statlig verksamhet i storstockholmsområdet, fördelade på central resp. regional och lokal verksamhet.

Sektor	Antal anställda i	
	central verksamhet	regional och lokal verksamhet
Civila myndigheter och institutioner	16 700	14 500
Statliga civila utbildningsanstalter	1 100	6 100
Försvarssektorn	8 400	5 800
Statens affärsverk	14 400	20 600
Statliga bolag	3 500	3 300
Totalt	44 100	50 300

rar dessa däremot för det högsta antalet anställda inom storstockholmsområdet, eller 35 000. Av det totala antalet anställda i statlig verksamhet i landet i övrigt, som uppgår till 250 000, svarar affärsverken för 114 000 eller drygt 45 %.

I tabell 2.3 har den statliga verksamheten i storstockholmsområdet delats upp på central verksamhet samt regional och lokal verksamhet. Denna uppdelning har konsekvent tillämpats även i de följande tabellerna i detta avsnitt. Detta beror på – som närmare kommer att motiveras i kapitel 5 – att lokaliseringsförutsättningarna bedöms vara olika för verksamhet som är inriktad på hela riket och för verksamhet som är inriktad på ett regionalt eller lokalt avgränsat område. Till central verksamhet har i princip förts central förvaltning (»förvaltning av rikskaraktär»), utbildnings-, forsknings- och kulturella institutioner som har hela riket som upptagningsområde, försvarets centrala instanser, affärsverkens centralförvaltningar samt de statliga bolagens huvudkontor. Till regionalt och lokalt inriktad verksamhet har förts annan än central verksamhet. I vissa fall kan institutioner som förts till den senare kategorin ha ett vidare verksamhetsområde än storstockholm. Så är fallet t. ex. med Svea hovrätt och universitetet i Stockholm. Med hänsyn bl. a. till den stora andel av befolkningen inom ett sådant vidare område som finns inom storstockholmsområdet, har verksamheten i detta sammanhang ändå klassificerats som regional.

Av tabell 2.3 framgår att mer än hälften eller 50 000 av de anställda i statlig verksamhet inom storstockholmsområdet kan hänföras till regional och lokal verksamhet. I central verksamhet tjänstgör ca 44 000 personer. Av dessa sysselsätts ungefär lika många i civila myndigheter och institutioner som i affärsverken. De anställda i försvarets centrala institutioner utgör något mer än hälften av de anställda i civila centrala myndigheter. De två återstående sektorerna, statliga civila utbildningsanstalter resp. statliga bolag, svarar tillsammans endast för ca 10 % av det sammanlagda antalet anställda i central verksamhet.

I tabell 2.4 lämnas en uppställning av civila myndigheter och institutioner lokaliserade till storstockholmsområdet. Sammanställningen, som endast omfattar enheter med 50 anställda eller fler, upptar drygt 60 myndigheter och institutioner. Av tabellen framgår även antalet anställda i central verksamhet i resp. myndighet och institution. Det bör observeras att det totala antalet anställda i de verk som har en regional eller lokal organisation, givetvis väsentligt kan överstiga den i tabellen redovisade uppgiften för antalet anställda.

För de särredovisade myndigheterna och institutionerna uppgår antalet anställda i central verksamhet till ca 15 700. Differensen mellan detta tal och den i tabellen 2.3 redovisade uppgiften om antalet anställda i central statlig verksamhet – 16 700 – uppgår följaktligen till ca 1 000 anställda. Dessa är verksamma i institutioner med färre än

Tabell 2.4. Civila myndigheter och institutioner i storstockholmsområdet; antal anställda i central verksamhet.

	Antal anställda
Arbetskyddsstyrelsen	90
Arbetsmarknadsstyrelsen	610
Arbetsmedicinska institutet	115
Bostadsstyrelsen	160
Byggnadsstyrelsen	565
Centrala folkbokförings- och uppborädsnämnden	135
Centrala studiehjälpsnämnden	60
Centralnämnden för fastighetsdata	70
Generaltullstyrelsen	255
Högsta domstolen	120
Kammarkollegiet	55
Kammarätten	165
Kommerskollegium	150
Kontrollstyrelsen	150
Kriminalvårdsstyrelsen	295
Kungl. biblioteket	265
Lantbruksstyrelsen	165
Lantmäteristyrelsen	120
Mynt- och justeringsverket	125
Nationalmuseum	140
Naturhistoriska riksmuseet	75
Patent- och registreringsverket	530
Rikets allmänna kartverk	520
Riksantikvarieämbetet och statens historiska museum	175
Riksarkivet	80
Riksförsäkringsverket	925
Rikspolisstyrelsen	520
Riksrevisionsverket	225
Sjöfartsverket, centralförvaltningen	290
Skogsstyrelsen	90
Skolöverstyrelsen	730
Socialstyrelsen	650
Statens avtalsverk	95
Statens bakteriologiska laboratorium	495
Statens centrala frökontrollanstalt	90
Statens geotekniska institut	80
Statens institut för byggnadsforskning	155
Statens institut för folkhälsa	190
Statens institut för företagsutveckling	165
Statens institut för konsumentfrågor	90
Statens invandrarverk	200
Statens jordbruksnämnd	150
Statens kriminaltekniska laboratorium	55
Statens naturvårdsverk	180
Statens personalpensionsverk	245
Statens planverk	110
Statens pris- och kartellnämnd	150
Statens provningsanstalt	245
Statens rättskemiska laboratorium	80
Statens sjöhistoriska museum	70
Statens strålskyddsinstitut	70
Statens trafiksäkerhetsverk, centralförvaltningen	100
Statens veterinärmedicinska anstalt	205
Statens växtskyddsanstalt	70
Statistiska centralbyrån	1 515
Statskontoret	295
Styrelsen för internationell utveckling	250
Styrelsen för teknisk utveckling	70
Sveriges geologiska undersökning	255
Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	365
Universitetskanslersämbetet	130

	Antal anställda
Väginstitutet	120
Vägverket, centralförvaltningen	645
Överstyrelsen för ekonomiskt försvar	120
Totalt	15 675

50 anställda. Antalet sådana institutioner uppgår till drygt 60, med ett genomsnittligt antal anställda om ca 15 personer.

I *tabell 2.5* redovisas de civila regionala och lokala verksamhetsgrenar som är lokaliserade till huvudstaden. Av redovisningen framgår att huvuddelen av de drygt 14 000 anställda i sådan verksamhet är samlade i ett fåtal verksamhetsgrenar. De två största, polisväsendet resp. karolinska sjukhuset – som är statens enda sjukhus i storstockholm – sysselsätter tillsammans mer än hälften av de anställda.

I *tabell 2.6* redovisas de statliga civila utbildningsanstalterna i storstockholmsområdet. En uppdelning har härvid gjorts dels på utbildningsanstalter av rikskaraktär, dels på övriga utbildningsanstalter. Såsom angivits i det föregående grundar sig denna uppdelning på en bedömning av det geografiska upptagningsområdet.

Det framgår av tabellen att »övriga utbildningsanstalter», dvs. sådana anstalter som har ett i princip regionalt avgränsat upptagningsområde, sysselsättningsmässigt är helt dominerande. Antalet anställda i dessa utbildningsanstalter uppgår till drygt 6 000 mot ca 1 100 anställda i utbildningsanstalter av rikskaraktär.

I *tabell 2.7* redovisas en sammanställning av de centrala försvarsmyndigheter som är lokaliserade till storstockholmsområdet. Uppgifterna avser endast antalet anställda i central verksamhet; flera av försvarsmyndigheterna har en omfattande regional och lokal organisation. Det framgår av tabellen att två av de sexton försvarsmyndigheter som särredovisats – nämligen försvarets materielverk och försvarets forskningsanstalt – svarar för mer än hälften av det totala antalet anställda i de centrala försvarsorganen.

I *tabell 2.8* redovisas antalet anställda i regionala och lokala försvarsmyndigheter i huvudstadsregionen. Huvuddelen avser förband jämte tillhörande verkstäder, men här ingår t. ex. även utbildningsanstalter. Beträffande de civila regionala och lokala myndigheterna kan sägas att de har lokaliserats till en viss region för att möta efterfrågan på

Tabell 2.5. Civila myndigheter och institutioner i storstockholmsområdet; antal anställda i regional och lokal verksamhet.

	Antal anställda
Svea hovrätt m. m.	270
Karolinska sjukhuset, m. m.	3 290
Kriminalvårdsorganisationen	1 040
Lantmäteriorganisationen	150
Länsarbetsnämnden	415
Länsstyrelsen	1 395
Polisväsendet	4 060
Sjöfartsverket	255
Byggnadsstyrelsen	360
Tullverket	1 050
Underrätter	765
Vägverket	905
Åklagarväsendet	235
Div. myndigheter och institutioner med färre än 50 anställda	350
Totalt	14 540

Tabell 2.6. Antalet anställda vid statliga civila utbildningsanstalter i storstockholmsområdet.

	Antal anställda
A. Utbildningsanstalter av rikskaraktär	
Konstfackskolan	100
Musikhögskolan	115
Skogshögskolan	295
Veterinärhögskolan	270
Kommittén för television och radio i utbildningen (TRU)	120
Div. utbildningsanstalter med färre än 50 anställda	160
Summa	1 060
B. Övriga utbildningsanstalter	
Karolinska institutet	1 640
Lärarhögskolor och seminarier	335
Socialhögskolan	90
Stockholms universitet	1 845
Tekniska högskolan	1 730
Div. utbildningsanstalter med färre än 50 anställda	500
Summa	6 140
Totalt (A+B)	7 200

resp. verks tjänster inom denna region. Samma resonemang kan inte direkt tillämpas på försvarets regionala och lokala enheter. Avgörande för dessa enheters lokalisering torde bl. a. ha varit beredskapsskäl.

Såsom belysts i det föregående svarar affärsverken för ett mycket betydande antal av de anställda i statlig verksamhet i storstockholmsområdet. I tabell 2.9 redovisas antalet anställda i de sju statliga affärsverken. Det framgår av dessa uppgifter att tre av verken – postverket, televerket och statens järnvägar – svarar för ca 90 % av de anställda sammanlagt. I tabellen redovisas även antalet anställda i resp. affärsverk, fördelade på central resp. regional och lokal verksamhet. Vad den förstnämnda verksam-

Tabell 2.7. Försvarsmyndigheter i storstockholmsområdet; antal anställda i central verksamhet.

	Antal anställda
Arméstaben	410
Civilt försvarsstyrelsen	300
Flygstaben	350
Flygtekniska försöksanstalten	235
Fortifikationsförvaltningen	780
Försvarsstaben	430
Försvarets civilförvaltning	255
Försvarets forskningsanstalt	1 510
Försvarets materielverk	3 230
Försvarets rationaliseringsinstitut	60
Försvarets sjukvårdsstyrelse	110
Marinstaben	310
Militärapoteket	95
Militärhögskolan	100
Värnpliktsverket	60
Myndigheter och institutioner med färre än 50 anställda	185
Totalt	8 420

Tabell 2.8. Försvarsmyndigheter i storstockholmsområdet; antal anställda i regional och lokal verksamhet.

	Antal anställda
Armén	1 255
Flygvapnet	1 090
Flygvapnets verkstäder	340
Marinen	2 340
Marinens verkstäder	410
Militärmusiken	75
Militärömrådenas tygverkstadsförvaltningar	130
Myndigheter och institutioner med färre än 50 anställda	125
Totalt	5 765

hetstypen beträffar är postverket storleksmässigt helt dominerande. Detta beror främst på att i denna verksamhet även ingår postbanken, som centralt sysselsätter 4 700 personer. Utöver postverket, televerket och statens järnvägar har även statens vattenfallsverk ett betydande antal anställda i central verksamhet.

I tabell 2.10 redovisas de statliga bolag som har verksamhet förlagd till storstockholmsområdet och antalet anställda i denna region. Liksom för övriga sektorer har strävan varit att dela upp verksamheten på central resp. lokal verksamhet. Med lokal verksamhet avses i detta sammanhang närmast den lokala marknaden för resp. bolag medan med central verksamhet främst avses huvudkontor eller motsvarande. Denna indelningsgrund har dock inte kunnat tillämpas för alla bolag. Endast tre bolag – SARA, Systembolaget AB samt Sveriges Kreditbank – har delat upp de anställda i storstockholm på såväl central som lokal verksamhet. Övriga företag har antingen betraktat all verksamhet i denna region som central verksamhet eller som lokal verksamhet. Till den första gruppen hör t. ex. LKAB och ASSI, som endast har sina huvudkontor i Stockholm, samt KABI och Vitrum, som har både huvudkontor och hela produktionen förlagd till Stockholm. De företag som rubricerat hela sin verksamhet i storstockholm som lokal verksamhet är följande fyra, nämligen Allmänna bevaknings AB, Allmänna förlaget AB, BS-konsult AB samt Svenska reproduktions AB. De torde härvid ha utgått från det förhållandet att deras marknad f. n. är helt inriktad på storstockholmsområdet, och därför hänfört även huvudkontorsfunktionen till lokal verksamhet. Med tillämpning av de här angivna principerna skulle drygt hälften av de anställda

Tabell 2.9. Statliga affärsverk; antal anställda i storstockholmsområdet fördelade på central resp. regional och lokal verksamhet.

Affärsverk	Antal anställda i storstockholmsområdet	därav i	
		central verksamhet	regional och lokal verksamhet
Domänverket	420	400	20
Förenade fabriksverken	210	25	185
Luftfartsverket	685	265	420
Postverket	14 275	6 530	7 745
Statens järnvägar	7 155	2 310	4 845
Statens vattenfallsverk	2 030	1 860	170
Televerket	10 265	3 050	7 215
Totalt	35 040	14 440	20 600

Tabell 2.10. Statliga bolag med verksamhet i storstockholmsområdet; antal anställda fördelade på central verksamhet resp. lokal verksamhet.

Bolag	Totalt antal anställda i stor- stockholmsområdet	därav i	
		central verksamhet	lokal verksamhet
Allmänna Bevaknings AB	410	—	410
Allmänna Förlaget, AB	75	—	75
ASSI	200	200	—
Atomenergi, AB	245	245	—
BS Konsult AB	70	—	70
Kabi, AB	655	655	—
LKAB	80	80	—
Svensk Bilprovning	300	85	215
Svenska Penninglotteriet AB	55	55	—
Svenska Reproduktions AB	290	—	290
Svenska Tobaks AB	240	240	—
Sveriges Centrala Restaurang AB	1 400	100	1 300
Sveriges Kreditbank	775	505	270
Systembolaget AB	765	110	655
Tipstjänst, AB	75	75	—
Vin & Spritcentralen, AB	585	585	—
Vitrum AB	450	450	—
Div. företag med mindre än 50 anställda	110	110	—
Totalt	6 780	3 495	3 285

eller 3 500 personer vara hänförliga till central verksamhet och knappt hälften eller ca 3 300 personer till lokal verksamhet.

Den centrala statliga verksamheten är som redovisats i huvudsak lokaliserad till storstockholmsområdet. Endast ett centralt ämbetsverk, fiskeristyrelsen, och ett affärsverk, förenade fabriksverken, har hittills förlagts utanför denna region. Vidare har statistiska centralbyrån förlagt en produktionsfilial till Örebro. Vissa militära institutioner, bl. a. Svea artilleriregemente, arméns stridsskola och militärbefälsstaben i östra militärområdet, har flyttats ut från området under 1960-talet. Civil och militär verksamhet med sammanlagt ca 1 200 anställda har under denna period flyttats från storstockholmsområdet.

I ett antal fall har statsmakterna vidare beslutat att ytterligare statlig verksamhet skall flyttas från storstockholmsområdet, men utflyttningen har ännu inte skett. Riksdagen beslutade sålunda 1961 att statens centrala frökontrollanstalt och statens växtskyddsanstalt skulle flyttas från stockholmsområdet. I avvaktan på ytterligare utredning fattades inget beslut i fråga om lokaliseringssort. Enligt beslut av 1965 års riksdag skall farmaceutiska institutet flyttas till Uppsala och ingå som en farmaceutisk fakultet i Uppsala universitet. I 1969 års statsverksproposition redovisades att AB Atomenergi skulle komma att flytta den i Stockholm förlagda verksamheten till Studsvik. Denna utflyttning avslutas innevarande år. I årets statsverksproposition föreslås att mynt- och justeringsverket flyttas från Stockholm till Eskilstuna. I särskild proposition till årets riksdag föreslås att veterinärhögskolan och statens veterinärmedicinska anstalt skall flytta till Uppsala i anslutning till lantbrukshögskolan.

I särskild proposition till årets riksdag angående läkemedelsförsörjning föreslås bl. a. en omorganisation av statens läkemedelskontroll. Enligt propositionen skall kontrollen handhas av en läkemedelsavdelning inom socialstyrelsen med ett därtill anslutet läkemedelslaboratorium (f. d. statens farmaceutiska laboratorium). Denna kontrollorgani-

sation, som kommer att omfatta drygt 100 anställda, föreslås bli lokaliserad till Uppsala. Motivet för att lokalisera denna verksamhet till Uppsala är främst den anknytning som härmed erhålls till den farmaceutiska fakulteten.

De ovan nämnda institutionerna, i fråga om vilka beslut om ändrad lokalisering föreligger men utflyttning ännu inte skett, har sammanlagt ca 1 200 anställda.

Flera utredningar skall enligt sina direktiv undersöka möjligheterna att lokalisera ut viss statlig verksamhet från storstockholmsområdet. Organisationskommittén för det nya riksskatteverket skall bl. a. undersöka denna fråga för det nya verket. Försvarets materielanskaffningsutredning har motsvarande uppdrag beträffande försvarets materielverk. Den nyligen tillkallade utredningen angående transportforskningen har enligt sina direktiv att undersöka möjligheterna att lokalisera den nya transportforskningsorganisationen utanför storstockholmsområdet. Särskilda sakkunniga har tillkallats för att utreda frågan om inrättande av en central förvaltningsmyndighet på domstolsväsendets område. Enligt direktiven skall även frågan om lokaliseringen av den nya myndigheten tas upp och möjligheten att förlägga myndigheten utanför storstockholmsområdet prövas. Samtliga dessa utredningar har att samråda med delegationen i lokaliseringsfrågorna. I proposition till 1969 års riksdag angående riktlinjer för den fortsatta utformningen av fordonsregistreringen framhöll departementschefen att vid utformningen av registreringsorganisationen bör uppmärksamhet ägnas frågan om den lämpliga lokaliseringen av dataanläggningen. Enligt departementschefen bör en utgångspunkt vara att anläggningen – om särskilda skäl inte talar emot en sådan lösning – bör förläggas utanför storstockholmsområdet.

I detta sammanhang bör även erinras om den decentralisering av högre utbildning och forskning som kommit till stånd under 1960-talet. Särskilt bör här nämnas tillkomsten av universitetet i Umeå och högskoleenheten i Linköping samt etablerandet av universitetsfilialerna. Förslag har vidare lagts fram till årets riksdag om inrättande av högre teknisk utbildning i Norrland. Denna decentralisering av den högre utbildningen har i och för sig inte medfört en utflyttning från storstockholmsområdet. Den bör dock ha bidragit till att minska expansionstakten i bl. a. detta område. Bland uppgifterna för 1968 års utbildningsutredning ingår att undersöka möjligheterna till ytterligare decentralisering av den högre utbildningen.

3 Erfarenheter av utflyttning av statlig verksamhet från storstockholmsområdet

Som framgår av föregående avsnitt har central statlig verksamhet flyttats från stockholmsområdet endast i ett begränsat antal fall. Mot bakgrund av de invändningar som gjordes av många remissinstanser i yttranden över 1957 års lokaliseringsutredning med hänvisning till risken för försämrad effektivitet vid en lokalisering utanför stockholmsområdet har vi ansett det vara av intresse att ta reda på hur de verksamheter som flyttats kan bedrivas på den nya orten. De invändningar som gjordes var framför allt att kontaktmöjligheterna med myndigheter och organisationer i Stockholm skulle avsevärt försvåras och att det skulle vara svårt att rekrytera i första hand kvalificerad personal. För att få en uppfattning om i första hand dessa problem och om planeringen i samband med utflyttningen har vi besökt försvarets fabriksverks (numera förenade fabriksverkens) huvudkontor i Eskilstuna. Fiskeristyrelsen och statistiska centralbyrån har lämnat skriftliga redogörelser. De erfarenheter av utflyttning från Stockholm som vunnits inom dessa organ redovisas i det följande. Dessa erfarenheter hänför sig endast till omlokalisering av tre organ. Vi har ändå bedömt redogörelsen vara av värde i detta sammanhang.

3.1 Förenade fabriksverkens huvudkontor

Riksdagen beslutade i april 1961 att dåvarande försvarets fabriksverks huvudkontor skulle flyttas från Stockholm till Eskilstuna. Det egentliga förberedelsearbetet för utflyttningen började år 1962. Detta innefattade bl. a. uppförandet av en ny kontorsbyggnad i Eskilstuna. Den 1 augusti 1965, dvs. drygt fyra år efter det riksdagens beslut fattades, flyttade huvudkontoret till Eskilstuna.

I det följande redovisas de erfarenheter som verksledningen och representanter för personalorganisationerna delgav oss vid besöket.

Vid beslutet om flyttningen fanns vid huvudkontoret ca 250 anställda. Av dessa följde ett 80-tal med vid flyttningen. Av de som slutade sin anställning vid huvudkontoret under tiden från beslutet om flyttning till själva flyttningen åberopade ett 90-tal som skäl för sin uppsägning att de inte ville följa med till Eskilstuna. Vid nyrekryteringen ställdes som villkor för de som skulle anställas att de var beredda att flytta med till Eskilstuna. Fabriksverkets huvudkontor expanderade ganska kraftigt under perioden och av de personer som började i verket under denna tid rekryterades ca 50 personer från Eskilstuna. Under en övergångstid dubblerades ett mindre antal funktioner för att underlätta för den nyrekryterade personalen att sätta sig in i arbetet. En upp-

sättning av personal avsåg tiden fram till flyttningen och en annan även tiden efter flyttningen. Detta tillvägagångssätt var relativt kostnadskrävande men var enligt verksledningen väl motiverat.

Ungefär ett år innan hela huvudkontoret omlokaliserades flyttade 7–8 tjänstemän till Eskilstuna för att förbereda huvudkontorets förflyttning dit.

Av de anställda vid tidpunkten för flyttningen följde samtliga utom ca 20 stycken med till Eskilstuna. Av dessa 20 förtidspensionerades sju stycken.

Vid utflyttningen kvarblev robotutvecklingskontoret – numera Ulvsundasektionen – som omfattade 38 anställda, i Stockholm. Anledningen härtill var att utvecklingsarbetet rörande vissa då aktuella robotprojekt bedrevs tillsammans med dåvarande flygförvaltningen. Senare har ca en tredjedel av denna sektion flyttat till Eskilstuna.

Fabriksverket fick en ny chef 1963. Den nye verkschefen fattade som en väsentlig uppgift att verka för en positiv inställning hos personalen inom huvudkontoret till en utflyttning.

För att personalen skulle få lära känna Eskilstuna anordnades tre resor dit för huvudkontorets hela personal. Vid dessa resor fick personalen träffa representanter för Eskilstuna stad, bese olika institutioner, bostadsområden m.m. Informationsmaterial om Eskilstuna delades ut bland personalen, innehållande uppgifter om skolor, bostadsområden m.m. Vidare prenumererade verket på lokaltidningar från Eskilstuna för att personalen vid huvudkontoret skulle få närmare kännedom om sin nya bostadsort. En gång i veckan gavs en särskild personaltidning ut inom huvudkontoret i vilken bl.a. nyheter som hade samband med flyttningen redovisades, lediga bostäder i Eskilstuna presenterades med ritningar m.m.

Vid en analys som verksledningen gjorde i fråga om orsakerna till motståndet till en flyttning till Eskilstuna hos de anställda framkom följande huvudargument.

– Många anställda hade bostadslägenheter med relativt låg hyra i Stockholm och befarade en väsentlig hyreshöjning vid en flyttning till nya lägenheter i Eskilstuna.

– De som skulle flytta ville ha en garanti för att få bostad i Eskilstuna.

– Eskilstuna tillhörde dyrortsgrupp 3 medan Stockholm tillhörde Ortsgrupp 5. Detta skulle medföra en sänkt lön för flertalet anställda.

– Den kommunala skatteutdebiteringen i Eskilstuna var fem kr. högre per skatte-krona än i Stockholm (20 resp. 15 kr.), vilket skulle innebära ökad skatt för samtliga.

– Den tekniska personalen vid verket befarade att de skulle komma bort från den »tekniska miljön» i Stockholm (tekniska högskolan, FOA m. fl. institutioner).

– Till en särskild kategori argument hänfördes personliga förhållanden såsom vårdnad av äldre anhöriga, tillgången till utbildningsanstalter för barn och ungdom i olika åldersgrupper. Tillgången till skolor synes ha tillmätts stor betydelse av många av de anställda vid verket. Vidare hade i en del fall båda makarna anställning varav den ena i verket och den andra på annan arbetsplats. Vissa svårigheter uppkom för att bereda den sistnämnda likvärdig anställning i Eskilstuna.

För att minska de olägenheter som personalen ansåg följa med en flyttning till Eskilstuna vidtogs följande åtgärder från verkets ledning.

– En särskild bostadskvot på 250 lägenheter utverkades för Eskilstuna stad. Denna kvot var avsedd för de anställda vid huvudkontoret och avsåg såväl lägenheter i flerfamiljshus som egnahem. Avräkning mot denna kvot skedde alltefter det huvudkontorets personal flyttade till Eskilstuna. Från fabriksverkets sida framhölls att tilldelningen av bostäder inte fick ske så att det uppstod särskilda »kategorihus» för huvudkontorets personal. Enligt såväl verksledningens som personalens mening skötte de kommunala myndigheterna i Eskilstuna bostadsfrågorna för huvudkontorets personal på ett bra sätt. Verksledningen ansåg det vara värdefullt ur rekryteringssynpunkt att vid nyan-

ställning kunna utlova bostad. Särskilt gällde detta yngre sökande som saknade egen bostad i Stockholm.

– En överenskommelse träffades med bostadsförmedlingen i Stockholm, vilken innebär att tjänsteman vid huvudkontoret som hade bostad i Stockholm och som lämnade denna till förmedlingen, hade rätt att om han ville återvända till Stockholm inom två år efter flyttningen till Eskilstuna få en bostad likvärdig den han tidigare lämnat till förmedlingen. Vissa överenskommelser av liknande innebörd träffades också med vissa enskilda hyresvärdar. Många anställda försäkrade sig om en sådan garanti men endast tre utnyttjade den och flyttade tillbaka till Stockholm.

– För att bereda de anställda möjlighet att skaffa bostäder i Eskilstuna medgavs de en fri resa dit.

– För att kompensera tjänstemännen för den löneminskning som skulle uppkomma till följd av att Eskilstuna tillhörde en lägre dyrortsgrupp beslutade Kungl. Maj:t efter prövning i varje särskilt fall om rätt att – utan ändring av dem författningenligt tillkommande löneklassplacering – åtnjuta lön enligt högre löneklass fr. o. m. den 1 augusti 1965 tills vidare intill dess de enligt eljest gällande regler placerades i nämnda löneklass. Av ca 150 ansökningar bifölls ca 80. Dessa avsåg i regel personal i högre lönegrad än A 14.

– Vid omstationering kunde regelmässigt s. k. anståndstraktamente utgå under högst ett år. För de anställda vid huvudkontoret som tjänstgjorde i Eskilstuna kunde efter prövning medges anstånd med omstationering under högst 18 månader. Denna förlängda omstationeringstid behövde dock endast utnyttjas av ett fåtal anställda.

– För bostadsanskaffning i Eskilstuna fick anställda vid huvudkontoret som enligt då gällande generella bestämmelser inte skulle ha fått bostadslån i postbanken, sådant lån.

– Flyttningsersättning utgick även till sådana som i normala fall inte skulle ha fått sådan.

– En tjänsteman fick i uppgift att ta kontakt med alla inom huvudkontoret som motsatte sig att flytta med till Eskilstuna för att ta reda på orsakerna härtill och försöka presentera en lösning av deras problem.

De olägenheter som hade befarats i fråga om möjligheterna till kontakter med andra centrala myndigheter och kunder hade före flyttningen starkt överdrivits konstaterades nu. Möjligheter till kontakter har enligt samstämmiga uppgifter varit fullt tillfredsställande efter utflyttningen. Kontakterna upprätthålls numera på ett annat sätt än tidigare. Frekvensen av personliga sammanträffanden har minskat. Besök i Stockholm planläggs på ett annat sätt nu än tidigare. Nu ordnas i regel flera sammanträffanden per dag vid tjänsteresa t. ex. till Stockholm. Vidare tas kontakt med myndigheter och institutioner där oftare per telefon eller brevledes. I sammanträden som ordnas utanför Eskilstuna deltar i regel färre personer från fabriksverkens sida än vad fallet var när verket fanns i Stockholm. Enligt en uppskattning skulle ca 10–15 % av huvudkontorets personal svara för ca 90 % av kontakterna med institutioner utanför verket.

Beträffande möjligheten att rekrytera nya tjänstemän framhöll verksamheten att de var goda. I fråga om biträdespersonal är läget avsevärt bättre än i Stockholm. De farhågor som uttrycktes före flyttningen i fråga om möjligheten att rekrytera bl. a. teknisk personal har inte besannats. Omsättningen av personal har efter flyttningen varit anmärkningsvärt låg. Vid huvudkontoret finns inga vakanser.

Efter utflyttningen har huvudkontorets kostnader för bl. a. resor och traktamentsersättningar ökat. Under ett år har ökningen uppskattats till ca 75 000 kr. I förhållande till de sammanlagda kostnaderna för fabriksverkets huvudkontor, som uppgår till ca 10 milj. kr., saknar denna merkostnad nämnvärd betydelse.

Eftersom huvudkontoret fortfarande har en liten enhet kvar i Stockholm har de tjänstemän som reser till Stockholm tillgång till sammanträdesrum, sekreterarhjälp och telefon. Detta bedöms vara väsentligt för att tiden i Stockholm skall kunna utnyttjas effektivt.

Både från verksledningens och de anställdas sida anses de positiva effekterna av utflyttningen överväga de negativa. En väsentlig förutsättning för att flyttningen kunde genomföras på ett tillfredsställande sätt ansågs vara, att det förflöt en relativt lång tid från beslut om flyttning till dess flyttningen skedde. Från personalens sida framhölls att verksledningens positiva inställning till flyttningen och dess åtgärder för att göra flyttningen så tilltalande som möjligt var av mycket stort värde för personalens attityd till flyttningen. En omständighet som synes ha haft betydelse för personalens inställning till flyttningen var att huvudkontoret i Stockholm var splittrat på två ställen och möjligheterna att samla verket på ett ställe i centrala Stockholm bedömdes som mycket små. Vid utflyttningen erhöll huvudkontoret nya ändamålsenliga lokaler, samlade i en byggnad.

Ur personalens synpunkt angavs den största fördelen med nuvarande förläggningssort vara det korta avståndet mellan bostad och arbetsplats. Medan det för många nu endast tar 5-10 minuter att komma till arbetet, tog det i genomsnitt 40-50 minuter när huvudkontoret var beläget i Stockholm. Ett av motiven för att flytta var i många fall att bostadsfrågan som i Stockholm var ett stort problem nu kunde ordnas på ett bra sätt.

Sedan huvudkontoret flyttade till Eskilstuna har endast ett fåtal anställda återvänt till Stockholm. Detta gäller främst några tjänstemän vars makar inte kunnat beredas lämplig sysselsättning i Eskilstuna. Det stora flertalet tjänstemän och deras familjer uppgavs ha aklimatiserat sig väl i Eskilstuna.

3.2 Fiskeristyrelsen

I samband med fiskeristyrelsens tillkomst 1948 beslutade riksdagen om att det nya ämbetsverket skulle förläggas till Göteborg. Fiskerifrågorna handlades tidigare inom lantbrukstyrelsen.

Med hänsyn till den långa tid, drygt 20 år, som förflutit sedan fiskeristyrelsen flyttades till Göteborg tas själva planeringsarbetet som föregick flyttningen inte upp i detta sammanhang. I det följande redovisas vissa problem i samband med flyttningen och erfarenheterna från en period på mer än 20 år av central statlig förvaltning som bedrivits utanför stockholmsområdet.

Fiskeristyrelsen kunde omedelbart efter beslutet om flyttning inte få tjänstelokaler centralt i Göteborg utan fick stanna i Stockholm under ca ett halvt år. Under denna tid slutade all yngre biologiskt utbildad personal på byråerna. Styrelsen fick problem med att omedelbart nyrekrytera motsvarande personal i Göteborg. Orsaken till detta var enligt styrelsen att det då saknades biologisk universitetsundervisning i Göteborg och att styrelsens personal inte kunde hålla kontakt med de zoologiska institutionerna i Stockholm och Uppsala och inte heller fortsätta sina akademiska studier för fil. lic. eller fil. dr.-examen.

Sedan biologisk undervisning börjat bedrivas vid Göteborgs universitet har det inte varit några svårigheter att rekrytera biologiskt utbildad personal. Beträffande personalen på administrativa byrån och kontorspersonal har överhuvud taget inga rekryterings-svårigheter förelegat. I sammanhanget framhåller styrelsen att om man vid en lokalisering av ett ämbetsverk väljer en ort med goda utbildningsmöjligheter, vilket numera bör finnas i samtliga tänkbara förläggningssorter, torde uppkommande rekryterings-svårigheter endast bli av kortvarig, övergående art.

Fiskeristyrelsen framhåller beträffande kommunikationen mellan styrelsen och departementen att det inte föreligger någon skillnad mellan styrelsen och ämbetsverk som ligger i Stockholm när det gäller t. ex. petitaframställningar, skrivelser och remissvar. När det gäller frågor som kräver snabba svar till departementen, t. ex. granskning av författningsförslag o. dyl., kan det ibland bli svårt att få fram svaren i tid och svar måste ibland ges per telefon.

Fiskeristyrelsen påtalar vidare att man får räkna med dyrare kontakter mellan styrelsen och andra ämbetsverk, departementen m. fl. Detta gäller t. ex. telefonkostnader och resekostnader. Styrelsen framhåller att det blir en onormalt stor tidsspilla vid resor till Stockholm även om flera sammanträden kan ordnas under en dag och även om restiden kan användas för genomgång av handlingar.

Styrelsen pekar avslutningsvis på att genom att beslutanderätten i flera typer av ärenden delegerats till styrelsen, så har handlägningsförfarandet förenklats. Detta har minskat behovet av kommunikation med departementen. Enligt styrelsens mening underlättar otvivelaktigt en delegering av beslutanderätten från Kungl. Maj:t till verken arbetet för ett omlokiserat ämbetsverk.

3.3 Statistiska centralbyråns produktionsfilial i Örebro

Omlokaliseringen av förenade fabriksverken och fiskeristyrelsen grundade sig, som framgått av det föregående, på beslut av riksdagen. I fråga om lokaliseringen av en produktionsfilial för statistiska centralbyrån till Örebro, togs däremot initiativet av verket självt. Enligt vad statistiska centralbyrån (SCB) uppger i en redogörelse över bakgrund, uppbyggnad och erfarenheter av denna lokalisering, var motivet till omlokaliseringen rådande lokal- och arbetsmarknadssituation i stockholmsområdet.

SCB:s verksamhet i Örebro startade som en begränsad försöksverksamhet hösten 1967. Enligt de ursprungliga planerna skulle till Örebro flyttas vissa typer av arbetsmoment som relativt enkelt kunde förläggas utanför Stockholm. I samband med att SCB gjorde en framställning till regeringen om att en datamaskin skulle anskaffas till Örebrofilialen, redovisades att antalet anställda i Örebro enligt planerna skulle komma att uppgå till ca 300 personer. År 1969 beslöt emellertid regeringen att SCB i den nya statliga förvaltningsbyggnaden i kvarteret Garnisonen i Stockholm endast skulle få 1 000 arbetsplatser och att övriga lokalbehov, liksom för eventuell expansion, skulle tillgodoseas i Örebro. Detta innebär att SCB:s produktionsfilial när den är utbyggd kommer att sysselsätta i genomsnitt ca 600 personer.

Beträffande bakgrunden till beslutet att inrätta en filial utanför stockholmsområdet anför SCB i huvudsak följande.

Efterfrågan på statistisk information har ställt krav på en snabb utbyggnad av SCB:s produktionsapparat. Denna expansion har avsevärt försvårats av den akuta lokalbristen, som lett till en splittring av verksamheten på ett stort antal platser i storstockholm. F.n. har SCB lokaler på 16 olika platser i detta område. Denna lokalsplittring har medfört ökade kostnader för SCB och vissa olägenheter för personalen. SCB framhåller vidare att arbetsmarknaden i Stockholm varit ogynnsam för en expansion, i varje fall i fråga om vissa personalkategorier. Svårigheterna att rekrytera biträdespersonal har varit kännbara. Denna personalkategori har dessutom uppvisat hög rörlighet. Omsättningen av personal har sålunda enstaka år uppgått till 45 %. SCB har räknat med att det även i fortsättningen kommer att vara svårt att rekrytera för SCB lämplig biträdespersonal i stockholmsområdet. Även bristen på personal inom det maskinella databehandlingsområdet har varit påtaglig.

Sammanfattningsvis anför SCB att det funnits både personal- och lokalmässiga skäl

att förlägga viss del av verksamheten utanför Stockholm. Därtill har kommit som en viktig faktor det från olika håll utanför SCB ofta uttalade önskemålet att i lokaliseringspolitiskt syfte förlägga statlig verksamhet även till andra delar av landet än stockholmområdet. Vad beträffar register och databanker av allmänt samhällsintresse kan också beredskapsskäl tala för en förläggning utanför storstockholmsområdet till geografiskt centralare delar av landet.

SCB framhåller att vid de överväganden som föregick beslutet om etablering just i Örebro spelade självfallet de lokala förutsättningarna i Örebro en avgörande roll. En självklar utgångspunkt var att flyttningen skulle innebära vissa fördelar på olika områden. Även om vissa nackdelar i förhållande till en samlad verksamhet i Stockholm ansågs oundvikliga ansågs dock fördelarna överväga och vissa nettovinster uppkomma. Vinster kan uppstå i form av bättre kvalitet på produkterna och bättre arbetsförhållanden men även vinster som kan värderas i ekonomiska termer.

För att utvärdera tillgången på arbetskraft har SCB gjort en särskild arbetskraftsundersökning i Örebroregionen. Av denna framgick att 37 % av kvinnorna i åldrarna 20-54 år var potentiellt tillgängliga för arbetsmarknaden men inte förvärvsarbetande. Uppräknat i förhållande till totalbefolkningen av kvinnor i dessa åldrar inom Örebro kommunblock innebar detta ca 9 000 personer. Av dessa hade 83 % tidigare erfarenhet av yrkesarbete. Ca 22 % hade erfarenhet av kontorsarbete. På grundval av bl. a. denna undersökning bedömde SCB att rekryteringsunderlaget i Örebroblocket var tillräckligt.

Bland andra faktorer som SCB pekar på är den goda kommunala, kulturella och sociala servicen i Örebro. Inte minst gäller detta bostäder och institutioner för barnutbildning o. dyl. Vidare har Örebro en universitetsfilial med utbildningsmöjligheter inom samhällsvetenskapliga ämnen. Detta ger en god rekryteringsbas för SCB och möjliggör givande kontakter med olika institutioner. Slutligen pekar SCB på att kommunikationsmöjligheterna med Stockholm är goda med både tåg och bil.

För att leda planeringen för filialen och följa filialens utveckling i Örebro tillsattes 1966 en ledningsgrupp inom SCB. I samband med beslutet om en utvidgning av filialen år 1968 fick gruppen ett arbetsutskott. Detta fick det verkställande ansvaret för uppbyggandet av produktionsfilialen enligt av ledningsgruppen givna direktiv. Till arbetsutskottets huvuduppgifter hörde att utarbeta lokalprogram och informera personalen om de förändringar som skulle genomföras. SCB:s företagsnämnd har vidare tillsatt ett särskilt Örebroutskott som speciellt ägnar sig åt informationsfrågor och som har utarbetat ett särskilt informationsprogram.

Vid diskussioner bland personalen i Stockholm som förts inför en flyttning är det särskilt frågor rörande löner, skatter, flyttningsbidrag och bostäder som berörs. Till de negativa effekterna av en flyttning till Örebro hänförs minskad bruttolön till följd av att Örebro ligger i ortsgroup 3 och Stockholm i ortsgroup 5. Vidare är den kommunala utdebiteringen högre i Örebro län än i Stockholm och dess grannkommuner. För den enskilde tjänstemannen medför en flyttning en rad merkostnader. Själva flyttningskostnaden är vanligen den största kostnadsposten. Även andra omställningar medför emellertid kostnader i tid och pengar. Detta gäller t. ex. anskaffning av ny bostad, avyttring av bostad i Stockholm, anpassning till nya inköpställen o. s. v. Flyttningskostnaderna ersätts naturligtvis av SCB enligt gällande bestämmelser. I några fall har SCB fått möjlighet att utbetala ersättning också i fall som inte täcks av bestämmelserna. Till de positiva faktorerna av en flyttning till Örebro kan hänföras kortare och billigare resor till och från arbetet. Tidsvinsten är vanligtvis mer än en timme per dag. Den personal som hittills flyttat har uttryckt stor uppskattning härvidlag. Bostadsfrågorna har också kunnat lösas mycket bra i Örebro. Till de positiva dragen hör också en allmänt god kommunal service. SCB framhåller att miljön i en stad av Örebros storlek blir lug-

nare än i en storstad. Detta har återverkningar på de personliga kontakterna och det har konstaterats en personlig öppenhet hos personalen. Erfarenheterna av personalens insatser är goda.

SCB uppger att huvudparten av de arbeten som hittills (hösten 1969) flyttats till Örebro är sådana som tidigare utförts i Stockholm av timanställd personal. Detta har medfört att den huvudsakliga delen av personalen vid filialen hittills har rekryterats från Örebroregionen. Undantag är datatekniska specialister och viss ledningspersonal.

Avslutningsvis framhåller SCB att de erfarenheter som gjorts under 1968 och 1969 av produktionen i Örebro är övervägande positiva. Kommunikationsproblemen är dock större vid filialverksamhet och detta försvårar vissa arbetsmoment. I flera sammanhang har dock en ökad effektivitet kunnat konstateras i samband med att rutiner lagts om och i övrigt vissa rationaliseringar genomförts.

I detta avsnitt lämnas en översiktlig redogörelse för lokalsituationen för den statliga verksamheten i storstockholmsområdet. Till grund för redogörelsen ligger främst uppgifter som i skilda sammanhang redovisats av byggnadsstyrelsen. Styrelsen ombesörjer nämligen planeringen av lokalförsörjningen för praktiskt taget hela den statliga civila verksamheten med undantag för affärsverken och de statliga bolagen. Vad beträffar såväl affärsverken som de militära verksamheternas behov sker planeringen i samråd med byggnadsstyrelsen även om den direkta planeringsuppgiften åvilar dessa organ själva. Vissa uppgifter i detta avsnitt som gäller försvarssektorn har hämtats från den lokalförsörjningsplan för försvaret tillhöriga myndigheter och institutioner i storstockholmsområdet vilken överbefälhavaren lade fram år 1969. Uppgifter om de statliga bolagens lokalfrågor finns inte tillgängliga i samlad form och har därför inte medtagits i denna redogörelse.

År 1964 lade byggnadsstyrelsen fram resultatet av en utredning rörande lokalförsörjningen för statlig verksamhet i storstockholmsområdet. Denna utredning, som benämndes Huvudstad, tog framför allt sikte på den statliga förvaltningens lokalbehov. Ordet förvaltning användes därvid som ett samlande begrepp för organ med övervägande administrativa funktioner. De uppgifter som redovisas i Huvudstad gäller fortfarande i sina huvuddrag. Det synes därför lämpligt att i förevarande sammanhang delvis anknäta redogörelsen till Huvudstad.

Lokalsituationen för statlig verksamhet i storstockholmsområdet karaktäriserades av byggnadsstyrelsen på följande sätt i Huvudstad.

»Behovet av lokaler för statlig förvaltning, undervisning, vård och annan verksamhet har under senare år stegrats i en takt som tidigare icke kunnat förutses. Nybyggnadsvolymen har emellertid under hela efterkrigstiden varit mindre än det erforderliga tillskottet, varför i ökad utsträckning — såväl absolut som relativt — behovet, åtminstone vad gäller förvaltningslokaler, tillgodosetts genom förhyrningar. Detta har skett i en markerad bristsituation på hyresmarknaden och följaktligen i hård konkurrens med andra behov. I en sådan situation är det naturligt att önskemål ifråga om läge och egenskaper i övrigt många gånger får träda tillbaka inför nödvändigheten att anskaffa lokaler, där de överhuvudtaget står att finna. En splittring av ämbetsverk och andra organ på ett flertal lokaler samt en eftersläpning i förhållande till behovet karaktäriserar dagsläget. Dessa omständigheter är till stort men för effektiviteten hos berörd verksamhet.»

Som framgår av det anförda har den statliga nybyggnadsverksamheten i storstock-

Tabell 4.1. Lokalbeståndet för civil statlig förvaltning i storstockholmsområdet åren 1957, 1964 och 1970 (antal rum).

	År 1957	År 1964	År 1970
<i>Befintliga tjänsterum</i>	6 500	10 000	15 500
därav i statsägda hus	5 000	6 400	8 500
» i förhyrda lokaler	1 500	3 600	7 000

holmsområdet varit av liten omfattning under efterkrigstiden. De förslag som byggnadsstyrelsen förde fram under 1950-talet om att uppföra statliga förvaltningsbyggnader i Stockholm godtogs inte av statsmakterna. Under hela detta decennium uppförde staten sålunda inga nya byggnader för förvaltningsändamål i Stockholm. Under 1960-talet har däremot vissa förvaltningsbyggnader uppförts i statlig regi i huvudstaden. Huvuddelen av dessa lokaler har avsett affärsverken. För statens vattenfallsverks räkning har i den västra förorten Råcksta uppförts ett kontorskomplex, som togs i bruk under 1960-talets första år. För televerkets centralförvaltning har i den södra förorten Farsta uppförts nya förvaltningsbyggnader, omfattande såväl kontors- som laboratorielokaler. Dessa byggnader har successivt tagits i bruk under 1960-talets senare hälft.

För den centrala statsförvaltningens räkning har med undantag för vissa smärre tillbyggnader endast en statlig fastighet uppförts och tagits i bruk under 1960-talet. Ifrågavarande ämbetsbyggnad, som är belägen vid Hantverkargatan på Kungsholmen, färdigställdes i mitten på 1960-talet.

Det kan vara av intresse att jämföra de uppgifter och bedömningar byggnadsstyrelsen redovisar för år 1970 beträffande det statliga lokalbeståndet resp. lokalbehovet i Stockholm med motsvarande uppgifter dels i Huvudstad, vilka således hänförde sig till år 1964 och dels i en utredning som gjordes av byggnadsstyrelsen år 1957. Uppgifterna återges i tabellerna 4.1 och 4.2.

Lokalbeståndet uttrycks härvid i antal rum. Som mått på lokalens kapacitet för förvaltningsändamål används vanligen kvadratmeter rumsyta. Det befintliga lokalbeståndet har emellertid en heterogen sammansättning med betydande variationer i antalet arbetsplatser per ytenhet, vilket gör rumsbegreppet till en lämpligare måttenhet.

Som framgår av tabell 4.1 ökade lokalbeståndet för förvaltningen i Stockholm med 3 500 rum under perioden 1957—1964 och med 5 500 rum under perioden 1964—1970. Nytilskotten av rum tillgodosågs väsentligen genom förhyrningar. Förhyrningarna utgjorde 1957 knappt 25 % av det totala antalet rum. År 1964 hade denna andel ökat till 36 % och år 1970 till 45 %.

I tabell 4.2 redovisas lokalbehovet, som vid de olika tidpunkterna avser en framförliggande tioårsperiod. Behovet beräknas som summan av dels ersättning för lokalavgång, dels ett beräknat expansionsbehov. Den förra uppgiften avser ersättning för mindre lämpliga förhyrningar, rivningsfastigheter etc., medan den senare utgör behovet

Tabell 4.2. Redovisat lokalbehov (tillskott av lokaler) för civil statlig förvaltning i storstockholmsområdet åren 1957, 1964 och 1970 (antal rum).

	År 1957	År 1964	År 1970
<i>Totalt anskaffningsbehov</i>	2 100	7 650	11 500
därav ersättning för lokalavgång	700	2 150	3 900
» beräknat expansionsbehov	1 400	5 500	7 600

Tabell 4.3. Lokalbeståndet för militär förvaltning i storstockholmsområdet åren 1964 och 1970 (antal rum).

	År 1964	År 1970
<i>Befintliga tjänsterum</i>	5 000	5 600
därav i statsägda hus	4 000	3 800
» i förhyrda lokaler	1 000	1 800

av lokaler för nya tjänster som beräknas tillkomma under perioden. Till grund för beräkningen av expansionsbehovet 1964 och 1970 har legat ett antagande om en genomsnittlig ökning av antalet anställda i central statlig förvaltning med 4 % per år.

Som framgår av tabellen översteg den bedömning av lokalbehovet som gjordes på 60-talet väsentligt den bedömning som gjordes på 50-talet. En jämförelse mellan tabellerna 4.1 och 4.2 visar att lokalbehovet underskattades 1957. Lokalbeståndet ökade som nämnts med netto 3 500 rum till år 1964 — dvs. på sju år — medan expansionsbehovet för en tioårsperiod år 1957 endast hade beräknats till 1 400 rum.

Motsvarande uppgifter för försvarssektorn avseende lokalbestånd och lokalbehov redovisas i tabellerna 4.3 och 4.4. För denna sektor har endast uppgifter för åren 1964 och 1970 varit tillgängliga.

Enligt gjorda uppskattningar skulle försvarssektorn kräva ett lokaltillskott på 3 900 rum från mitten av 60-talet till mitten av 70-talet. Expansionsbehovet räknades därvid för denna period fram enligt samma förutsättningar som för den civila sektorn. 1970 års uppskattning grundas dock på en väsentligt lägre expansionstakt.

Den betydande lokalavgång som bedöms nödvändig för såväl den civila som den militära förvaltningen kan ses som ett uttryck för den otillfredsställande lokalsituationen för statlig verksamhet i storstockholmsområdet. Som ytterligare belysning av denna kan pekas på den ökning av lokalsplittringen som skett. Med lokalsplittring avses härvid att ett enskilt organ har sin verksamhet förlagd till två eller flera lokalerheter med olika adresser. Medan civila förvaltningsorgan med mer än 25 anställda år 1957 hade sin verksamhet i genomsnitt förlagd till 2,1 ställen, har situationen försämrats därefter att varje organ hade lokaler på i genomsnitt 3,4 ställen år 1964 och på 3,7 adresser år 1970. Lokalsplittringen 1970 åskådliggörs närmare i tabell 4.5. Tabellen omfattar endast myndigheter med fler än 25 anställda.

Lokalsituationen för den statliga verksamheten i storstockholmsområdet har försämrats under senare hälften av 1960-talet. Bristen på ändamålsenliga förvaltningslokaler har tenderat att öka. Efter framställning från byggnadsstyrelsen intogs i finansdepartementets anvisningar angående myndigheternas anslagsframställningar för budgetåret 1969/70 en föreskrift om att myndigheterna måste räkna med att lösa lokalfrågan för den ytterligare personal som begärdes inom stockholmsområdet inom det lokalbestånd som myndigheterna redan disponerade över. Myndigheterna kunde så-

Tabell 4.4. Redovisat lokalbehov (tillskott av lokaler) för militär förvaltning i storstockholmsområdet åren 1964 och 1970 (antal rum).

	År 1964	År 1970
<i>Totalt anskaffningsbehov</i>	3 900	3 000 ¹
därav ersättning för lokalavgång	1 100	2 300
» expansionsbehov	2 800	700

¹ Härvid har de ca 1 200 rum som tillkommer i fortifikationsförvaltningens nybyggnad som beräknas vara färdig under våren 1971 ej inräknats.

Tabell 4.5. Lokalsplittringen för civil statlig förvaltning i storstockholmsområdet år 1970.

Antal adresser per organ	Antal organ med verksamheten spridd på bredvidstående antal adresser
1	16
2	7
3	13
4	4
5	1
6	1
7	3
8 eller fler	6
Summa organ	51

lunda inte påräkna att få ytterligare lokaler inom stockholmsområdet för en utökning av personalstyrkan. Motsvarande föreskrifter har intagits i de petitaanvisningar som därefter utfärdats.

I detta sammanhang bör även erinras om att en betydande utspridning i storstockholmsområdet av den statliga verksamheten kommit till stånd under 1960-talet. Fram till slutet av 1950-talet var hela den civila förvaltningen, affärsverkens centralförvaltningar och de statliga utbildningsanstalterna lokaliserade till innerstaden. Idag är många myndigheter lokaliserade till olika förorter. Förhyrningar sker i ökad omfattning i perifera lägen. Avstånden mellan olika myndigheter är därigenom ofta betydande.

I skrivelse till regeringen i maj 1969 framhöll byggnadsstyrelsen att den långsiktiga lokalplaneringen i stockholmsområdet möter speciella svårigheter på grund av att statens marktillgångar i Stockholm nu i det närmaste är slut och att det är förenat med stora svårigheter att skaffa lokaler även i de närbelägna förortskommunerna. Enligt styrelsens mening tycks planeringen inom storstockholmsregionen ha uppenbara svårigheter att möta anspråken från en växande huvudstadsfunktion.

I skrivelsen redovisade byggnadsstyrelsen att den i Huvudstad angivna målsättningen att avveckla olämpliga lokaler inte kunnat realiseras. Lokaltillskott i statsägda hus har kunnat tillgodoses endast genom fastighetsförvärv. Ytterligare förhyrningar har därför fått tillgripas. Genom den omfattande hyresverksamheten har även staten deltagit i den s. k. smygkontoriseringen av Stockholms innerstad. Bostadslägenheter har tagits i anspråk som kontor och i många fall i sådan utsträckning att hela fastigheter och kvarter bytt funktion. Bostadslägenheter blir naturligtvis inte några rationella kontorslokaler. Byggnadsstyrelsen understryker att det är angeläget att lägenheter återställs som bostäder med hänsyn till innerstadens miljö och jämvikt. För saneringen av det statliga lokalinnehavet är det vidare enligt styrelsen angeläget att avveckla kontorsprovisorier.

Såsom redovisats i det föregående räknade byggnadsstyrelsen med att behovet av tillskott av lokaler för civil statlig förvaltning skulle uppgå till ca 7 500 rum från mitten av 60-talet till mitten av 70-talet. Av detta behov hänförde sig drygt 2 000 rum till önskemålet att kunna avveckla olämpliga förhyrningar. Huvudstad siktade till att den tidigare lokalanskaffningspolitiken, som huvudsakligen baserats på förhyrningar, radikalt skulle ändras så att lokalbehoven i ökad utsträckning skulle tillgodoses i statsägda hus.

Av de lokaler som enligt Huvudstad sålunda borde avvecklas har 1970 endast 800 rum avgått, huvudsakligen beroende på utgångna kontrakt och rivningar. Tillskottet av lokaler sedan 1964, då Huvudstad lades fram, har uppgått till ca 5 500 rum. Huvud-

delen av detta tillskott, eller 3 400 rum, utgörs av nya förhyrningar. Återstoden utgörs främst av förvärv av fastigheter genom köp eller byte.

De förhyrningar som byggnadsstyrelsen tvingats göra har antingen varit dyrbara förhyrningar i centralt läge eller förhyrningar med perifert läge. Enligt byggnadsstyrelsens bedömning bör av förhyrningarna inte mindre än ca 3 000 rum snarast avvecklas. För att erhålla det aktuella ersättningsbehovet, skall hänsyn även tas till ett lokalbortfall på 850 rum som kommer att inträffa genom rivningar av egna fastigheter. Det totala ersättningsbehovet utgör därmed ca 4 000 rum. För expansionen av civil statlig förvaltning räknar styrelsen — under förutsättning av oförändrad lokalisering av berörda myndigheter i storstockholmsområdet — med ett tillkommande lokalbehov på ca 7 000—8 000 rum under 1970-talet.

Statsmakterna har under senare år beviljat medel för byggande av tre förvaltningsbyggnader i storstockholmsområdet. Den första av dessa uppförs i kv. Garnisonen på Östermalm. Den beräknas ge ett lokaltillskott på 2 500 rum. Den andra, som beräknas ge ett lokaltillskott på högst 600 rum, uppförs i kv. Loen i Södra Klara. En tredje förvaltningsbyggnad skall uppföras i kv. Kronoberg på Kungsholmen. Denna byggnad, som enligt planerna skall tas i anspråk för en rättspsykiatrisk klinik, lokala polis- och åklagarmyndigheter m. m. samt rikspolisstyrelsen, beräknas ge den civila förvaltningen ett lokaltillskott på 800 rum. De pågående byggnadsobjekten kommer således att ge ett lokaltillskott på närmare 4 000 rum. Härutöver har byggnadsstyrelsen planerat att uppföra lokaler som skulle ge ca 2 400 rum i skilda fastigheter, främst i Södra Klara, på Södermalm och på Lilla Essingen. Huvuddelen av dessa senare lokaler torde kunna bli färdiga att tas i bruk först i mitten eller senare hälften av 1970-talet.

Mot ett beräknat lokalbehov på 11 500 rum står alltså ett beslutat eller planerat lokaltillskott på ca 6 500 rum. För att förverkliga målsättningen att avveckla de dyrbara eller eljest olämpliga förhyrningarna samt skaffa lokaler som svarar mot expansionen av den civila statliga förvaltningen i storstockholmsområdet skulle alltså under 1970-talet behöva uppföras ytterligare statliga förvaltningsbyggnader — utöver de nu planerade — i storleksordningen 5 000 rum.

I en i fjol framlagd lokalförsörjningsplan har överbefälhavaren räknat med att för försvarssektorn erfordras i storstockholmsområdet under 1970-talet ett tillskott av militära förvaltningsbyggnader med drygt 3 000 rum. Häri har då inte inräknats de drygt 1 200 rum som tillkommer i en pågående nybyggnad för bl. a. fortifikationsförvaltningens räkning. Överbefälhavaren beskriver localsituationen för de försvaret tillhörande myndigheterna och institutionerna som en allvarlig bristsituation, karaktäriserad av splittring, trångboddhet och provisoriska lösningar samt kostsamma förhyrningar. Till grund för beräkningen av lokaltillskottet ligger för försvarets vidkommande en personalökning med en halv procent om året. Inklusivt reservutrymmen ger detta ett behov av ca 700 rum. Resten utgörs av ersättningsbehov för avveckling av förhyrningar och vissa statliga lokaler.

I det föregående har localsituationen och behovet av lokaltillskott för civil och militär förvaltning redovisats. Även för övrig statlig verksamhet i storstockholmsområdet föreligger en påtaglig brist på lokaler, och de anmälda utbyggnadsbehoven är mycket omfattande. I det följande skall situationen för övriga sektorer belysas. Eftersom lokalbehovet för dessa inte lämpligen kan beskrivas i rumsenheter, kommer i stället de anmälda investeringsbehoven att redovisas i miljoner kronor. Avslutningsvis kommer i detta avsnitt att lämnas en sammanfattning i tabellform av de totala investeringsbehoven för statlig verksamhet i storstockholmsområdet under 1970-talets första hälft.

Enligt byggnadsstyrelsens bedömning är localsituationen för de statliga kulturella

institutionerna i storstockholmsområdet otillfredsställande och kommer att under 1970-talet kräva betydande investeringar. Sålunda planeras en nybyggnad för etnografiska museet, en tillbyggnad för moderna museet, om- och tillbyggnader för Nordiska museet och naturhistoriska riksmuseet samt ombyggnader för livrustkammaren, musik-historiska museet och operan. Investeringsbehovet kan uppskattas till storleksordningen 100 milj. kr för den närmaste femårsperioden.

Inom vårdsektorerna föreligger mycket stora utbyggnads- och investeringsbehov. Centralfängelset på Långholmen skall avvecklas och ersätts successivt bl. a. av en anläggning i Österåker utanför Stockholm. Den rättspsykiatriska kliniken skall såsom tidigare berörts flyttas från Långholmen till kv. Kronoberg.

För det statliga sjukhuset i Stockholm, karolinska sjukhuset, har anmälts betydande investeringsbehov. Enligt framlagda planer skall sjukhuset byggas ut för ca 185 milj. kr under 1970-talets första hälft.

Lokalsituationen för de statliga utbildningsanstalterna kännetecknas enligt byggnadsstyrelsen generellt av ett kraftigt lokalunderskott och provisoriska lokallösningar. Särskilt är detta fallet för Stockholms universitet. Universitetets behov av lokaler har hittills tillgodosetts huvudsakligen genom förhyrningar i innerstaden. Utflyttningen till Frescatiområdet planeras successivt ske under 1970-talet. Innevarande år pågår byggande av lokaler om sammanlagt ca 40 000 m² rumsyta för de humanistiska och samhällsvetenskapliga fakulteterna. Investeringsbehovet för universitetets vidkommande har beräknats till ca 260 milj. kr under den närmaste femårsperioden. För karolinska institutet planeras en utbyggnad om inemot 40 milj. kr. Tandläkarutbildningen i Stockholm avses förläggas i anslutning till Huddinge sjukhus. Byggnadskostnaderna har uppskattats till 55 milj. kr.

För den högre konstnärliga utbildningen erfordras enligt byggnadsstyrelsen under 1970-talet betydande lokaltillskott. Sålunda planeras nybyggnader för musikhögskolan, statens musikdramatiska skola och statens scenskola. Konsthögskolan skall flytta till Skeppsholmen. Investeringsbehovet för dessa utbildningsanstalter har beräknats till 35 milj. kr under de närmaste fem åren.

Även för de affärsdrivande verken planeras fortsatta investeringar i storstockholmsområdet. Televerket, vars nybyggnad i Farsta nu tagits i bruk, planerar en betydande nyproduktion under 1970-talet. Investeringsbehovet under kommande femårsperiod uppskattas till ca 75 milj. kr.

Postverket uppför f. n. en nybyggnad för postgirot i centrala Stockholm. Återstående investeringsbehov för hittills beslutade etapper uppgår till omkring 50 milj. kr. Bland luftfartsverkets byggnadsinvesteringar i storstockholmsregionen bör nämnas den mycket omfattande utbyggnad av stationslokaler m. m. som planeras vid Arlanda flygplats. Investeringsbehovet härför beräknas under en femårsperiod uppgå till ca 125 milj. kr. Luftfartsverkets centralförvaltning är f. n. inrymd i provisoriska, saneringsmogna lokaler i Bromma, varför nya lokaler erfordras. Även för statens järnvägars förvaltning i huvudstadsregionen föreligger behov av betydande lokaltillskott.

I detta sammanhang bör också erinras om Sveriges Radios lokalsituation. Sveriges Radios lokaler i Stockholm är f. n. koncentrerade till tre områden på Östermalm, dels i kvarteret Förrådsbacken, dels gamla A 1-området, dels ock i kvarteret Starrbäck-sängen. I kvarteret Förrådsbacken planeras f. n. ett ytterligare kontorshus för ca 25 milj. kr. Enligt byggnadsstyrelsens bedömning kan de lokalbehov som följer av Sveriges Radios kraftiga expansion inte på sikt tillgodoses i det inre Stockholm. Särskilt gäller detta då anspråk ställs på den av Sveriges Radio disponerade marken på gamla A 1-området och i kvarteret Starrbäck-sängen för andra ändamål.

I tabell 4.6 visas de totala, planerade byggnadsinvesteringarna för statlig verksam-

Tabell 4.6. Byggnadsinvesteringar för statlig verksamhet i storstockholmsområdet budgetåren 1970/71—1974/75 (milj. kr.).

	1970/71	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	Summa för åren 1970/71— 1974/75
1. Civila myndigheter och institutioner	153	154	181	189	160	837
2. Statliga civila utbildningsanstalter	44	64	95	104	85	392
3. Försvarssektorn	19	19	8	27	26	99
4. Statens affärsverk	55	41	47	47	65	255
Totalt	271	278	331	367	336	1 583

het i storstockholmsområdet, fördelade på de närmast kommande fem budgetåren. Sveriges Radios lokalbehov har härvid inte medtagits. Till grund för uppgifterna i denna tabell ligger de uppgifter som framför allt byggnadsstyrelsen redovisat till 1970 års långtidsbudget.

Som framgår av tabell 4.6 skulle byggnadsbehoven för statlig verksamhet i storstockholmsområdet under 1970-talets första hälft uppgå till drygt 1,5 miljard kr. De båda första budgetåren uppgår investeringsvolymen till ca 250 milj. kr om året för att därefter stiga till i genomsnitt ca 350 milj. kr per år. Av det totala investeringsbehovet faller mer än hälften på civila myndigheter och institutioner. Det närmast största investeringsbehovet redovisas för de statliga, civila utbildningsanstalterna med närmare 400 milj. kr under femårsperioden.

Av de redovisade byggnadsinvesteringarna för civila myndigheter och institutioner svarar institutioner med huvudsakligen central verksamhet resp. huvudsakligen regional och lokal verksamhet i runda tal för ungefär hälften av investeringskostnaderna vardera. Utbyggnaden av Stockholms universitet på Frescatiområdet svarar för huvuddelen eller mer än 60 % av investeringsbehovet för de statliga utbildningsanstalterna i storstockholmsområdet.

Inom försvarssektorn har antagits att en tillbyggnad för ämbetsbyggnaden Tre Vapen påbörjas under 70-talets första hälft. Enligt ÖB-planen skall tillbyggnaden omfatta 1 000 rum. Av resterande lokalbehov inom försvarssektorn förutsätts 1 100 rum kunna uppföras i kvarteret Starrbäckensängen, dvs. det område som nu disponeras av Sveriges Radio, och 1 000 rum i kvarteret Konstapeln på Östermalm. Totalt har kostnaden för denna utbyggnadsplan beräknats till ca 215 milj. kr.

Av affärsverkens planerade byggnadsinvesteringar i storstockholmsområdet under kommande femårsperiod faller hälften på den planerade utbyggnaden vid Arlanda flygplats.

Sammanfattningsvis kan lokalsituationen för den statliga verksamheten i storstockholmsområdet betecknas som mycket ansträngd. För täckande av akuta brister och för att tillgodose tillkommande expansionsbehov behövs, som framgått av det föregående, mycket omfattande investeringar i nyproduktion av lokaler under 1970-talet. Med säkerhet skulle betydande svårigheter uppstå om de redovisade planerna skulle förverkligas. Bl. a. skulle detta bero på svårigheterna att få erforderliga resurser i form av arbetskraft. Den konkurrens med andra, ur det allmännas synpunkt angelägna projekt, som konstituerar detta förhållande kan förväntas bestå under överskådlig tid. Till de problem som sammanhänger med detta återkommer vi i följande kapitel.

5.1 Inledning

Vi har fått uppdraget att föreslå utflyttning av statlig verksamhet från storstockholmsområdet. I uppdraget ingår också att framlägga förslag om vart verksamheten skall flytta.

Det förtjänar understrykas att som uppdraget är formulerat gäller det i och för sig inte att pröva frågan om omlokaliseringen över huvud taget bör ske från storstockholmsområdet. Som vi har uppfattat uppdraget ligger till grund för detta ett klart formulerat, politiskt ställningstagande från vår uppdragsgivares, regeringens, sida att en omlokalisering av statlig verksamhet från storstockholmsområdet är möjlig och lämplig. Även riksdagen har uttalat sig härför. I anslutning till frågan om att åstadkomma en dämpning av storstadsregionerna, särskilt storstockholm, uttalade riksdagen enhälligt år 1969 att ett led i en sådan strävan borde vara att central statlig förvaltning lokaliseras till områden utanför storstäderna.

Som vårt uppdrag formulerats innehåller det inga anvisningar om i vilken omfattning en omlokalisering bör komma till stånd. Uppdraget innehåller inte heller några riktlinjer för bedömningen av frågan vilket slags statlig verksamhet som kan anses vara omlokaliseringssbar.

Vårt uppdrag kan sägas innehålla två led, varav det första hänför sig till att framlägga förslag om utflyttning av vissa statliga verksamheter, och det andra till att föreslå lämpliga lokaliseringssorter. Inte heller i fråga om valet av lokaliseringssorter innehåller uppdraget några anvisningar. Regeringen har dock i annat sammanhang meddelat föreskrifter som vi haft att lägga till grund för vårt arbete i denna del. De föreskrifter som här åsyftas är Kungl. Maj:ts cirkulär 1969: 438. I detta har samtliga statsmyndigheter anbefallts att vid beslut som rör lokalisering av offentliga investeringar eller som på annat sätt har betydelse för den regionala utvecklingen beakta resultaten av den genomförda länsplaneringen (länsplanering 1967) och de uttalanden Kungl. Maj:t och riksdagen gjort i anslutning därtill.

Vårt uppdrag avser såsom nämnts utflyttning av statlig verksamhet från huvudstadsregionen. En utflyttning kan härvid tänkas såväl av hela verksamhetsgrenar, som delar av verksamhetsgrenar. Uppdraget syftar alltså till en decentralisering av statlig verksamhet. I detta sammanhang kan ett annat slags åtgärd beröras som har visst samband med vårt uppdrag. Här åsyftas delegering av arbetsuppgifter, beslutsfunktioner etc. Delegering innebär att arbetsuppgifter etc. flyttas från en högre nivå i en organisation

till en lägre. I en statlig verksamhetsgren som t. ex. är organiserad i en central instans och regionala instanser, innebär delegering att arbetsuppgifter flyttas från den centrala instansen till regionala instanser. I den utsträckning delegering innebär att befattningar överförs från central till regional nivå medför en sådan åtgärd lokaliseringens effekter.

Frågan om att delegera arbetsuppgifter inom den statliga verksamheten är enligt vår mening betydelsefull. Statsmakterna har också i olika sammanhang uttalat sig för att en sådan bör komma till stånd i den utsträckning som bedöms möjlig och lämplig. Vi har emellertid inte ansett oss kunna ägna särskild uppmärksamhet åt att pröva möjligheterna till delegering av olika arbetsuppgifter i skilda statliga verksamhetsgrenar. Vi förutsätter emellertid att varje myndighet beaktar dessa möjligheter och själv kommer med förslag till delegering av arbetsuppgifter. Vi vill vidare erinra om att civilministern nyligen har tillkallat en beredning för vissa frågor rörande den regionala samhälls- förvaltningens uppgifter och organisation. Enligt direktiven bör beredningen bl. a. gå in på frågan om uppgiftsfördelningen inom den statliga sektorn mellan centrala och regionala organ. Beredningen kan således komma att beröra frågan om delegering.

I detta skede av vårt utredningsarbete har vi inte heller tagit upp frågan om att flytta vissa delar av statliga organ. Detta beror bl. a. på att det kommer att krävas ingående utredningar om resp. myndigheters inre organisation och detta har inte kunnat ske ännu. Vi avser att i ett senare skede i utredningsarbetet ta upp frågan om att flytta vissa delar av statliga organ.

5.2 Motiv för omlokalisering av statlig verksamhet från huvudstadsregionen

I kapitel 2 har vi översiktligt belyst den nuvarande lokaliseringen av statens verksamhet. Som framgår av de uppgifter som därvid redovisas är den statliga verksamheten, mätt i antal sysselsatta, till övervägande del lokaliserad utanför huvudstadsområdet. Enligt beräkningarna skulle inte mindre än 70 % av den statliga verksamheten vara lokaliserad utanför storstockholm, medan knappt 30 % återfinns i huvudstaden. Dessa siffror hänför sig emellertid till den statliga verksamheten totalt sett. Bilden blir en helt annan om verksamheten delas upp på central resp. regional och lokal verksamhet. Med central verksamhet avses då i princip produktion av sådana tjänster vilka inte är förbehållna en viss del av landet. Den centrala statliga verksamheten är mycket starkt koncentrerad till storstockholmsområdet. Endast i undantagsfall har central statlig verksamhet lokaliserats till andra orter än Stockholm.

En viss omsvängning i bedömningen av möjligheterna att lokalisera sådan verksamhet till andra orter än Stockholm har skett under senare år. Som framgår av redogörelsen i kapitel 2 har statsmakterna under senare tid gjort ställningstaganden som medfört eller kommer att medföra att central statlig verksamhet i inte oväsentlig omfattning lokaliseras utanför huvudstadsregionen. De genomförda eller beslutade åtgärderna har dock inte en sådan räckvidd att de i någon nämnvärd grad påverkar den starka koncentrationen av central statlig verksamhet till storstockholmsområdet.

Det ändamålsenliga i denna koncentration har ofta satts i fråga. Vi har i kapitel 1 redovisat de förslag som väckts och den debatt som pågått under en lång tid om det önskvärda i att omlokalisera statlig verksamhet från Stockholm. Av de skäl för utflyttning som förts fram i denna debatt var ett av de tidigaste argumenten av statsfinansiellt slag. Genom lokalisering utanför huvudstaden skulle statens utgifter för förvaltningsverksamheten kunna minska. Riksdagsrevisorernas förslag i början på 1940-talet att frågan om en utflyttning av statlig verksamhet från Stockholm borde utredas, byggde

t. ex. på detta motiv. I den senare debatten har detta argument spelat en mindre framträdande roll.

För vår del anser vi inte att detta statsfinansiella motiv bör tillmätas någon nämnvärd betydelse. Frågor om ändrad lokalisering av statlig verksamhet bör i princip inte avgöras med hänsyn till sådana uppkommande statsfinansiella förändringar. Frågorna måste framför allt bedömas ur ett samhällsekonomiskt perspektiv.

I anslutning härtill kan erinras om att expertgruppen för regional utredningsverksamhet (ERU) i sin nyligen framlagda rapport Balanserad regional utveckling (SOU 1970: 3) diskuterar bl. a. olika faktorer som styr den offentliga sektorns lokalisering. En frågeställning som tas upp är om samhällsekonomiska lokaliseringskriterier – till skillnad mot företagsekonomiska – styr lokaliseringen. Med samhällsekonomiska lokaliseringskriterier avses då kriterier som ger den ur nationell välfärdssynpunkt lämpligaste lokaliseringen. En samhällsekonomisk bedömning innebär följaktligen att de totala kostnaderna och intäkterna för samhället beaktas. Det är självfallet förenat med svårigheter att utföra fullständiga samhällsekonomiska kalkyler. ERU betonar också att för att detta skall vara möjligt krävs avsevärt mer ingående kunskap om de olika samhällsekonomiska kostnads- och intäktsposterna än vad man för närvarande har.

Med företagsekonomiska lokaliseringskriterier avses de faktorer som avgör lokaliseringsvalet för företagen. Den företagsekonomiska bedömningen siktar i princip till vinstmaximering för det enskilda företaget. Eftersom betalning för offentliga tjänster till stor del sker indirekt via skattesystemet innebär ett företagsekonomiskt beteende för myndigheterna som regel inte att direkt vinstmaximering eftersträvas utan kostnadsminimering.

Slutsatsen av den granskning ERU har gjort av lokaliseringsbesluten inom olika delar av den offentliga sektorn är att lokaliseringsmönstret till stor del kan förklaras med företagsekonomiska lokaliseringsfaktorer. Den starka koncentrationen av den centrala statsförvaltningen till Stockholm är ett exempel på detta.

För vår del vill vi ånyo framhålla att frågor om lokalisering av statlig verksamhet bör bedömas ur ett samhällsekonomiskt perspektiv. Endast vid en sådan bedömning kan i övervägandena ingå de externa effekterna på andra samhällsverksamheter.

I den hittillsvarande debatten om omlokalisering av statlig verksamhet har motivet att dämpa tillväxten av storstockholmsregionen kommit att spela den avgörande rollen. Detta motiv skyntade redan under 1940-talet och början av 1950-talet. På ett mera systematiskt sätt fördes det emellertid först fram av 1955 års långtidsutredning. Långtidsutredningen oroades av den snabba befolkningkoncentrationen till storstäderna, särskilt storstockholm. Enligt utredningens mening var det uppenbart att stora svårigheter skulle komma att bestå under lång tid framåt att tillräckligt snabbt anpassa en storstad som Stockholm med alla dess anläggningar till en snabbt växande befolkning och trafik. Bristen på balans mellan kapitalutrustning och storstadens växande behov ledde utredningen fram till att takten i de största städernas och speciellt storstockholms tillväxt borde dämpas. Bland de möjligheter för att åstadkomma en sådan dämpning som utredningen diskuterade var dels att understödja utvecklingen av andra städer och regioner, så att de blir mera attraktiva i förhållande till storstadsmiljön, dels att man från statens sida borde medverka till en decentralisering genom att flytta ut vissa delar av den statliga verksamheten till orter utanför Stockholm.

Långtidsutredningens synpunkter kom även till uttryck i direktiven för 1957 års lokaliseringstudering rörande statlig verksamhet. Denna utredning å sin sida diskuterade i sina betänkanden inte närmare syftet med en utflyttning, men torde ha utgått från det här redovisade storstockholmsargumentet. Även i debatten på 1960-talet har detta motiv varit det förhärskande.

Tillväxten av storstadsområdena - förutom storstockholm även Göteborg och Malmö-Lund - har hittills inte visat några tecken att minska. Under 1960-talet svarade storstädernas befolkningsexpansion för ungefär två tredjedelar av landets befolkningsökning. Vad särskilt gäller storstockholm kan noteras att statsförvaltningens tillväxt under samma tid bidrog till den betydande sysselsättningsexpansionen.

Den starka expansionen av storstäderna skapar betydande problem. Befolkningskoncentrationen i storstäderna innebär risker för en eftersläpning i utbyggnaden i dessa områden av bostäder, kommunikationer och andra serviceanordningar. Ett uttryck för balansproblemen på investeringsområdet är den växande kön av oprioriterade byggnadsobjekt i dessa regioner. Till skillnad mot riket i övrigt växte denna kö i storstäderna även under konjunkturdämpningen åren 1967 och 1968. Vid senaste årsskiftet hänförde sig 70 % av de beräknade investeringarna i fråga om ineliggande, ej avgjorda ansökningar om oprioriterade byggnadsobjekt till storstadsområdena. Ansökningarna avser totalt byggnadsinvesteringar på ca 7 100 milj. kr. De ansökningar som hänför sig till storstockholmsområdet avser ca 2 800 milj. kr. eller nästan 40 % av de här avsedda investeringarna.

Behovet att bygga ut samhällskapital och kommunal service i storstäderna är vid oförminskad expansion betydande. Enligt ERU torde fortsatt expansion kräva en begränsning av näringslivets anspråk på resurser i dessa regioner för att en önskvärd balans skall uppnås.

Som belysning av de investeringsmässiga konsekvenserna av befolkningsexpansionen är följande exempel avseende trafikledsbyggnaden illustrativt. Enligt en av vägverket gjord undersökning står storstäderna i en klass för sig vad beträffar höga per capita-kostnader för väg- och gatubyggnaden. För att kunna avveckla trafikmängderna krävs i många fall komplicerade och mycket kostnadskrävande trafikledslösningar. Enligt en investeringsplan för storstockholmsområdet kommer kostnaderna för ett huvudtrafiknät fram till år 1980 att uppgå till drygt 5 miljarder kr. Trots dessa mycket stora investeringsbelopp bedöms trafiksituationen år 1980 bli likartad med den nuvarande och för trafikanternas del innebära en successiv försämring genom ökade reslängder och restider.

De problem den växande befolkningskoncentrationen till storstäderna ger upphov till och den återverkan inflyttningen skapar i andra regioner, har föranlett statsmakterna att uttala att tillväxten av storstäderna bör dämpas och avlänkas till andra delar av landet. För att förverkliga en sådan politik måste skilda medel tas i anspråk. Den allmänna lokaliseringpolitiken, som syftar till att påverka industrins förläggning, är ett sådant medel. I en departementspromemoria som f.n. remissbehandlas har föreslagits att ett anmälningssystem skall införas i samband med investeringar främst i storstäderna. Enligt detta skall företagen vara skyldiga att samråda med samhälleliga organ innan beslut om nyetablering eller utbyggnad fattas. I proposition till årets riksdag med förslag om den fortsatta regionalpolitiska stödverksamheten har vidare föreslagits att samhället bör främja utflyttning av centrala förvaltningsenheter inom den privata sektorn från storstadsområdena. Härvid åsyftas den centrala administrationen för företag som försäkringsbolag, koncerner, riksorganisationer m. fl. För att stimulera sådana enheter att flytta sin administration från de tre storstadsområdena föreslås i propositionen att statligt stöd vid investeringar i byggnader skall kunna utgå efter motsvarande grunder som gäller för lokaliseringstödet.

Detta förslag är ett uttryck för strävandena att avlasta storstäderna de växande administrations- och förvaltningsfunktionerna. Förslaget ligger i linje med det ställningstagande statsmakterna gjort att ett led i strävan att dämpa expansionen i storstäderna

bör vara att central statlig förvaltning lokaliseras till andra områden än storstadsområdena.

Att medverka till att dämpa expansionen i storstockholmsområdet och därigenom åstadkomma en bättre balanserad utveckling utgör enligt vår mening ett betydelsefullt motiv för utflyttning av statlig verksamhet. Mot detta motiv har ibland inväntats att inverkan på storstockholms tillväxt av en utflyttning av statlig verksamhet — såvida den inte blir av genomgripande, kanske total omfattning — endast blir marginell. Detta anser vi inte vara en bärande invändning. Som regel gäller att t. ex. ekonomisk-politiska medel måste utformas så att det är marginella effekter som eftersträvas. En utflyttning av statlig verksamhet utgör vidare — som har framgått av det nyss angivna — endast ett bland flera medel som alla verkar i samma riktning. Övriga medel tar sikte på att påverka handlandet inom andra sektorer i samhället, främst näringslivet. Genom att omlokalisera statlig verksamhet bedriver staten själv en politik som statsmakterna verkar för att också andra skall bedriva.

Det här behandlade motivet tar sikte på att åstadkomma en omlokalisering från storstockholmsområdet. Enligt vår mening bör motivet betraktas som ett av två huvudmotiv. Det andra motivet syftar till att åstadkomma vissa effekter genom en omlokalisering till vissa regioner. Omlokalisering av statlig verksamhet bör i enlighet härmed betraktas som ett led i samhällets regionalpolitik. Som en bakgrund till våra överväganden ger vi i det följande en kortfattad beskrivning av denna politik, dess syften och dess medel.

5.3 Samhällets regionalpolitik

Den ekonomiska politiken har sedan länge inriktats på följande mål

- hög tillväxttakt för produktion och konsumtion
- full sysselsättning
- stabil prishnivå
- balanserad utrikeshandel
- rättvis välfärdsfördelning

Till dessa för den ekonomiska politiken gällande målen — som alla avser den nationella politiken — har statsmakterna numera fogat ytterligare ett. Detta mål avser strävandena att uppnå regional balans. Den politik som kommer till användning här för benämns regionalpolitik.

Av 1968 års lokaliseringsutredning har regionalpolitiken beskrivits såsom den politik som syftar till att påverka och styra både samhällets och det enskilda näringslivets ekonomiska utveckling och utbredning, liksom den sociala och kulturella utvecklingen, i sådan riktning att en rimlig avvägning åstadkommes mellan expansiva och kontraktiva regioner samtidigt som de nationella, ekonomiska, sociala och kulturella målen i rimlig grad tillgodoses. Antagandet av en regionalpolitisk målsättning innebär att till målen för den nationella politiken läggs målet att uppnå regional balans i ekonomisk, social och kulturell standard. ERU har gjort en liknande bedömning och framhåller att den regionala politiken syftar till att med en geografisk dimension söka uppnå de allmänna ekonomisk-politiska mål som gäller hela samhället. Orsaken till att samhället funnit det nödvändigt att bedriva en regionalpolitik är att söka i att den tekniska och ekonomiska utvecklingen gett upphov till betydande olikheter i trygghet för människor i skilda regioner i vårt land. Särskilt har strukturuomvandlingen medfört problem för skogslänen, men även i skilda regioner utanför skogslänen har likartade problem uppstått. Den i det föregående skildrade koncentrationen av befolkningen är givetvis ett annat uttryck för bristande balans i den regionala utvecklingen.

Grunden för utformningen av en medveten regionalpolitik i vårt land kan sägas ha lagts av statsmakterna år 1964 genom antagandet av riktlinjerna för den aktiva lokaliseringpolitiken. I detta sammanhang ingick som en väsentlig beståndsdel att en aktivare samhällsplanering skulle utgöra ett viktigt inslag i den regionala verksamheten. Det första samlade uttrycket för denna planering utgjordes av länsplanering 1967. Resultaten av denna planering redovisades för riksdagen i 1969 års statsverksproposition. Länsplanering 1967 syftade till att i länen ange till vilka kommunblock de regionalpolitiska insatserna i första hand borde koncentreras och därigenom skapa en fastare grundval för samhälleliga beslut om resursfördelning. Regeringen har uppdragit åt länsstyrelserna och de till dem knutna planeringsråden att föra länsplaneringsarbetet vidare och därvid utarbeta konkreta regionalpolitiska handlingsprogram. Denna fortsatta planering går under benämningen länsprogram 1970. Ett annat inslag i arbetet att utforma regionalpolitiken är den omfattande forskning som initierats på detta område. Den samordnande instansen härvidlag är den tidigare berörda expertgruppen för regional utredningsverksamhet, ERU.

Målen för samhällets regionalpolitik har senast behandlats i propositionen till årets riksdag om den fortsatta regionalpolitiska stödverksamheten. Inrikesministern har därför framhållit att utvecklingen bör styras i sådana banor att en bättre regional balans främjas och att en jämnare fördelning av det stigande välståndet nås i olika delar av landet. En balanserad fördelning av befolkning och näringsliv är motiverad också av miljöpolitiska hänsyn.

Till regionalpolitiken hänförs sådana strävanden som har till syfte att förena ett effektivare resursutnyttjande på kortare och längre sikt samt ökad ekonomisk tillväxt med förbättrad jämvikt i den näringsgeografiska utvecklingen. Regionalpolitikens mål är att skapa ökad jämlikhet i ekonomiskt, socialt och kulturellt avseende mellan människor i olika regioner.

För att realisera de regionalpolitiska målsättningarna har en rad olika medel kommit till användning. I propositionen om den fortsatta regionalpolitiska stödverksamheten framläggs förslag om utbyggnad och differentiering av dessa medel. Ett av de viktigaste medlen i regionalpolitiken är den lokaliseringpolitiska stödverksamheten. Denna verksamhet, som syftar till att huvudsakligen genom direkta ekonomiska medel påverka industrins etablering och utbyggnad är främst inriktad på landets norra delar, det s. k. allmänna stödområdet. Andra regionalpolitiska medel är åtgärder för att förbättra näringslivets produktionsbetingelser, såsom det i proposition till årets riksdag föreslagna stödet för att utjämna fraktkostnaderna, utbildningsstöd till företag m. m. I det föregående har nämnts lokaliseringssamråd innan etablering sker i storstäderna liksom åtgärder för att påverka lokaliseringen av näringslivets förvaltningsverksamheter. Betydelsefulla åtgärder av ett annat slag utgör samhällets medverkan att utveckla en effektiv servicemiljö och en i övrigt god samhällsmiljö i sådana orter som har goda utvecklingsmöjligheter. Genom att ur regionalpolitiska synpunkter medvetet styra lokaliseringen av offentliga investeringar kan regioner göras mer attraktiva för företag och hushåll. Förbättrade kommunikationer, bättre utbildningsmöjligheter, ökade sjukvårdsresurser o. dyl. utgör exempel på åtgärder som kan öka företagets produktionsbetingelser och hushållens välfärd i en region.

Statsmakterna har under senare år i skilda sammanhang uttalat att lokaliseringen av statlig verksamhet måste bli en integrerad del i regionalpolitiken. Den lokala och regionala verksamheten kommer härvid in som ett led i en förbättrad infrastruktur. Statsmakternas uttalanden inrymmer emellertid, som tidigare nämnts, även central statlig verksamhet.

En utgångspunkt för oss har därför varit att lokalisering av central statlig verksam-

het bör användas som ett led i de regionalpolitiska strävandena. Till grund för denna uppfattning ligger inte minst ett hänsynstagande till de externa effekterna. Vad omlokalisering av statlig verksamhet från storstockholmsområdet beträffar, fäster vi alltså stor vikt vid de positiva effekter som en omlokalisering kan medföra för den mottagande orten och regionen.

En utflyttning från huvudstadsregionen kommer att minska arbetskraftsefterfrågan i denna region och öka den i andra. Denna effekt förstärks av att den centrala statliga förvaltningen förutom direkta sysselsättningsmässiga effekter torde ha, som ERU pekat på, betydelse för företagssektorns lokaliseringsval.

Vi vill i detta sammanhang peka på ett inslag i den näringspolitiska utvecklingen som är ägnat att motverka en balanserad regionalpolitisk utveckling. ERU:s undersökningar har belyst den växande tendensen till uppsplittring av företagssektorns verksamhet på administrativa funktioner resp. produktions- och driftfunktioner. De styrande funktionerna lokaliseras i ökande utsträckning till storstadsområdena, särskilt storstockholmsregionen, medan den direkta varuproduktionen lokaliseras till andra delar av landet. ERU har sammanfattningsvis skildrat denna tendens så, att utvecklingen gått mot en uppdelning av näringslivet i en storstadsorienterad del med tyngdpunkten på kontaktverksamhet, informationsbehandling och styrning, och en del som orienteras mot andra regioner och inriktas på varuproduktion. Detta lokaliseringsmönster avspeglas i kraftiga variationer mellan storstadsområdena och övriga delar av landet när det gäller arbetskraftens utbildningsstruktur och fördelning på skilda yrkesgrupper. Personer som är sysselsatta med administrativt, kameralt och kontorstekniskt arbete, och som i stor utsträckning har högre teoretisk utbildning, uppgår till en väsentligt högre andel i storstadsområdena än i landet i övrigt. Som ett exempel på den kraftiga koncentrationen av vissa yrkes- och utbildningsgrupper pekar ERU på att ungefär tre fjärdedelar av landets arkitekter är bosatta i de tre storstadsområdena. Fördelningen av de totalt sysselsatta inom byggnads- och anläggningssektorn på storstadsområdena resp. landet i övrigt är däremot i huvudsak den motsatta.

En liknande koncentrationstendens har även utvecklats inom den statliga sektorn. Detta kan belysas med en uppgift som redovisas av ERU, nämligen att drygt 60 % av alla statsanställda chefstjänstemän finns i storstadsområdena, därav närmare 50 % enbart i storstockholmsområdet. Av de högre tjänstemännen inom affärsverken finns nära 80 % i storstadsregionerna och 65 % i stockholmsregionen.

ERU understryker att en fortsatt näringspolitisk utveckling av det här skildrade slaget kan få allvarliga ekonomiska, sociala och kulturella konsekvenser. Den kan motverka t. ex. möjligheterna till en utjämning av skillnaderna i förvärvsintensitet. Den kan vidare skärpa de regionala olikheterna när det gäller arbetskraftens utbildningsstruktur.

Vi delar ERU:s farhågor. Enligt vår mening bör staten som ett led i de regionalpolitiska strävandena söka motverka denna koncentrationstendens. En tillväxtbefrämjande stimulans för lokaliseringsorterna uppnås inte bara genom en viss kvantitativ lokalisering. Av lika stor betydelse är att orterna erhåller ett tillskott av kvalificerad arbetskraft, som har ledningsfunktioner av olika slag och sysslar med tekniskt och vetenskapligt högt kvalificerat arbete etc. Om detta inte kom till stånd, skulle staten riskera att bidra till att skapa regioner som saknar arbetskraft med högre utbildning. Detta är inte förenligt med strävan att skapa samhällen med så många arbetstagarekategorier som möjligt. Den uppfattning vi här redovisar ligger helt i linje med de av statsmakterna fastställda riktlinjerna för regionalpolitiken, som ju syftar till att uppnå en mera balanserad fördelning av befolkning och näringsliv för att därmed nå en jämnare fördelning av det stigande välståndet i olika delar av landet.

Övertygelsen att omlokalisering av statlig verksamhet bör utnyttjas som ett medel i samhällets regionalpolitik, kommer att styra vår bedömning av till vilka orter omlokalisering av central statlig verksamhet från storstockholmsområdet bör ske. Till denna fråga återkommer vi i det följande.

5.4 Vilka statliga verksamhetsgrenar bör omlokaliseras?

En utgångspunkt för våra överväganden om vilken statlig verksamhet i huvudstadsregionen som bör omlokaliseras är det faktum att statsmakterna, dvs. regering och riksdag, har sin hemvist där. Någon förändring härvidlag har vi inte bedömt oss böra utgå ifrån.

Vid redogörelsen i kapitel 2 för antalet anställda i statlig verksamhet i storstockholmsområdet delades verksamheten upp på central verksamhet samt regional och lokal verksamhet. I samband därmed redovisade vi uppfattningen att lokaliseringsförutsättningarna är olika för verksamhet som är inriktad på hela riket och för verksamhet som är inriktad på ett regionalt och lokalt avgränsat område. Regionalt och lokalt inriktad verksamhet kan sägas producera tjänster som tillgodoser efterfrågan från de regioner eller orter där verksamheten är lokaliserad. Detta gäller t. ex. länsförvaltningar och en stor del av det statliga utbildningsväsendet. I dessa fall kan verksamheten ifråga givetvis inte sägas vara omlokaliseringsbar till andra regioner resp. andra orter. En annan fråga är *var* i regionen eller orten en sådan verksamhet skall vara belägen. Olika synpunkter kan därvid spela in, beroende på verksamhetens art och inriktning. Vi har inte att ta upp den frågan. Vi undantar därför den regionalt och lokalt inriktade verksamheten från våra fortsatta överväganden.

En annan avgränsning som vi gjort i vårt arbete är att vi i denna etapp har undantagit sådan statlig verksamhet som har ett relativt litet antal anställda. Orsakerna härtill är två, dels ett praktiskt skäl och dels med hänsyn till den lokaliseringsmässiga effekterna av en omlokalisering. Antalet sådana mindre myndigheter är ungefär lika stort som antalet myndigheter med mer än 50 anställda eller drygt 60. Medan de senare i genomsnitt har omkring 250 anställda har de mindre myndigheterna i genomsnitt endast ett femtontal anställda. Mot bakgrund härav har vi tillämpat huvudregeln att endast ta med mindre myndigheter i våra överväganden i den mån de kan sägas ha ett samband med någon av de större myndigheterna.

Vårt uppdrag innefattar i princip all statlig verksamhet. Häri inkluderas även de statliga bolagen. I kapitel 2 har vi också redovisat omfattningen av statliga företag, lokaliserade till storstockholmsområdet. Vi har emellertid inte i förevarande sammanhang gått in på en prövning av dessa statliga bolags lokalisering, utan anser att denna bör anstå. Anledningen härtill är den organisatoriska förändring som skett beträffande flertalet statliga bolag genom tillkomsten från årsskiftet 1969/1970 av Statsföretag AB. Vi har ansett att frågor om ev. omlokaliseringar av de statliga bolagen naturligen bör prövas i samråd med Statsföretag AB, som ju företräder statens ägaransvar gentemot dessa företag. I en senare etapp av vårt arbete avser vi att ta upp ett sådant samråd.

I fråga om vilka statliga verksamheter som bör omlokaliseras råder högst skilda uppfattningar. 1957 års lokaliseringsutredning rörande statlig verksamhet ansåg de flesta statliga verksamheter vara möjliga och lämpliga att omlokalisera. Myndigheterna själva förfäktar praktiskt taget genomgående motsatt uppfattning. I kapitel 6 kommer vi att närmare redovisa de uppfattningar som ett antal myndigheter fört fram i denna fråga. I detta avsnitt går vi endast in på mera principiella och allmängiltiga problem.

Ett problem som framstår som det helt dominerande för myndigheterna vid en omlokalisering är att möjligheterna till kontakter med statsmakterna samt i storstockholm

befintliga andra myndigheter, organisationer och företag, liksom med landet i övrigt, försvåras. Problemet kan också uttryckas så att kontakterna vid en lokalisering utanför storstockholmsområdet kommer att kräva större uppoffringar av reala resurser. Dessa uppoffringar kan bli så höga att kontakterna måste skäras ned med minskad effektivitet i myndighetens verksamhet som följd. Ett annat problem som myndigheterna pekar på som också kan leda till ökade kostnader eller alternativt lägre effektivitet gäller de störningar i produktionen som kan uppstå under en övergångsperiod. Dessa störningar kan enligt vissa myndigheter bli så stora att fullgörandet av för samhället väsentlig verksamhet kan äventyras.

Som ett särskilt problem framstår de omställningssvårigheter som inträffar för personalen i samband med en omlokalisering. Från myndigheternas sida pekar man härvid framför allt på omständigheter som försvårar eller omöjliggör att viss berörd personal kan medfölja verket vid en ändrad lokalisering. En sådan kategori är anställda vars make förvärvsarbetar och som inte kan bedömas erhålla en likvärdig sysselsättning på den nya orten.

Som framgår av det föregående anser vi att utflyttning av statlig verksamhet bör kunna ge samhällsekonomiska vinster genom en bättre balanserad regional utveckling. En annan utgångspunkt har självfallet varit att de organ som föreslås utflyttade skall kunna bedriva sin verksamhet effektivt efter utflyttningen. Våra förslag har sålunda dikterats av å ena sidan kraven på en effektivt arbetande statlig förvaltning och å andra sidan att åstadkomma en bättre balanserad regional utveckling. Vi är samtidigt medvetna om att även med de begränsningar både i fråga om valet av verksamhetsgrenar och valet av orter som dessa krav medför är en omlokalisering inte problemfri och att det kortsiktigt kan uppstå målkonflikter. Vi kommer i kapitel 8 att beröra denna problematik.

I förevarande sammanhang vill vi begränsa våra kommentarer till frågeställningen om de här angivna problemen är av den karaktären att de generellt sett eller för vissa slag av statliga verksamhetsgrenar omöjliggör en omlokalisering.

När det gäller omställningssvårigheter för personalen så finns det inte skäl att anta att dessa svårigheter på något mer avgörande sätt kan skilja sig från myndighet till myndighet. Frågan blir då närmast om svårigheterna allmänt sett kan bedömas vara av den karaktären att en omlokalisering av statlig verksamhet överhuvud taget inte bör genomföras. Till denna uppfattning har vi inte kommit. Omställningssvårigheterna för personalen vid de omlokaliseringar som statsmakterna redan genomfört eller fattat beslut om har inte heller ansetts vara så omfattande att de förhindrat en ur samhällets synpunkt angelägen omlokalisering. De anställdas huvudorganisationer har inte hävdats någon annan uppfattning vare sig i de kontakter vi haft med dem eller i remissyttrandet över tidigare väckta förslag. Vad särskilt gäller svårigheter med familjer där båda förvärvsarbetar, menar vi att detta ställer bestämda krav vid valet av lokaliseringsorter. Till denna fråga liksom övriga personalfrågor återkommer vi i det följande.

De störningar i produktionen som befaras uppkomma vid omlokaliseringar har sin grund i uppfattningen att en inte oväsentlig del av personalen väljer att sluta sin anställning vid berörda myndigheter. Vi är medvetna om att det därför kan uppstå rekryteringssvårigheter åtminstone övergångsvis. Vi tror dock att de skall kunna lösas på ett tillfredsställande sätt om övergångstiden blir tillräckligt lång. Med hänsyn till möjligheterna att rekrytera personal bör också särskilda krav ställas på lokaliseringsorterna. Vi vill i detta sammanhang bl. a. erinra om den decentralisering av den högre utbildningen som ägt rum i vårt land under senare år och som fortsätter. Vi vill även stryka under att rekryteringsläget för vissa personalkategorier kan vara bättre på andra orter än i storstockholmsregionen.

Som tidigare antytts framstår kontaktproblemet som det avgörande argumentet mot omlokaliseringar. Såvitt kan bedömas av de uppgifter myndigheterna redovisat utgör kontakter med andra organ i samhällslivet – regering och riksdag, andra myndigheter, intresseorganisationer etc. – ett ofta dominerande inslag i myndigheternas arbete. De kontakter som här åsyftas är de personliga, dels när representanter för myndigheterna själva beger sig till andra organ dels när myndigheten mottar besök och uppvaktningar från olika statliga och kommunala organ, organisationer och allmänhet.

Det torde finnas underlag för påståendet att de flesta kontakterna i dagens samhälle sköts per telefon. I inte oväsentlig omfattning sker kontakter också skriftligen. I den utsträckning kontakter sker på dessa sätt spelar en myndighets lokaliseringsort givetvis en underordnad roll. Det är troligt att telekommunikationerna kommer att utvecklas därhän att en allt större del av kontaktbehovet kan tillgodoses denna väg. Televerket har på vår önskan i en promemoria skildrat den kommande, förutsebara utvecklingen på telekommunikationsområdet. Av växande intresse är också utvecklingen på dataöverföringsområdet. Redan idag utnyttjar statliga myndigheter dataterminaler som ett medel att överföra information. Som ett exempel kan nämnas att statistiska centralbyrån i sina lokaler i Stockholm har en dataterminal som via det allmänna telenätet är anknuten till produktionsfilialen i Örebro.

Trots utvecklingen på telekommunikationsområdet kommer säkerligen personliga sammanträffanden att förbli ett viktigt inslag i samhällsorganens arbete. Särskilt gäller detta överläggningar mellan fler än två personer. Sammanträdet – eller vad forskarna ibland benämner »face to face»-kontakt – kommer rimligen att fortsätta att vara det naturliga sättet att tillgodose kvalificerade kontakt- och informationsbehov.

Möjligheterna till personliga kontakter vid lokaliseringar utanför huvudstadsregionen påverkas även av utvecklingen av de materiella kommunikationerna och transporterna. Räknat till Stockholm kommer restiden för de lokaliseringsorter som vi i det följande kommer att förorda, att i intet fall överstiga 2,5 à 3 timmar. För närbelägnare orter har vi då räknat med järnvägsförbindelser, och för längre bort belägna orter med flygförbindelser. Redan den planerade övergången till jetdrift i de inhemska flygförbindelserna kommer för orter som är belägna på längre avstånd ifrån varandra att inte oväsentligt reducera de sistnämnda restiderna. Ännu större betydelse får denna förändring när det gäller att reducera restiderna mellan t. ex. orter i södra och norra delarna av landet, där restiderna inte oväsentligt överstiger restiderna till och från Stockholm. Vi återkommer i kapitel 7 till kommunikationer och därmed sammanhängande frågor för vissa orter.

I detta sammanhang bör också påpekas att statlig verksamhet inom storstockholmsområdet i allt större utsträckning måste lokaliseras till förortsområdena. Härigenom kommer restiden mellan olika myndigheter inom området att öka.

Frågan huruvida det är erforderligt eller rationellt att alla de kontakter som idag sköts i form av personliga sammanträffanden bör ske på detta sätt, har vi inte ansett oss kunna pröva. Det är sannolikt att en omlokalisering kommer att medföra ett ändrat kontaktmönster. Detta kan naturligtvis åtminstone övergångsvis medföra vissa problem. Vi stöder oss härvid bl. a. på de erfarenheter som förenade fabriksverken gjort. Som framgått av redogörelsen i kapitel 3 har fabriksverken noterat en minskning av frekvensen av personliga sammanträffanden. Vidare planläggs t. ex. besök vid skilda myndigheter i Stockholm på ett mera rationellt sätt än när fabriksverkens huvudkontor var lokaliserat i Stockholm. Av betydande intresse i detta sammanhang är också fabriksverkens bedömning att det är en förhållandevis liten del av personalen som svarar för de allra flesta kontakterna. Fabriksverken uppskattade sålunda att högst ca 10–15 % av huvudkontorets personal svarar för ca 90 % av kontakterna med institutioner utanför

den egna organisationen. Denna andel varierar självfallet bland olika myndigheter.

Beträffande fabriksverkens erfarenheter kan även nämnas, att enligt de besked vi erhållit har de före omlokaliseringen klart uttalade farhågorna att kontakterna skulle försämrats, inte besannats. Efter en övergångstid har ett nytt kontaktmönster utvecklats som möjliggör fullt tillfredsställande kontakter för fabriksverkens vidkommande, utan att verkens kostnader för att tillgodose sitt kontaktbehov påverkats i någon nämnvärd grad. Att vi anför fabriksverken som ett exempel innebär inte att erfarenheterna från denna omlokalisering kan överföras på all annan statlig verksamhet.

Det vore självfallet värdefullt att kunna kvantifiera de merkostnader som kan uppstå när det gäller att tillgodose dessa kontaktbehov vid en alternativ lokalisering utanför storstockholmsregionen. Av olika skäl är detta emellertid inte möjligt.

Vi har försökt skaffa oss en så tillförlitlig bild som möjligt av skilda verks arbetsuppgifter, funktionssätt och kontaktbehov. Vi har härvid bl. a. kunnat utnyttja de upplysningar och bedömningar som redovisades av 1957 års lokaliseringsutredning, liksom de yttranden myndigheterna avgivit i anledning av denna utredning. Vi har vidare begärt och fått del av bedömningar i dessa frågor från företrädare för statsdepartementen. Vi har slutligen tillskrivit ett stort antal myndigheter och bett om kompletterande informationer i hithörande frågor.

En utgångspunkt för våra ställningstaganden har, såsom redan antytts, varit att statsmakterna fortfarande skall vara lokaliserade till Stockholm. Vi har gjort den bedömningen att vissa statliga verksamheter har ett sådant direkt samband med statsmakterna att de bör vara lokaliserade i samma region som dessa. För vissa verksamheter har inte ett sådant samband kunnat påvisas, men andra omständigheter – främst omfattningen och inriktningen av kontakterna med andra myndigheter, organisationer, institutioner och företag – har medfört att vi stannat för att inte heller för dessa föreslå en ändrad lokalisering.

Övriga statliga verksamheter i storstockholmsområdet anser vi bör kunna omlokaliseras. När vi gjort detta ställningstagande har vi varit medvetna om att dessa verksamheters kontaktbehov kan försvåras på den nya lokaliseringsorten. I viss utsträckning kan detta mötas genom att verksamheter som har ett nära samband lokaliseras till samma ort. Vi tror också att det kommer att visa sig rationellt för sådana icke-statliga verksamheter som har stark anknytning till myndigheter som omlokaliseras, att själva flytta med. Ett uttryck för att så kommer att ske är tillkännagivandet att jordbrukets intresseorganisationer har för avsikt att flytta med, om de statliga myndigheterna på jord- och skogsbruksområdet omlokaliseras.

De ökade kostnader i fråga om att tillgodose sina kontaktbehov som ändå kan uppstå för vissa myndigheter som omlokaliseras kan inte vara större än att de bör accepteras av statsmakterna. Avvägningen av denna typ av kostnader mot de samhällsekonomiska vinsterna av en lokalisering utanför storstockholm måste nämligen falla på statsmakterna.

Den uppfattningen har stundom förts fram att det vore lämpligare att begränsa omlokaliseringarna till vissa funktioner eller enheter inom myndigheterna. Det skulle innebära att inte bara rutinfunktioner utan även ledningsfunktioner skulle flyttas ut. Att vi anser detta vara angeläget framgår av det föregående. Som vidare framgått av det angivna har vi stannat för att i denna etapp av vårt arbete föreslå att ett antal myndigheter bör omlokaliseras i sin helhet varigenom således även ledningsfunktioner omlokaliseras. Vi avser också att i ett senare skede av vårt arbete ta upp frågor om utflyttning av delar av vissa myndigheter.

5.5 Val av lokaliseringsorter

Vi övergår nu till att diskutera vilka principer som bör följas vid utväljandet av lokaliseringsorter. Frågeställningen belyses först ur den statliga verksamhetens och ur de anställdas synpunkt och därefter ur regionalpolitisk synpunkt.

Liksom näringslivet är statens verskamhet föremål för en snabb strukturomvandling. För de statliga myndigheternas del sammanhänger detta med att de i hög grad är påverkade av samhällsutvecklingen. De behov som en gång motiverade inrättandet av en myndighet kan reduceras. Samtidigt växer nya och angelägna behov fram som motiverar tillkomsten av nya statliga organ. Den ekonomiska och tekniska utvecklingen får återverkningar även på organisationen av de statliga myndigheterna.

De här antydda faktorerna medverkar till att det pågår en praktiskt taget kontinuerlig omvandlingsprocess av den statliga myndighetsorganisationen. Myndigheter uppstår i andra för att större och mer differentierade enheter skall skapas. Exempel på detta är sammanläggningen av överstyrelsen för yrkesutbildning med skolöverstyrelsen, statens sakrevision med riksrevisionsverket, statens organisationsnämnd med statskontoret och medicinalstyrelsen med socialstyrelsen. Sammanförandet av riksskattenämnden, centrala folkbokförings- och uppbořdsnämnden samt kontrollstyrelsen till ett riksskatteverk är ett annat exempel på en liknande utveckling.

Men det finns också många exempel på motsatt utveckling. När ett visst behov vuxit sig starkt kan en del av en myndighet brytas ut och bilda ett eget organ. Exempel härpå är tillkomsten av försvarets rationaliseringsinstitut, som bildades på grundval främst av en enhet i statskontoret, och planverket, som bröts ut från byggnadsstyrelsen. En jämförelse mellan dagens konstellation av myndigheter och den som exempelvis fanns under 1940-talet, visar att det är få myndigheter som idag är desamma som för några decennier sedan. Många myndigheter har lagts ned och andra har tillkommit. Denna omvandlingsprocess inom statsförvaltningen har liksom inom samhället i övrigt ökat starkt under det senaste årtiondet. Om man t. ex. jämför de myndigheter som behandlades av 1957 års lokaliseringsutredning med dagens myndigheter, finner man att bilden idag är en annan.

Den här skildrade fortgående omstruktureringen av statsförvaltningen kommer med all sannolikhet att fortgå och talar enligt vår mening för att man vid en utlokalisering av verksamheter inte bör sprida ut dessa på allt för många orter. Detta innebär att i så stor utsträckning som möjligt ett antal verksamheter bör lokaliseras till samma ort. Detta är också viktigt såväl med hänsyn till de anställda som med hänsyn till de orter som kan komma i fråga för statlig verksamhet. Ur de anställdas synpunkt är det önskvärt att även den arbetsmarknad som efterfrågar arbetskraft till statlig verksamhet blir differentierad på berörda orter. Med hänsyn till att en ort är sårbar vid ev. omorganiseringar, nedläggningar etc. finns samma intresse från vederbörande orters sida.

Vi har i det föregående behandlat en annan omständighet som talar för att flera myndigheter lokaliseras till samma ort, nämligen att — så långt det är möjligt — kontakter mellan myndigheter med uppgifter som gränsar till varandra bör underlättas.

Ovan skildrade omständigheter talar alltså för att utflyttningen av statliga verksamheter sker till ett fåtal orter. Denna slutsats förstärks av det förhållandet att omfattningen av den statliga verksamhet som bör omlokaliseras är begränsad. Vi övergår nu till att tala om vilka krav som bör ställas på de orter som kan komma ifråga.

Lokaliseringsorterna måste vara tillräckligt stora för att med så små störningar som möjligt kunna ta emot de statliga verksamheterna. Detta gäller med hänsyn till bostadsmarknad, utbildningsanstalter och andra sociala och kulturella institutioner. De bör

vidare ha ett differentierat näringsliv och som följd därav en differentierad arbetsmarknad. I detta sammanhang vill vi återge följande synpunkter som nyligen förts fram av arbetsmarknadsstyrelsen. AMS betonar att olika tätortsområdets attraktivitet från bosättnings synpunkt i växande grad bestäms av tillgången på service av olika slag. Vidare blir arbetsförhållandena och fritidsmöjligheterna av allt större betydelse. Arbetskraften kommer att ställa större krav vad gäller möjligheterna både att välja arbete och att byta arbete, större krav på omväxling i arbetet och större krav på avancemangsmöjligheter. Inte minst är en differentierad arbetsmarknad en förutsättning för att mer än en familjemedlems önskemål om arbete skall kunna tillgodoses.

Bland de självklara krav som måste ställas på lokaliseringssorter för central statlig verksamhet hör snabba kommunikationer framför allt med Stockholm men även med övriga delar av landet. Att forskningsinriktad statlig verksamhet ställer krav på en forskningsmiljö har också varit en synpunkt som vi beaktat.

Vi har i det föregående redovisat uppfattningen att lokalisering av statlig verksamhet bör ses som ett medel i regionalpolitiken. Vägledande för våra överväganden härvidlag har varit de ställningstaganden som statsmakterna redan gjort i skilda sammanhang. I 1969 års statsverksproposition uttalade inrikesministern att en strävan bör vara att utveckla ett antal växtkraftiga stadsregioner till attraktiva alternativ till storstäderna. Till grund för detta uttalande, som biträdades av riksdagen, låg bl. a. de uppfattningar av liknande slag som redovisats från flera regioner i länsplanering 1967. I än högre grad än som bedömts av resp. länsstyrelse/planeringsråd ansåg emellertid inrikesministern att utbyggnadsresurserna borde koncentreras till vissa orter. Detta bedömdes nämligen vara en förutsättning för att en så stark tillväxt i dessa stadsregioner skall kunna förverkligas att de blir egentliga lokaliseringalternativ till storstäderna. För att en mer påtaglig effekt av dessa strävanden skall uppnås räcker det inte med att man inom länen koncentrerar de regionalpolitiska insatserna till dessa städer. Åtgärder bör samtidigt vidtas för att flytta ut verksamheter från storstadsområdena.

I propositionen till årets riksdag med förslag om den fortsatta regionalpolitiska stödverksamheten utvecklas dessa riktlinjer ytterligare. De orter eller regioner som erbjuder goda lokaliseringsbetingelser för sådan verksamhet som hittills har varit lokaliserad framför allt i storstadsområdena betecknas som storstadsalternativ. Det erinras om att i flera remissyttranden över lokaliseringsutredningens förslag förordats att sådana alternativa orter för lokalisering av bl. a. statlig förvaltning nu anges.

I propositionen framhålls att det av ERU framlagda utredningsmaterialet visar att en snabb takt i befolkningskoncentrationen till storstadsområdena medför stora olägenheter i olika hänseenden. Samtidigt visar materialet att dessa områden i vissa avseenden också erbjuder betydande fördelar både för befolkning och näringsliv. Fördelarna synes i hög grad vara förknippade med befolkningsunderlagets storlek, som skapar förutsättningar för bl. a. kvalificerad samhällsservice. När man skall välja storstadsalternativ bör man därför inrikta sig på regioner som redan nu har ett så stort befolkningsunderlag att de med rimliga insatser kan erbjuda fördelar som är något så när likvärdiga med storstädernas i fråga om kommunikationer, differentierad arbetsmarknad, utbildningsmöjligheter, kvalificerad service etc. Om en mera påtaglig avlastning av storstadsregionerna skall kunna erhållas är det viktigt att storstadsalternativen väljs bland orter som ligger på betryggande avstånd utanför de nuvarande storstadsområdenas influensfält. Inrikesministern betonar i detta sammanhang att de resurser som står till förfogande för att utveckla ett antal alternativa storstadsregioner är begränsade. Härav följer att insatserna måste koncentreras till ett relativt litet antal orter, om åtgärderna skall bli framgångsrika.

Vi föreslår att omlokalisering av central statlig verksamhet från huvudstadsregionen

huvudsakligen bör ske till ett fåtal orter som fyller kriterierna för att kunna utvecklas till storstadsalternativ. De orter vi i det följande kommer att föreslå synes erbjuda de fördelar och svara mot de krav vi i det föregående ställt upp för lämpliga lokaliseringsorter för statlig förvaltning. I våra överväganden har vi också ansett oss böra särskilt beakta Norrland, eftersom de regionala problemen är särskilt framträdande där. De närmare kriterierna för lokaliseringsorterna och förslag till sådana orter redovisar vi i kapitel 7.

För att bedöma vilka myndigheter som bör omlokaliseras från storstockholmsområdet med hänsyn till verksamhetens karaktär och samarbetsbehovet med annan verksamhet har vi studerat de olika myndigheternas arbetsuppgifter, organisation, m. m. Förutom bl. a. instruktioner, arbetsordningar och propositioner angående myndigheternas organisation har vi tagit del av det utredningsmaterial som redovisades av 1957 års lokaliseringsutredning. Vi har vidare tagit del av de skrivelser som myndigheterna avgav till utredningen och remissvaren över utredningen. Inom delegationen har på grundval av detta material upprättats promemorior rörande ett flertal myndigheter. I skrivelser till berörda myndigheter har vi hemställt om kommentarer till dessa promemorior samt om ytterligare uppgifter i följande avseenden, nämligen dels vederbörande myndighets arbetsuppgifter fördelade på olika grupper av verksamheter och varje grupps ungefärliga andel av den totala verksamheten, dels myndighetens eventuella samverkan med andra myndigheter, organisationer o. dyl. fördelade på de olika verksamhetsgrupperna. Vidare bereddes myndigheterna tillfälle att redovisa övriga synpunkter av intresse i detta sammanhang. Myndigheterna har därefter inkommit med svar i berörda hänseenden.

För att få en uppfattning främst om kontakterna mellan statsdepartementen och myndigheterna har vi haft diskussioner med statssekreterarna och andra departements-tjänstemän.

Som redovisats i kapitel 5 har en utgångspunkt för våra överväganden varit att statsmakterna fortfarande bör vara lokaliserade i Stockholm. Detta medför enligt vår mening att verksamheter som har omfattande kontakter med statsdepartementen och riksdagen liksom med andra huvudstadsfunktioner inte bör flyttas utanför storstockholmsområdet.

Detta gäller myndigheter som arbetsmarknadsstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, universitetskanslersämbetet och styrelsen för internationell utveckling.

Av samma skäl har vi inte ansett oss böra aktualisera omlokalisering av försvarsledningen och de centrala militära staberna.

Enligt vår mening kan vidare verksamhet som har anknytning till i stort sett hela den övriga statliga förvaltningen och inte är av rutinbetonad karaktär inte utan avsevärda olägenheter i sin helhet flyttas utanför storstockholmsområdet. Myndigheter som bedriver sådan verksamhet är statens avtalsverk, statskontoret, statistiska centralbyrån och riksrevisionsverket. Till samma kategori kan hänföras byggnadsstyrelsen, som tillsammans

med fortifikationsförvaltningen svarar för lokalförsörjningen för den statliga verksamheten.

Frågan om lokaliseringen av de kulturella institutionerna av rikskaraktär i Stockholm har vi inte heller tagit upp.

Enligt vår mening bör beskaffenheten av de olika organens nuvarande lokaler i princip inte påverka frågan om de bör omlokaliseras. Den omständigheten att en viss myndighet har behov av nya lokaler gör den inte lämpligare för omlokalisering än en myndighet som har tillfredsställande lokaler. Det finns dock fall där lokalerna är så speciellt anpassade för en viss verksamhet att de inte kan användas för annan verksamhet. Detta gäller f. n. beträffande flygtekniska försöksanstalten.

Det förhållandet att vissa myndigheter och institutioner enligt vår mening i princip fortfarande bör vara lokaliserade till storstockholmsområdet utesluter inte, som tidigare framhållits, att vissa funktioner bör kunna komma ifråga för omlokalisering.

Vi har av olika anledningar i detta skede av utredningsarbetet inte prövat frågan om omlokalisering av en del myndigheter. En anledning härtill är att det pågår utredningar som kan komma att påverka vissa organs arbetsuppgifter och organisation. Några av de pågående utredningarna har enligt sina direktiv att undersöka möjligheterna att lokalisera berörd verksamhet utanför storstockholmsområdet. Dessa utredningar har också enligt direktiven att samråda med delegationen i lokaliseringsfrågan. Således har försvarets materielanskaffningsutredning fått tilläggsdirektiv som innebär att utredningen skall pröva frågan om att utanför storstockholmsområdet förlägga vissa delar av försvarets materielverk. Den nyligen tillkallade utredningen angående transportforskningens organisation, som bl. a. berör statens väginstitut, har att undersöka möjligheterna att utanför storstockholmsområdet lokalisera ett nytt organ för transportforskningen. Riksskatteverkskommittén och den nyligen tillkallade utredningen angående inrättande av en central förvaltningsmyndighet på domstolsväsendets område har också motsvarande uppdrag.

Andra utredningar, som kan beröra vissa organs arbetsuppgifter och organisation, har enligt sina direktiv inte att särskilt ta upp lokaliseringsfrågan. Vi avser dock att ta upp denna fråga i samråd med berörda utredningar. Konsumentutredningens uppdrag berör bl. a. de uppgifter som pris- och kartellnämnden och statens institut för konsumentfrågor har hand om. Försvarets forskningsanstalt berörs av två utredningar, nämligen av 1969 års utredning för samordnad forskning och 1969 års försvarsforskningsutredning. Kommerskollegium berörs av kommerskollegieutredningen. En utredning har också aviserats i årets statsverksproposition i fråga om kammarkollegiets uppgifter och organisation.

För några organ föreligger det andra skäl för att vänta med ett ställningstagande. Detta gäller sålunda i fråga om statens bakteriologiska laboratorium. Den aviserade samordningen av den statliga läkemedelsproduktionen bör avvaktas innan lokaliseringsfrågan tas upp för denna myndighet. Förvaltningsdomstolskommittén föreslog i betänkandet Förvaltningsrättsskipning att kammarrätten bör utökas i samband med att dess kompetensområde vidgas och därvid delas upp i två domstolar, varav den ena föreslås förläggas till Göteborg. Statsmakerna har ännu inte tagit ställning till detta förslag. Livsmedelstadsgekomittén har nyligen lagt fram ett förslag som berör veterinärstyrelsens och folkhälsoinstitutets uppgifter. Detta förslag remissbehandlas f. n. Kommerskollegieutredningens förslag kan komma att påverka arbetsuppgifter och organisation vid förutom kommerskollegium även institutet för företagsutveckling. I avvaktan på utredningens förslag tar vi därför i detta sammanhang inte heller upp lokaliseringsfrågan för detta institut.

Förslag har nyligen lagts fram om lokaliseringen av statens växtskyddsanstalt. Vi avser att i yttrande över detta förslag redovisa vår uppfattning om lämplig lokaliseringsort för denna anstalt liksom för statens centrala frökontrollanstalt.

Tabell 6.1. Förteckning över de myndigheter och institutioner som bör lokaliseras utanför storstockholmsområdet.

	Antal anställda
Arbetsmedicinska institutet	115
Centrala studiehjälpsnämnden (CSN)	60
Centralnämnden för fastighetsdata (CFD)	70
Domänverkets centralförvaltning	400
Försvarets sjukvårdsstyrelse	110
Kommittén för television och radio i utbildningen (TRU)	120
Kriminalvårdsstyrelsen	295
Lantbruksstyrelsen	165
Lantmäteristyrelsen	120
Luftfartsverkets centralförvaltning	265
Militärpsykologiska institutet	40
Rikets allmänna kartverk	520
Riksförsäkringsverket	925
Sjöfartsverkets centralförvaltning	290
Skogshögskolan	295
Skogsstyrelsen	90
Statens geotekniska institut	80
Statens institut för byggnadsforskning	155
Statens invandrarverk	200
Statens kriminaltekniska laboratorium	55
Statens personalpensionsverk	245
Statens rättskemiska laboratorium	80
Sveriges geologiska undersökning (SGU)	255
Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI)	365
Värnpliktsverket	60
Försvarets förvaltningsskola	ca 50
Arméns tekniska skola	ca 70
Summa	5 495

Beträffande vissa övriga organ har vi inte tagit slutlig ställning, även om det inte pågår utredningar som kan beröra dem. Det har under denna utredningsetapp inte varit möjligt för oss att få fullt klarlagt att här avsedda organ har en sådan karaktär att de kan hänföras till den grupp av organ som enligt vår mening även i fortsättningen bör vara lokaliserade till storstockholmsområdet. Vi har å andra sidan heller inte ansett oss ha tillräckligt underlag för att nu föreslå en omlokalisering. Vi avser därför att fortsätta utredningsarbetet beträffande dessa myndigheter. Till denna grupp hör bostadsstyrelsen, generaltullstyrelsen, patent- och registreringsverket, statens naturvårdsverk, statens planverk, statens vägverk, statens jordbruksnämnd, statens trafiksäkerhetsverk, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, försvaret civilförvaltning, statens strålskyddsinstitut och styrelsen för teknisk utveckling. I vårt fortsatta arbete avser vi också ta upp lokaliseringsfrågor för postverket, televerket, statens järnvägar och statens vattenfallsverk.

Vi övergår nu till att redovisa vårt förslag beträffande myndigheter och institutioner i fråga om vilka beslut om omlokalisering redan nu bör fattas. Dessa organ tas upp i tabell 6.1.

För var och en av de myndigheter och institutioner som tagits upp i tabell 6.1 har vi sammanställt redogörelser för organisation, arbetsuppgifter m.m. I dessa redogörelser har vi sammanfattningsvis tagit med de uppgifter som vederbörande myndighet eller institution redovisat rörande samverkan med andra myndigheter och organisationer m. fl. Dessa redogörelser fogas som *bilaga* till vår rapport. Detta gäller dock inte försvarets förvaltningsskola och arméns tekniska skola, för vilka endast förslag om inrättande föreligger.

De allmänna synpunkter som ligger till grund för vårt förslag om omlokaliseringar

har vi redovisat i kapitel 5. Vår uppfattning är att alla de i tabell 6.1 upptagna centrala statliga verksamheterna är av sådan karaktär att de kan bedrivas på lämpliga orter utanför storstockholmsområdet. I det följande kommer vi att lämna summariska redogörelser för respektive myndighets arbetsuppgifter och behov av kontakter. För mera utförligare uppgifter hänvisas till bilagan. I samband med dessa översikter gör vi också i särskilda fall vissa kommentarer, delvis i anslutning till synpunkter som tagits upp av vederbörande myndighet. Vi är medvetna om, såsom också vissa myndigheter understrukit, att det kommer att uppstå övergångsproblem i samband med omlokaliseringar. Dessa problem behandlas i kapitel 8.

I fråga om ekonomiadministrativa uppgifter torde behovet av samverkan med andra centrala myndigheter i Stockholm kunna anses vara av i stort sett samma karaktär för flertalet av de organ som ingår i förslaget om omlokalisering. Till sådana uppgifter hänförs frågor om avlöningar, tjänstetillsättningar och andra personalfrågor, upphandlingsfrågor, intern kontroll och revision samt frågor om administrativ rationalisering. I det följande behandlas inte dessa funktioner särskilt. Enligt vår mening bör de kunna lösas tillfredsställande oberoende av vederbörande myndighets lokalisering.

Flera av de myndigheter som nu föreslås omlokaliserade är centrala förvaltningsmyndigheter med regionala organisationer. Det finns ett behov av mycket frekventa kontakter mellan sådana centrala myndigheter och de regionala organen. Detta ställer enligt vår mening särskilda krav på lokaliseringsorterna i kommunikationshänseende. Vi återkommer till detta i det följande.

Vissa av de myndigheter som föreslås bli omlokaliserade kan föras samman till grupper med hänsyn till deras inbördes behov av samarbete. Detta gäller framför allt lantmäteristyrelsen, centralnämnden för fastighetsdata, rikets allmänna kartverk, lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen, som alla angett inbördes samarbetsbehov. Vissa organ bedriver verksamheter som till karaktären är likartad. Det gäller t. ex. myndigheter som riksförsäkringsverket, personalpensionsverket och centrala studiehjälpsnämnden. Några av de organ som vi föreslår bli omlokaliserade har anknytning till högre utbildning och forskning eller behov av närhet till forskningsmiljö. Detta gäller t. ex. rättskemiska laboratoriet, arbetsmedicinska institutet och skogshögskolan. Vissa av myndigheterna har inget påtagligt samband med de övriga myndigheter som föreslås bli omlokaliserade. Exempel härpå är kriminalvårdsstyrelsen och invandrarverket.

Lantmäteristyrelsen (119 anställda varav 39 handläggande) är central förvaltningsmyndighet för ärenden om fastighetsbildning på landet, om lantmäteriväsendet i övrigt, om mätningstväsendet i för stad gällande föreskrifter samt för ärenden om fastighetsregister i vissa avseenden. I ärenden som ligger inom ramen för styrelsens myndighetsfunktioner redovisas ett framträdande samarbetsbehov med framför allt lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, centralnämnden för fastighetsdata, naturvårdsverket och planverket. Lantmäteristyrelsens serviceverksamhet på det tekniska området bedrivs till viss del i nära samarbete med kartverket. De båda verken utnyttjar gemensamt viss dyrbar utrustning, vilket underlättas vid en samlokalisering. Lantmäteristyrelsen har framhållit att handläggningen av många ärenden på utredningsbyrån kräver tillgång till vissa arkiv och bibliotek i Stockholm. Enligt vår mening måste sådana frågor praktiskt kunna lösas på ett sådant sätt att de inte utgör hinder för en utflyttning.

Centralnämnden för fastighetsdata (68 anställda varav 27 handläggande) framhåller att fastighetsregisterreformen genomförs i samarbete med lantmäteristyrelsen och att det nödvändiggör ständiga kontakter mellan nämnden och styrelsen. Vissa av tjänstemännen vid nämnden har samtidigt förordnande att tjänstgöra i lantmäteristyrelsen. Underlaget för de kartor som skall ligga till grund för fastighetsregistrets kartverk produceras i stor utsträckning av kartverket och ett nära samarbete mellan nämnden och kartverket är

därför nödvändigt. En särskild samarbetsgrupp mellan de båda organen har tillsatts. Nämnden framhåller att den nya fastighetsdatabanken kommer att bli av väsentlig betydelse för samhällsplaneringen och att ett nära samarbete med planverket är nödvändigt. Vissa organisatoriska åtgärder har vidtagits för att underlätta detta samarbetsbehov. Bland många andra myndigheter som nämnden behöver ha kontakter med nämns också lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen. Enligt vår mening bör den omständigheten att det ännu inte beslutats om den framtida organisationen av fastighetsregistret inte hindra att nämnden lokaliseras utanför storstockholmsområdet under förutsättning att nämnden samlokaliseras med huvuddelen av de organ som den närmast samarbetar med.

Rikets allmänna kartverk (520 anställda varav 98 handläggande) har till huvuduppgift att upprätta, utge och revidera de kartor som ingår i allmänna kartserier. Kartverket har redovisat behov av kontakter med ett stort antal myndigheter, organisationer m. fl. Kontakter behövs enligt verket förutom med lantmäteristyrelsen, centralnämnden för fastighetsdata, lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen, vilka samtliga föreslås omlokalisera, framför allt med bl. a. centrala militära myndigheter, sjöfartsstyrelsen, luftfartsverket, vägverket, naturvårdsverket och planverket.

Lantbruksstyrelsens (165 anställda varav 81 handläggande) arbetsuppgifter hänför sig i huvudsak till jordbrukets, skogsbrukets och trädgårdsnäringsens rationalisering, produktionsbefrämjande åtgärder på jordbrukets område och rennäringens frågor. I ärenden om jordbrukets rationalisering och produktionsbefrämjande åtgärder har styrelsen behov av kontakter med framför allt jordbruksnämnden, lantmäteristyrelsen, skogsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, lantbrukshögskolan, veterinärstyrelsen, veterinärmedicinska anstalten, statistiska centralbyrån och Sveriges lantbruksförbund och därtill anknutna fackliga och ekonomiska organisationer. Beträffande veterinärhögskolan och veterinärmedicinska anstalten har beslut fattats om omlokalisering till Uppsala där lantbrukshögskolan också är belägen. Lantmäteristyrelsen och skogsstyrelsen ingår bland de myndigheter vi föreslår omlokalisera och förutsätts lokaliseras till samma ort som lantbruksstyrelsen. Beträffande kontakter med lantbrukets fackliga och ekonomiska organisationer kan erinras om att de i yttrande över lokaliseringsutredningens förslag tillstyrkte utflyttning av statlig verksamhet från storstockholmsområdet. Enligt uppgift avser vissa av lantbrukets organisationer att utreda frågan om en utflyttning från storstockholmsområdet. I fråga om övriga arbetsuppgifter inom styrelsen, nämligen skogsbrukets och trädgårdsnäringsens rationalisering samt frågor om rennäringen, anges behov av kontakter med förutom de organ som ovan nämnts bl. a. skogshögskolan och domänverket. Dessa organ föreslås också bli omlokalisera.

Skogsstyrelsen (92 anställda varav 40 handläggande) som är central förvaltningsmyndighet för ärenden om skogsbruk har i sin verksamhet behov av kontakter med framför allt skogshögskolan, kartverket, lantbruksstyrelsen, domänverket, arbetsmarknadsstyrelsen, naturvårdsverket och SIDA. Av dessa organ förutsätter vi att kartverket och lantbruksstyrelsen lokaliseras till samma ort som skogsstyrelsen.

Med hänsyn till behovet av inbördes samarbete bör de nu redovisade myndigheterna, dvs. lantmäteristyrelsen, centralnämnden för fastighetsdata, kartverket, lantbruksstyrelsen och skogsstyrelsen, enligt vår mening lokaliseras till samma ort.

Riksförsäkringsverket (923 anställda varav 210 handläggande) har i huvudsak att leda och utöva tillsyn över den allmänna försäkringen, att debitera och uppbära avgifter till denna försäkring, att vara besvärsmyndighet i frågor rörande denna försäkring och bedriva försäkringsverksamhet enligt lagen om yrkesskadeförsäkring m. m. Verket uppbär vidare den allmänna arbetsgivaravgiften och förvaltar vissa fonder. Utbetalning av folkpension och tilläggspension sker i huvudsak genom verkets försorg. Verket utövar också tillsyn över de allmänna försäkringskassorna.

Den största avdelningen inom verket, försäkringsavdelningen, som har ca 400 anställda, har hand om debitering och uppbörd av arbetsgivaravgifter, datatekniska arbetsuppgifter samt statistikfrågor. Avdelningen har behov av kontakter med de lokala skattemyndigheterna, statistiska centralbyrån och centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden. Yrkesskadeavdelningen, som har drygt 200 anställda, har behov av kontakter med enskilda personer, arbetstagarorganisationer, vissa läkare samt i viss mån med arbetarskyddsorganen. Besvärsavdelningen, som har ca 80 anställda, handlägger förutom besvärsärenden kontakterna med verkets sjukhus. De mest omfattande kontaktbehoven redovisas i ledningsenheterna, vilka tillsammans har ca 175 befattningshavare. I fråga om dessa enheter redovisas behov av kontakter med förutom statsdepartementen, kommittéer, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer, försäkringskassaförbundet m. fl. Verket tar också upp frågan om tillgången på läkare på lokaliseringsorten.

Förslag har lagts fram om ändrad organisation beträffande yrkesskadeärendenas handläggning. Ett fristående organ föreslås inrättas för att pröva sådana ärenden som första instans. Genomförandet av detta förslag torde inte påverka frågan om verkets lokalisering. Vid en omlokalisering av verket torde det vara naturligt att ett sådant fristående organ för handläggning av yrkesskadeärenden även lokaliseras till samma ort. Verket har särskilt framhållit de övergångsproblem som kan uppstå vid en omlokalisering. Till denna fråga återkommer vi, som nämnts, i kapitel 8.

Statens personalpensionsverk (246 anställda varav 71 handläggande) är central förvaltningsmyndighet för den statliga personalpensioneringen. Verket svarar för utbetalning av personalpensionsförmånerna och socialförsäkringsförmåner i anslutning härtill. Verket redovisar behov av kontakter med främst finansdepartementet och statens förhandlingsorgan i pensionsfrågor, riksdagens verk, riksförsäkringsverket, affärsverk och andra centrala myndigheter, de anställdas huvudorganisationer, statens grupplivnämnd, arbetsmarknadens försäkringsanstalt, kommunernas försäkringsanstalt, statens personalvårdsnämnd, svenska personalpensionskassan, postbanken, affärsbankerna, sparbankerna, postgirot och skattemyndigheterna. Liksom riksförsäkringsverket har personalpensionsverket särskilt framhållit de övergångsproblem som kan uppkomma vid en omlokalisering.

Centrala studiehjälpsnämnden (62 anställda varav 8 handläggande) är central myndighet för ärenden om studiesocial verksamhet. Den mest personalkrävande delen är den sektion som beviljar studielån för gymnasiala studier. För verksamhetens bedrivande utnyttjar nämnden postbankens låneavdelning, riksbankens huvudkontor och statistiska centralbyråns datamaskincentral. Det torde härvid inte vara fråga om personliga kontakter med dessa organ.

De nu behandlade myndigheterna, riksförsäkringsverket, personalpensionsverket och centrala studiehjälpsnämnden, bedriver likartad verksamhet i den meningen att deras huvuduppgift är att utbetala medel till enskilda personer. Vissa fördelar torde enligt vår mening stå att vinna vid en samlokalisering av de tre myndigheterna. Sålunda har nyligen lagts fram förslag om införande av ett mycket omfattande ADB-system för den allmänna försäkringen. Resurserna härför bör t. ex. kunna utnyttjas av alla tre myndigheterna.

Sjöfartsverkets centralförvaltning (290 anställda) är organiserad på fem avdelningar. Driftavdelningen som är den största enheten inom verket svarar för farledsverksamheten, vilken innefattar lotsning, isbrytning, sjötrafikledning, fyrbelysning samt byggande och underhåll av anläggningar m. m. Avdelningens behov av kontakter anges hänföra sig förutom till verkets övriga centrala och lokala enheter även till andra myndigheter, intressesammanslutningar och vetenskapliga institutioner. Som exempel

på sistnämnda institutioner nämns ingenjörsvetenskapsakademien, FOA, det statliga utvecklingsbolaget, teknologföreningen och tekniska högskolan. För tillsyn av obemannade fyrplatser behövs kvalificerad personal och det är en fördel om denna kan vara placerad hos centralförvaltningen. Verket anser bl. a. därför att centralförvaltningen bör vara lokaliserad så att det finns goda kommunikationer mellan den och de lokala organ som är utspridda runt den svenska kusten. Vidare framhåller verket att underhållsverksamheten beträffande statsisbrytarna inte lämpligen bör förläggas utanför stockholmsområdet. Under isbrytarsäsongen måste isbrytarledningen ha snabba kontakter med SMHI. Isbrytarledningen har också nära samarbete med marininstaben i fråga om personalplanering.

Sjökartavdelningen har behov av nära samarbete med marinledningen och kartverket. Underhåll och utrustning av sjömättingsflottan sker vid en av verket driven verkstadsrörelse i Stockholm. Verkstadens lokalisering är dock föremål för särskilt övervägande. Det anges vara angeläget att den förläggs så att den blir lättillgänglig för centralförvaltningen.

Sjöfartsinspektionen behöver enligt verket ha kontakter med bl. a. socialstyrelsen, arbetskyddsstyrelsen och skolöverstyrelsen. Verket erinrar om att sjöfartsnäringens företrädare, dvs. redare, varv och de anställdas organisationer, upprätthåller en kontaktverksamhet i Stockholm som i praktiken fungerar som ombudsorganisation för samarbete med sjöfartsverkets centralförvaltning.

Inom administrativa avdelningen kräver arbetet på försvarskontoret samarbete med främst redarföreningarna, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, transportnämnden, försvarsstaben och kommunikationsverken.

Beträffande ett tillgodoseende av centralförvaltningens krav på att snabbt kunna nå olika lokala organ längs kusterna återkommer vi i samband med förslag om lokaliseringssorter. Verkets verkstadsrörelse bör enligt verket förläggas så att den blir lättillgänglig för centralförvaltningen. Vi har inte kunnat ta ställning till hur starkt detta krav är men om det bedöms ha stor betydelse bör verkstadsrörelsen lokaliseras i anslutning till centralförvaltningen. Behovet av snabba kontakter med SMHI kan tillgodoses om de båda organen förläggs till samma ort. Om sjöfartsnäringens företrädare byggt upp särskilda kontaktorgan i Stockholm förefaller det naturligt att dessa organ följer med sjöfartsverkets centralförvaltning vid en omlokalisering.

Luftfartsverkets centralförvaltning (265 anställda varav 167 handläggande) är organiserad på tre avdelningar samt luftfartsinspektionen. Verket svarar för den civila luftfartens markorganisation och ärenden om den civila luftfarten. Verket driver och förvaltar statens flygplatser för civil luftfart och svarar för trafikledning vid flygplatser och i det luftrum som utnyttjas i civil luftfart. Arbetsuppgifter inom flygsäkerhetstjänsten kräver samråd med främst SMHI och flygvapnet. I frågor om marktjänsten anges kontaktbehoven avse statens brandinspektion, arbetskyddsstyrelsen, militära myndigheter, vägverket och luftfartsverkets kunder. I arbetet med större flygplatsprojekt sker samarbete med geotekniska institutet, televerket och konsulter. Luftfartsinspektionen har kontaktbehov med flygtekniska försöksanstalten, tekniska högskolan, styrelsen för teknisk utveckling, SAS och LIN. I luftfartspolitiska frågor krävs kontakt med statsdepartement, SAS och andra svenska och utländska flygföretag. För beredningsplanläggningen för luftfartsverket och den civila luftfarten i totalförsvaret behövs kontakter med försvarsstaben, transportnämnden och överstyrelsen för ekonomiskt försvar.

Verket har i händelse av omlokalisering förordat Västerås, Norrköping-Linköping, Örebro och Jönköping i här nämnd ordning.

Centralförvaltningens behov av samråd med SMHI underlättas givetvis om de båda organen förläggs till samma ort. I fråga om luftfartsinspektionens kontaktbehov med

flygtekniska försöksanstalten och tekniska högskolan i Stockholm kan pekas på möjligheten att fortfarande ha en mindre enhet kvar i stockholmsområdet även efter en utflyttning av huvuddelen av centralförvaltningen till annan ort.

Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, SMHI, (363 anställda varav 86 handläggande) har till uppgift att anordna och övervaka meteorologiska och hydrografiska mätningar. Vidare har institutet hand om den allmänna väderlekstjänsten, stormvarningstjänsten, kustrapporttjänsten och den civila flygväderlekstjänsten. Institutet har viss uppdragsverksamhet. Institutet har samarbete främst med vattenfallsverket, luftfartsverket, den militära väderlekscentralen inom flygvapnet, sjöfartsstyrelsen, byggforskningsinstitutet, televerket, meteorologiska institutionen vid universitetet i Stockholm och det internationella meteorologiska institutet. Av dessa organ föreslås luftfartsverkets och sjöfartsverkets centralförvaltningar och byggforskningsinstitutet bli omlokaliserade. Vi kommer i det följande att förorda att dessa organ och SMHI förläggas till samma ort. Institutet har tagit upp frågan om vissa merkostnader som skulle uppstå vid en annan lokalisering än den nuvarande. Vi har inte funnit anledning att närmare pröva dessa kostnader, som bl. a. hänför sig till nyanskaffningar av materiel. Allmänt gäller dock att vi, som tidigare berörts, är medvetna om att för flera av de organ för vilka vi föreslår omlokalisering kommer denna troligen att medföra vissa ökade kostnader.

Domänverkets (400 anställda varav 220 handläggande) huvuduppgift är att driva skogsbruk på de statliga skogsegendomar som domänverket förvaltar. Inom verket finns fem avdelningar nämligen försäljnings-, drifts-, rationaliserings-, ekonomi- och personalavdelningar. Den regionala förvaltningen utgörs av åtta distrikt. Av beskrivningen av verkets arbetsuppgifter framgår att det i stor utsträckning har samma karaktär som större skogsbolag. Härutöver har verket i mindre omfattning fortfarande kvar vissa myndighetsuppgifter.

Domänverket framhåller att drygt 50 % av verkets intäkter kommer från de fyra södra distrikten, dvs. distrikten söder om Sundsvall. 70 % av verkets produktiva skogsmark ligger inom de tre nordligaste distrikten.

Enligt verket skulle en flyttning av centralförvaltningen i avsevärd grad försvåra kontakterna med köparna, virkesmarknaden och skogsindustrins branschorganisation. Verket framhåller vidare att sedan domänverkets och AB Statens skogsindustriers verksamheter samordnats i större utsträckning än tidigare har lokaliseringen av de båda företagens centralförvaltningar betydelse för bådadas verksamhet.

De behov av kontakter som verket har med andra organ, vilka f. n. finns i stockholmsområdet, t. ex. skogsarbetsgivarnas organisationer, föreligger även för större skogsägande företag vars huvudkontor inte finns i storstockholmsområdet.

Domänverket erinrar om att en nybyggnad för centralförvaltningen pågår i Bergshamra, Solna, och att inflyttning dit beräknas ske omkring årsskiftet 1970/1971. Verket pekar på att denna flyttning kommer att innebära omställningssvårigheter. Som angetts tidigare anser vi inte att lokalfrågan för berörda organ bör påverka frågan om möjligheterna att omlokalisera verksamheten om inte lokalerna är mycket speciella till sin utformning och endast efter stora ombyggnadsarbeten kan användas för annan förvaltningsverksamhet. Nybyggnaden i Bergshamra är utformad som en generell kontorsbyggnad och är därigenom självfallet användbar för annan förvaltning.

Statens invandrarverks (201 anställda varav 54 handläggande) arbetsuppgifter hänför sig till tre huvudgrupper av ärenden, nämligen tillståndsärenden, medborgarskapsärenden och anpassningsfrågor. Tillståndsärendena, som omfattar ärenden om visering, uppehålls- och arbetstillstånd, bosättningsstillstånd, avvisning, förpassning m. m., uppgår till mer än 100 000 per år och medborgarskapsärendena till ca 5 000 per år. Tillståndsärenden av görs i stor utsträckning i samråd med arbetsmarknadsstyrelsen, centrala studiehjälps-

nämnden, socialstyrelsen, rikspolisstyrelsen och försvarstaben. Samrådet sker genom remisser, telefonsamtal och personliga sammanträffanden. I medborgarskapsärenden samverkar invandrarverket med bl. a. rikspolisstyrelsen. I anpassningsfrågor samverkar verket främst med arbetsmarknadsstyrelsen, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen och centrala arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer.

I det övervägande antalet tillståndsärenden och medborgarskapsärenden sker samråd med andra organ av praktiska skäl skriftligen eller per telefon.

Inom *kriminalvårdsstyrelsen* (293 anställda varav 132 handläggande), som är central förvaltningsmyndighet för ärenden om kriminalvård, finns två avdelningar nämligen en för vård och tillsyn och en för arbete och utbildning. Vidare finns inom styrelsen bl. a. en ekonomibyrå och en personalbyrå. Till verket är knutna tre s. k. centrala nämnder. Det är arbets- och utbildningsavdelningen som har det största behovet av kontakter med andra organ i storstockholmsområdet. Denna avdelning har hand om placering, ledning, samordning och uppföljning av arbetsdriften vid anstalterna. Avdelningen har behov av kontakter med framför allt försvarets materielverk, fångvårdens byggnadskommitté, försvarets sjukvårdsstyrelse, statens järnvägar, statens vägverk, poststyrelsen, televerket och arbetsmarknadsstyrelsen samt enskilda företag och branschorganisationer inom stockholmsområdet. Även de andra avdelningarna inom styrelsen har relativt omfattande behov av kontakter med organ som är lokaliserade till storstockholmsområdet.

Styrelsen framhåller att de centrala nämnderna leds av högt kvalificerade jurister, regelmässigt justitie- och regeringsråd.

Styrelsen framhåller att det finns anledning att räkna med en framtida integrering av samhällets insatser på olika vårdområden. Enligt styrelsen leder detta till att de redan nu nära kontakterna mellan den och socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen och skolöverstyrelsen kommer att bli **allt** viktigare.

Vid omlokalisering av kriminalvårdsstyrelsen bör, liksom ifråga om invandrarverket, särskilt beaktas kravet på goda kommunikationer framför allt med Stockholm.

Statens rättskemiska laboratorium (81 anställda varav 11 handläggande) är uppdelat på två från varandra relativt fristående enheter, nämligen den blodgruppsserologiska och den kemiska avdelningen. Den kemiska avdelningens uppgifter är till stor del relativt rutinbetonade. Inom avdelningen utförs toxikologiska analyser av rättslig natur. Dessa analyser omfattar årligen ca 20 000 prov från motorfordonsförare med avseende på alkohol samt ca 3 000 prov från obduktionsmaterial, patienter med förgiftningssymtom m. m. Dessutom analyseras dopingprov från tävlingshästar. Avdelningen är även referenslaboratorium för toxikologiska metoder. Vid kemiska avdelningen bedrivs dels forskning rörande alkoholet m. fl. ämnens inverkan och omsättning i kroppen, dels forskning för utveckling av analysmetoder. Kemiska avdelningen har behov av samarbete med bl. a. laboratoriet för masspektroskopi, statens rättsläkarstation och olika biokemiska institutioner. Inom den blodgruppsserologiska avdelningen finns två sektioner. Vid den ena sektionen, den rättsserologiska, undersöks ca 10 000 blodprov årligen i ärenden om fastställande av faderskap. Vid den andra sektionen, den kliniska, undersöks årligen ca 21 500 prov. Sistnämnda sektion har samarbete med bl. a. karolinska sjukhusets blodgivarcentral, kvinnoklinik och barnklinik, varifrån material för forskning erhålls. Den rättsserologiska sektionen samverkar med domstolar, barnavårdsnämnder, barnavårdsmän och advokater. Enligt vår uppfattning bör laboratoriet med hänsyn till dess uppgifter och samarbetsbehov vid omlokalisering förläggas i anknytning till ett större sjukhus utanför storstockholmsområdet.

Kriminaltekniska laboratoriets (57 anställda varav 31 handläggande) huvuduppgift är att utföra laboratorieundersökningar som föranleds av misstanke om brottslig gärning. Laboratoriet påpekar att rikspolisstyrelsen är det organ med vilket laboratoriet har mest

samverkan. Denna avser dels administrativa frågor eftersom rikspolisstyrelsen är chefsmyndighet för laboratoriet, dels frågor som rör den operativa organisationen i rikspolisstyrelsen, dels ock medverkan i undervisning för polismän.

I samband med laboratorieundersökningarna har laboratoriet behov av kontakter med flera vetenskapliga och tekniska institutioner. Laboratoriet anser att om hänsyn tas endast till behovet av kontakter med dessa institutioner är en lokalisering till en universitetsstad där naturvetenskapliga och tekniska fakulteter finns tänkbar.

Det finns flera exempel på att en viss myndighet och dess chefsmyndighet är lokaliserade på olika orter. Enligt vår mening bör den omständigheten att rikspolisstyrelsen är chefsmyndighet för kriminaltekniska laboratoriet inte utgöra ett hinder för att laboratoriet lokaliseras på annan ort. När det gäller en av dessa institutioner med vilken laboratoriet samarbetar, nämligen rättskemiska laboratoriet, föreslår vi lokalisering till samma ort som kriminaltekniska laboratoriet.

Arbetsmedicinska institutets (113 anställda varav 33 handläggande) uppgifter är att bedriva utredningsarbete, forskning och undervisning inom yrkesmedicin, yrkeshygien och arbetsfysiologi. Institutet framhåller att det för forskningsuppgifterna krävs samverkan mellan experter inom ett flertal medicinska och andra vetenskapliga discipliner, bl. a. fysiologi, invärtes medicin, dermatologi, toxikologi, psykologi, kemi, fysik, teknik, sociologi och statistik. Institutet framhåller vidare att samverkan krävs såväl med andra myndigheter, som t. ex. arbetarskyddsstyrelsen, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, statens institut för folkhälsan, universitetskanslersämbetet och skolöverstyrelsen som med arbetsmarknadens parter och särskilt de centrala organisationerna. Enligt vår mening bör den verksamhet som bedrivs vid institutet förläggas till en ort med universitet, där huvuddelen av de vetenskapliga discipliner som angetts av institutet finns företrädda.

Skogshögskolans (293 anställda) verksamhet utgör till största delen forskning. Utbildningsdelen är relativt liten. Endast 40 elever per år tas in. Högskolan har angett att det i framtiden torde krävas ett allt intensivare samarbete mellan sådana små institutioner och andra högskolor och universitet för att resurserna skall kunna utnyttjas så rationellt som möjligt.

Under 1960-talet har inletts en decentralisering av högre utbildning och forskning. Denna decentralisering kommer troligen att fortsätta. Mot bakgrund av de överväganden vi i det föregående gjort angående angelägenheten att från storstockholmsområdet flytta statlig verksamhet är det naturligt att ta upp frågan om lokaliseringen även av utbildningsverksamheter av s. k. rikskaraktär. Liksom den centrala statliga förvaltningen har dessa koncentrerats till storstockholmsområdet. I detta sammanhang må erinras om beslut som fattats om att veterinärhögskolan och veterinärmedicinska anstalten skall flyttas från Stockholm till Uppsala. Enligt vår mening bör även skogshögskolan flyttas från Stockholm. Viss verksamhet bedrivs redan inom högskolans ram på andra ställen i landet. Ett hänsynstagande till den framförda uppfattningen om behovet av ett närmare samarbete mellan skogshögskolan och annan högre utbildning och forskning begränsar starkt urvalet av möjliga lokaliseringsorter. Av de orter till vilka vi föreslår att utlokalisering skall ske är det endast Linköping och Umeå som har högskoleresurser. Av dessa två orter har Umeå fler ämnesområden som berör skogshögskolans verksamhet än vad Linköping har.

Som framgått av redovisningen av skogshögskolans organisation har högskolan ett antal försöksparker, varav flertalet i norra Sverige, samt ett antal s. k. provtytor spridda över hela landet. Flera av de organ med vilka skogshögskolan samverkar föreslår vi omlokalisera. Om förslagen på dessa punkter godtas kommer befattningshavare vid högskolan, oberoende av var den är lokaliserad, att behöva företa resor för att få per-

sonlig kontakt med befattningshavare vid dessa organ.

Statens institut för byggnadsforskning (155 anställda varav 101 handläggande) har till uppgift att bedriva forsknings- och försöksverksamhet som är ägnad att främja rationell utveckling av planering, produktion och förvaltning inom byggnadsområdet. De största arbetsgrupperna inom institutet avser samhällsplanering, produktionsforskning och klimatforskning. Till alla forskningsgrupper utom en är knutna rådgivande grupper. Informationsavdelningen vid institutet är gemensam för institutet och statens råd för byggnadsforskning.

Institutet anger behov av kontakter med bostadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, planverket, folkhälsoinstitutet, statistiska centralbyrån, naturvårdsverket, FOA, tekniska högskolor, universitet, nordiska institutet för samhällsplanering, bostadsföretag och konsultfirmor. De största kontakterna har institutet med planverket, bostadsstyrelsen och byggnadsstyrelsen.

Enligt vår mening bör institutet kunna förläggas till en ort som har goda kommunikationer med Stockholm och övriga universitetsorter. I samband med att institutet omlokaliseras bör även frågan om att omlokalisera statens råd för byggnadsforskning tas upp till prövning.

Kommittén för television och radio i utbildningen, TRU, (120 anställda) är formellt att betrakta som kommittéarbete med försöksverksamhet. Det finns anledning anta att frågan om att mera fast lösa den organisatoriska frågan kommer att tas upp inom en inte alltför avlägsen framtid.

Verksamheten bedrivs till stor del med en mängd personer som tillfälligt knyts till TRU. Av den redovisning som lämnats är de tillfälliga experterna f. n. till större delen från orter utanför storstockholmsområdet. På den tekniska sidan är TRU självförsörjande i fråga om TV. Detta gäller i stort sett även radio- och ljudproduktionen. I fråga om lämplig förläggningsort bör det vara av värde att det finns högre utbildning och forskning på orten i fråga.

Vi vill i detta sammanhang peka på att fördelar bör kunna vinnas genom en förläggning av Sveriges Radios utbildningsenhet till samma ort som TRU. Härigenom skulle en slagkraftig enhet för utbildningen via television och radio kunna bildas. Enligt vad vi erfarit kommer frågan om en organisatorisk samverkan mellan dessa organ att beröras av TRU-kommittén. Frågan om en lokalmässig samordning kan naturligtvis prövas i samband med att ställning tas till organisationsfrågan.

Sveriges geologiska undersöknings, SGU, (257 anställda varav 93 handläggande) uppgifter är bl. a. att verkställa bergarts- och jordartskartering, att söka upp och undersöka förekomster av malmer och andra tekniskt användbara mineraler, bergarter och jordarter. SGU skall vidare bedriva forskning av såväl vetenskaplig som praktisk natur. Vidare har SGU att utföra geologiska utredningar för andra myndigheter. Bland de myndigheter som SGU framför allt har behov av kontakter med nämns geotekniska institutet, SMHI, kartverket, vattenfallsverket, domänverket och lantmäteristyrelsen. För kartframställningen behövs kontakter med Generalstabens litografiska anstalt och SRA.

I detta sammanhang kan erinras om att vi föreslår att geotekniska institutet, SMHI, kartverket, lantmäteristyrelsen och domänverket flyttas ut från storstockholmsområdet. I fråga om forskningsinstitutioner som SGU har behov av kontakter med nämns flera institutioner vid universitetet i Stockholm och vid tekniska högskolan i Stockholm, bl. a. bergssektionens gruvlinje, geologiska institutionen och institutionen för mineralberedning. Vidare har SGU kontakter med universiteten i Uppsala, Lund och Göteborg samt med tekniska högskolan i Lund. Ett omfattande samarbete synes också bedrivas mellan SGU och naturhistoriska riksmuseet. Det bör erinras om att i proposition till årets riks-

dag föreslås att högre teknisk utbildning anordnas i Luleå. Av intresse i förevarande sammanhang är det förslag som fördes fram av tekniska högskolan i Stockholm om en flyttning av de gruvinriktade delarna av högskolans sektion för bergsvetenskap. I samband därmed borde enligt högskolan de geovetenskapligt inriktade professurer som föreslagits av 1965 års geoutredning tillföras sektionen. I propositionen förutsätts i anslutning härtil att delar av sektionens verksamhet flyttas till Luleå.

Som framgår av det anförda kommer många av de organ med vilka SGU har behov av kontakter att vara lokaliserade utanför storstockholmsområdet om vårt förslag genomförs, förutom att vissa av sådana organ redan ligger utanför storstockholmsområdet. SGU bedriver en omfattande verksamhet i bl. a. övre Norrland. Med hänsyn härtill och med hänsyn till SGU:s behov av kontakter med viss teknisk forskning och utbildning bör Luleå vara en lämplig förläggningssort.

Statens geotekniska institut (78 anställda varav 31 handläggande) uppgifter hänför sig till såväl grundforskning som målforskning och uppdragsverksamhet. Som exempel på grundforskning anger institutet forskning rörande jordarternas egenskaper. För viss del av denna forskning pågår långvariga belastningsförsök på två provfält i stockholmstrakten. Som exempel på målforskning nämns forskning beträffande pålning, jordtryck, stabilisering av jord samt utveckling av apparater och redskap för fält- och laboratorieundersökningar. På forskningsområdet samarbetar institutet med tekniska högskolan, universitetet i Stockholm och med SGU. En stor del av institutets påforskning sker i samarbete med ingenjörsvetenskapsakademiens påkommision i Stockholm. I fråga om uppdragsverksamheten pågår ett omfattande samarbete med den största uppdragsgivaren, nämligen vägverket, samt med SGU, SJ:s geotekniska kontor, vattenfallsverket, sjöfartsverket och fortifikationsförvaltningen. Enligt vår mening bör institutet lokaliseras till samma ort som SGU och bergssektionen vid tekniska högskolan i Stockholm.

Vi har i yttrande över ett förslag om inrättande av *en för krigsmakten gemensam förvaltningsskola* (beräknat antal anställda ca 50) förordat att skolan bör förläggas utanför storstockholmsområdet. Skolan har föreslagits omfatta förvaltningsdelen vid nuvarande tygförvaltningsskolan i Sundbyberg jämte intendenturförvaltningsskolan i Stockholm. Vi har i detta sammanhang därför endast att föreslå lokaliseringssort.

Överbefälhavaren har uppdragit åt chefen för armén att inkomma med förslag till lokalisering av den återstående delen av tygförvaltningsskolan. Härvid skall enligt uppdraget på sikt eftersträvas en sammanslagning av tygförvaltningsskolans tekniker- och mästarutbildning med arméns radar- och luftmekanikerskola i Göteborg samt med arméns stabs- och sambandsskolas mekanikerskola i Uppsala. Härigenom skulle en *arméns tekniska skola* kunna bildas. Efter en fullständig sammanslagning kommer antalet anställda vid denna skola att uppgå till inemot 200. Härav beräknas ca 70 anställda ingå i den första etappen, som avser omlokalisering från Stockholm. I anvisningarna till utredningen anges att vid lokaliseringen skall beaktas möjligheten att snarast sammanföra berörda delar till en central teknisk skola. Vidare anges att anslutning av skolan till förband i Göteborg (Lv 6), Hässleholm (P 2), Enköping (P 1) och Almnäs (Ing 1) bör undersökas. Då utgångspunkten är att tygförvaltningsskolan måste omlokaliseras från sin nuvarande förläggning på Järvafältet har vi att föreslå lokaliseringssort. Vi återkommer till detta i nästa kapitel.

Försvarets sjukvårdsstyrelse (108 anställda varav 53 handläggande) leder krigsmaktens hälso- och sjukvård och är central förvaltningsmyndighet för sjukvårdsförvaltningen inom krigsmakten. Enligt styrelsen samverkar den med förutom i stort sett samtliga centrala organ inom krigsmakten med bl. a. socialstyrelsen, folkhälsoinstitutet, veterinärstyrelsen, luftfartsverket, karolinska sjukhuset, statens bakteriologiska laboratorium,

veterinärmedicinska anstalten och arbetsmarknadsstyrelsen.

Styrelsen tar också upp frågan om möjligheten att rekrytera läkare utanför stockholmsområdet.

Militärpsykologiska institutet (41 anställda) är centralt organ för den militärpsykologiska verksamheten inom krigsmakten. I institutets uppgifter ingår bl. a. att svara för militärt inriktad psykologisk, pedagogisk eller sociologisk forskning. Institutet anger behov av kontakter med de centrala staberna, materielverket, FOA, värnpliktsverket, socialstyrelsen, skolöverstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, m. fl. myndigheter. Institutet framhåller också att dess personal tjänstgör som lärare vid krigsmaktens skolor. Institutet behöver också ha tillgång till någon inskrivningscentrala resurser. I fråga om ADB är institutet beroende av kontakter med framför allt FOA, värnpliktsverket och SCB.

Värnpliktsverket (58 anställda) är centralt organ för inskrivning och personalredovisning inom krigsmakten. I verkets uppgifter ingår bl. a. att leda andra inskrivnings- och personalredovisningsmyndigheters verksamhet, att samordna personalredovisningen inom krigsmakten och ansvara för den centrala registreringen av krigsmaktens personal. Huvudkontoret samverkar med överbefälhavaren, försvarsgrenscheferna, försvarets sjukvårdsstyrelse och militärpsykologiska institutet samt med de underlydande värnpliktskontoren.

Enligt vår uppfattning bör värnpliktsverkets huvudkontor samlokaliseras med försvarets sjukvårdsstyrelse och militärpsykologiska institutet på lämplig plats i mellansverige.

7.1 Inledning

Vi har i kapitel 5 utgått ifrån att vid val av lokaliseringsorter för statlig förvaltning bör statsmakternas intentioner i fråga om den regionala politiken följas. Vi har tolkat statsmakternas strävanden i detta hänseende så att från storstockholmsregionen utflyttad statlig förvaltning framför allt bör lokaliseras till sådana stadsregioner som kan utvecklas till alternativ till storstäderna. Vid valet av lokaliseringsorter har vi därför tillämpat de krav beträffande s. k. storstadsalternativ som angetts i propositionen till årets riksdag angående riktlinjer för den fortsatta regionalpolitiken. Det första kravet är därvid att så befolkningsrika regioner bör väljas att de med rimliga insatser kan ge fördelar som är ungefär likvärdiga med storstadsområdenas i fråga om kommunikationer, differentierad arbetsmarknad, utbildningsmöjligheter, kvalificerad service osv. Det andra huvudkravet är att storstadsalternativen bör väljas bland orter som ligger på betryggande avstånd utanför de nuvarande storstadsområdenas influensfält för att en påtaglig avlastning av storstadsregionerna skall uppnås. I det följande diskuterar vi vilket befolkningsunderlag som är nödvändigt för att fördelarna för människor och företag skall bli ungefär likvärdiga med dem som erbjuds i storstadsområdena. Även om dessa fördelar i huvudsak återspeglas i befolkningsunderlagets storlek varierar emellertid förhållandena i olika regioner. Vi ger därför en översiktlig bild av arbetsmarknad, service, utbildning och kommunikationer i ett antal tätortsregioner. Redogörelsen i följande avsnitt bygger i betydande omfattning på material som erhållits från ERU, arbetsmarknadsstyrelsen, vissa länsstyrelser m. fl.

7.2 Befolkningsunderlag

Vi har inte funnit att några systematiska studier gjorts över hur stort invånarantal som en ort eller region i trängre bemärkelse måste ha för att erbjuda med storstäderna likvärdiga fördelar ifråga om kommunikationer, utbildning, differentierad arbetsmarknad, service etc. De fördelar av detta slag som en ort erbjuder företagen och som alltså delvis är en följd av befolkningens storlek i regionen brukar kallas för agglomerativa fördelar. För industrin kan olikheter i dessa fördelar främst avläsas i en varierande produktivitet. ERU har i anslutning till sin redovisning bearbetat material över produktivitetsskillnaderna, mätt i förädlingsvärde per sysselsatt i olika regioner. Detta material antyder att agglomerativa fördelar som är något så när jämförbara med storstädernas skulle uppträda i regioner med mer än ca 80 000 tätortsinvånare. Uttryckt i totalbefolkning motsvarar detta i allmänhet ca 100 000 invånare. En storleksgräns av detta slag är givetvis ungefärlig.

Tabell 7.1. Antal tätortsinvånare inom 3 resp. 5 mils avstånd från resp. orter.

Ort	Inom 3 mil	Inom 5 mil
Hälsingborg-Ängelholm-Landskrona	170 000	199 000
Norrköping	125 000	245 000
Örebro	123 000	206 000
Västerås	122 000	273 000
Gävle-Sandviken	113 000	147 000
Uppsala	110 000	146 000
Trestad ¹	107 000	145 000
Linköping	106 000	273 000
Borås	105 000	153 000
Eskilstuna	99 000	289 000
Jönköping-Huskvarna	99 000	170 000
Kristianstad-Hässleholm	86 000	162 000
Karlstad	85 000	124 000
Falun-Borlänge	82 000	153 000
Skövde-Falköping-Skara	81 000	135 000
Sundsvall	79 000	102 000
Halmstad	66 000	109 000
Karlskrona-Ronneby	61 000	84 000
Kalmar-Nybro	57 000	81 000
Umeå	53 000	57 000
Växjö	49 000	76 000
Luleå	44 000	82 000
Östersund	39 500	42 500

Källa: Folkräkningen 1965.

Avstånden mätt fågelvägen med justering

1) för större vattendrag (Eskilstuna, Västerås, Skövde, Kalmar),

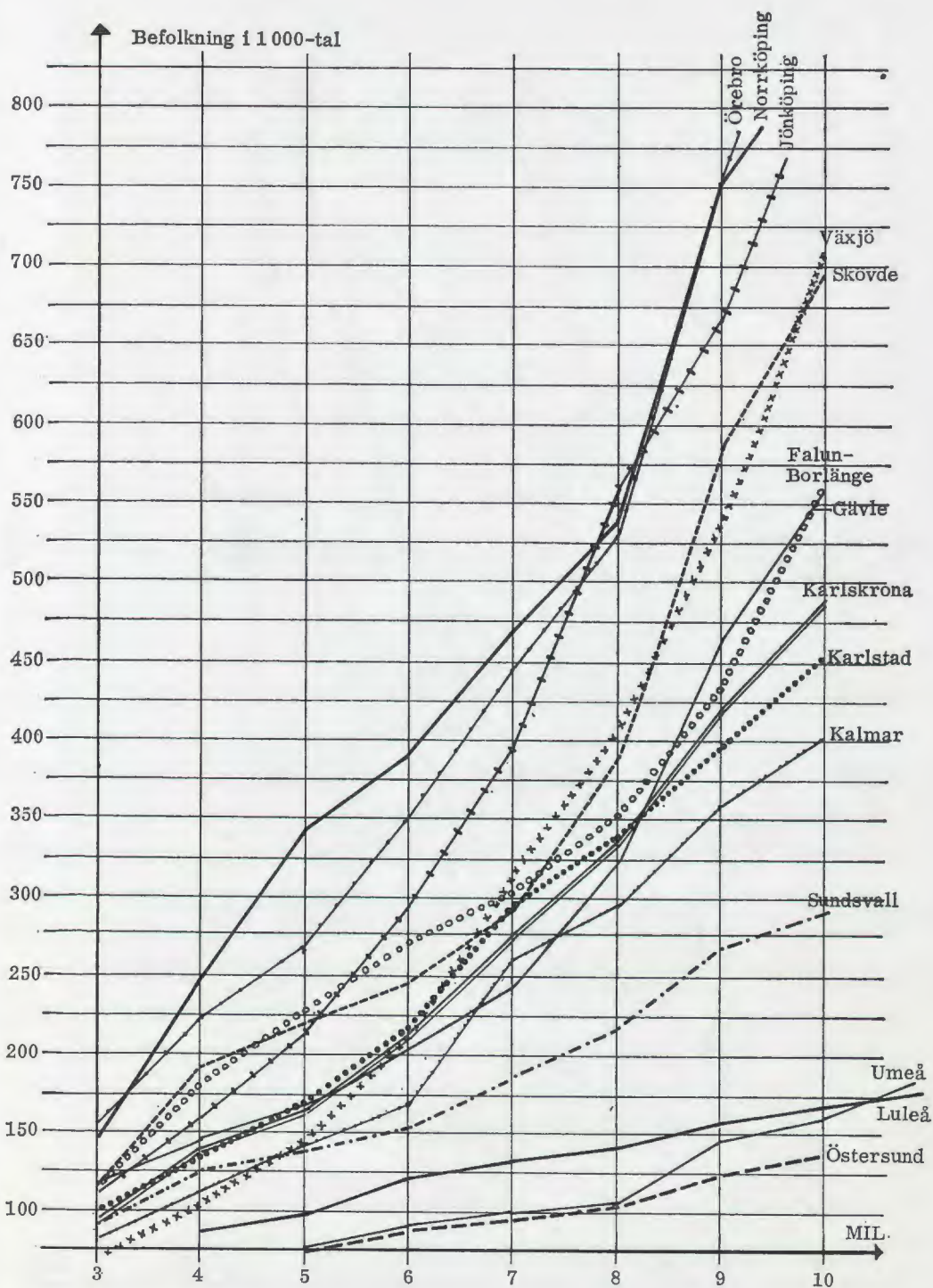
2) för närhet till befintliga storstäder. I riktning mot sådan avskäres resp. cirkel på halveringsavstånd mellan berörda orter (Västerås, Eskilstuna, Uppsala, Kristianstad, Hälsingborg, Borås, Trollhättan).

¹ Trollhättan, Vänersborg, Uddevalla.

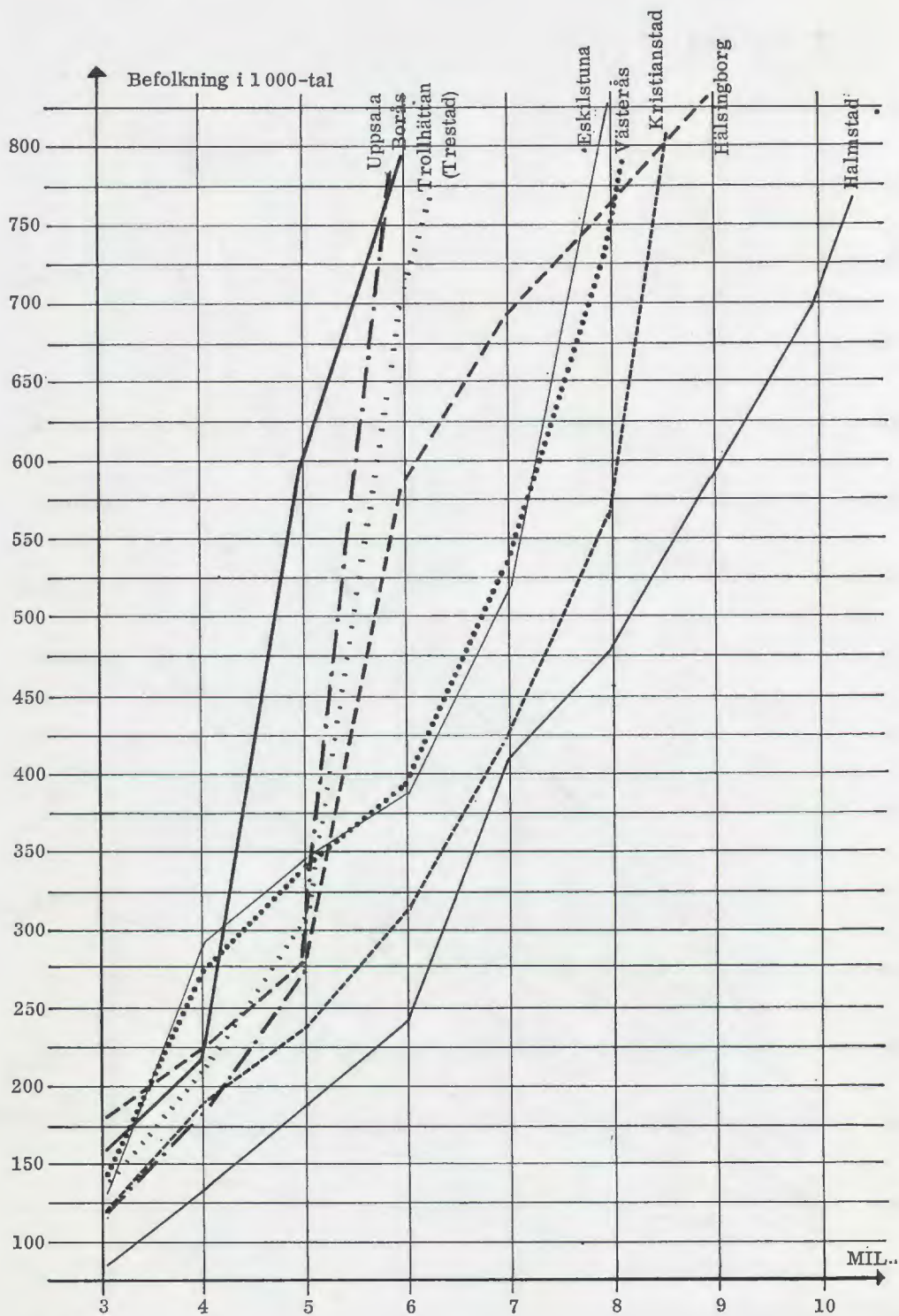
Trots den osäkerhet som vidlåder en sådan gränsdragning är det naturligt att i detta sammanhang anknyta redovisningen till denna, men vi kommer även att beröra de regioner som kommer närmast i storlek. I tabell 7.1 redovisas antalet tätortsinvånare inom tre resp. fem mils radie från vissa på detta sätt utvalda regioncentra. Som framgår är det utöver de tre storstadsområdena 16 regioner i vårt land som uppnår ett inneväningarantal av ca 80 000 tätortsinvånare. Endast två av dessa regioner finns i Norrland, nämligen Gävle och Sundsvall. För Norrlands del är de regioner som kommer närmast i storlek Umeå och Luleå. Som framgår av tabellen blir rangordningen mellan de olika orterna olika beroende på om man väljer att utgå från tätortsinnevägnarnas antal inom tre eller fem mil. Till de orter som får en gynnsammare rangordning om det större avståndet användes hör framför allt Eskilstuna, Linköping, Borås, Jönköping, Kristianstad, Falun-Borlänge och Luleå.

Det är givet att när det gäller att välja lämpliga lokaliseringsorter för central statlig förvaltning så är inte bara befolkningsunderlagets storlek i orten av betydelse. Det är också av intresse att belysa hur orterna är belägna med hänsyn till befolkningsfördelningen i stort i riket. Detta belyses i fig. 7.1 och 7.2 där befolkningsfördelningen på avstånd upp till 10 mil från de olika orterna redovisas i s. k. lägesprofiler. Trots vissa brister i materialet bör det kunna användas för översiktliga jämförelser i detta sammanhang.

Av fig. 7.1 framgår bl. a. att på avstånd mellan 3–10 mil visar Luleå en något fördelaktigare lägesprofil än Umeå, dvs. ett större befolkningsunderlag. Östersund har en mindre fördelaktig lägesprofil än Umeå och Luleå. Det framgår inte av figuren men det kan nämnas att på större avstånd än 15 mil har Östersund ett större befolkningsunderlag än de båda andra städerna. Sundsvall har det klart största befolkningsunderlaget av

Figur 7.1. Lägesprofil för vissa större orter.

Figur 7.2. Lägesprofil för vissa större orter.

orterna i de fyra nordligaste länen.

När det gäller orterna i övriga Sverige framgår att de storstadsnära orterna, t. ex. Uppsala, Borås, Trestadsregionen, Eskilstuna, Hälsingborg, Kristianstad och Västerås, redan på korta avstånd har stor folkmängd. En annan grupp av städer som kan särskiljas är Norrköping, Örebro och Jönköping som också har stort befolkningsunderlag men som når det först på större avstånd. Falun-Borlänge, Gävle och Karlstad har en något mera flack lägesprofil än de förut nämnda orterna.

7.3 Arbetsmarknad m. m.

Vid diskussion av omlokalisering av statlig förvaltning från storstockholmsområdet bör arbetsmarknadssituationen för olika orter vara av intresse för att få en uppfattning om dels vilka rekryteringsmöjligheter som kan finnas för en utlokaliserad verksamhet, dels vilka behov av sysselsätningstillskott som finns f. n. i olika delar av landet.

I det följande redovisas den aktuella arbetsmarknadssituationen sådan den återspeglas i antalet registrerade arbetslösa och anmälda lediga platser i olika regioner. Visserligen är i förevarande sammanhang arbetsmarknadsförhållandena i huvudorterna av särskilt intresse, men det finns inte tillräckligt material för att belysa dem. De uppgifter som redovisas i det följande återspeglar därför inte hela situationen på arbetsmarknaden. Det görs också ett försök att på olika sätt belysa den långsiktiga utvecklingen på arbetsmarknaden i berörda områden.

I *tabell 7.2* redovisas för respektive regioner den registrerade arbetslösheten och anmälda lediga platser uttryckta i promille av befolkningen i åldrarna 15–64 år. Uppgifterna avser åren 1966–69. Som framgår av tabellen har nio av de berörda regionerna, nämligen Uppsala, Linköping, Skövde, Borås, Jönköping, Växjö, Kalmar, Hälsingborg och Kristianstad, under de redovisade åren haft större antal obesatta platser än antal arbetslösa. Regionerna i norrlandslänen utom Umeå samt Karlstad A-region har däremot haft större antal arbetslösa än lediga platser under hela perioden. I de övriga A-regionerna varierar relationen mellan antal arbetslösa och obesatta platser ifrån att endast ett av åren antalet arbetslösa överstigit antalet obesatta platser, nämligen i Örebro, Uddevalla och Trollhättan/Vänersborg, till att detta förhållande har rått under tre av de redovisade åren, nämligen i Umeå och Norrköping.

Arbetslösheten var störst i de redovisade norrlandsregionerna samt Karlstad A-region och motsvarade mellan 10 och 15 promille år 1969. I Umeå A-region uppgick dock andelen arbetslösa detta år till 8,8 promille.

Vid bedömningen av de redovisade uppgifterna över arbetslösheten bör beaktas att A-regionerna även omfattar betydande glesbygdsmråden utanför huvudorten.

Arbetsmarknadssituationen i landet förbättrades påtagligt under år 1969. Andelen arbetslösa minskade jämfört med år 1968 i alla redovisade A-regioner utom i norrlandsregionerna. Samtidigt ökade antalet lediga platser i samtliga A-regioner. Förhållandet mellan antalet arbetslösa och antalet lediga platser förbättrades därmed.

Eftersom i arbetslöshetsstatistiken endast redovisas den registrerade arbetslösheten är det av intresse att söka belysa eventuell förekomst av undersysselsättning i de berörda orterna. Detta kan ske genom att man på olika sätt analyserar yrkesintensiteternas, dvs. andelen förvärvsarbete i olika åldrar, variationer. Eftersom i orter av här berört slag skillnaderna är obetydliga när det gäller männen skall här yrkesintensiteterna för kvinnorna något beröras.

Av *tabell 7.3* framgår att yrkesintensiteterna för kvinnorna i några av de undersökta regionerna ligger mycket nära riksgenomsnittet eller över detta värde, t. ex. i Umeå, Örebro och Jönköping. Som framgår har av de orter som medtagits Gävle och Eskils-

Tabell 7.2. Registrerad arbetslöshet och anmälda lediga platser år 1966—1969 i kommunblocksanpassade A-regioner.

A-regioner	År 1966		År 1967		År 1968		År 1969	
	Arb.lösa i % av befolkn.	Led.platser i % av befolkn.	Arb.lösa i % av befolkn.	Led.platser i % av befolkn.	Arb.lösa i % av befolkn.	Led.platser i % av befolkn.	Arb.lösa i % av befolkn.	Led.platser i % av befolkn.
	15—64 år	15—64 år	15—64 år	15—64 år	15—64 år	15—64 år	15—64 år	15—64 år
Hälsingborg/Landskrona	2,7	7,2	4,3	5,6	5,3	6,5	4,4	9,7
Norrköping	7,4	6,0	9,0	4,6	7,9	6,4	6,7	10,8
Örebro	5,2	9,8	7,3	8,0	10,2	8,8	9,0	11,1
Västerås	5,5	12,2	9,2	8,5	10,1	8,0	7,8	11,8
Gävle/Sandviken	7,4	7,3	10,7	3,9	11,5	4,7	10,2	8,6
Uppsala	2,3	13,1	3,8	10,3	2,8	9,7	2,7	9,6
Uddevalla	7,2	9,3	7,0	7,8	8,6	7,6	8,8	12,3
Trollhättan/Vänersborg	5,3	6,0	6,7	5,2	6,3	7,1	5,0	12,8
Linköping	3,5	10,4	5,8	7,0	6,1	7,3	3,9	12,6
Borås	5,9	8,4	5,7	9,7	6,3	8,0	4,7	14,2
Eskilstuna	5,5	13,2	9,1	8,8	10,8	8,4	8,4	13,5
Jönköping	3,6	8,6	4,8	7,6	4,3	9,2	3,7	13,8
Kristianstad	5,3	10,8	7,2	8,7	7,2	10,7	6,8	14,7
Karlstad	7,2	6,1	9,6	4,9	12,4	5,2	10,8	8,9
Borlänge/Falun	7,6	8,0	9,2	6,2	9,2	6,1	8,8	8,9
Skövde	5,8	13,8	7,1	9,3	5,9	11,3	5,3	14,5
Sundsvall	6,0	5,1	9,4	2,7	13,3	2,5	13,8	4,8
Halmstad	5,5	6,9	6,0	8,2	8,5	6,1	7,9	9,7
Karlskrona	6,2	7,3	9,0	7,0	10,4	6,8	8,2	10,9
Kalmar/Nybro	4,4	8,3	5,8	6,7	6,2	8,8	5,3	12,9
Umeå	6,2	9,6	7,2	6,2	7,9	8,8	7,8	7,8
Växjö	3,5	9,9	4,5	8,6	5,0	10,0	4,5	14,9
Luleå/Boden	9,0	8,5	10,6	7,1	13,1	6,5	14,9	7,7
Östersund	7,0	4,0	8,1	3,7	11,9	4,5	13,7	6,2
Hela riket	5,2	8,7	7,0	6,3	7,7	7,0	6,9	10,9

Tabell 7.3. Tillskott av arbetsplatser som fordras i vissa orter om förvärvsintensiteten för kvinnorna skall uppnå genomsnittet för storstockholm resp. riket år 1965.

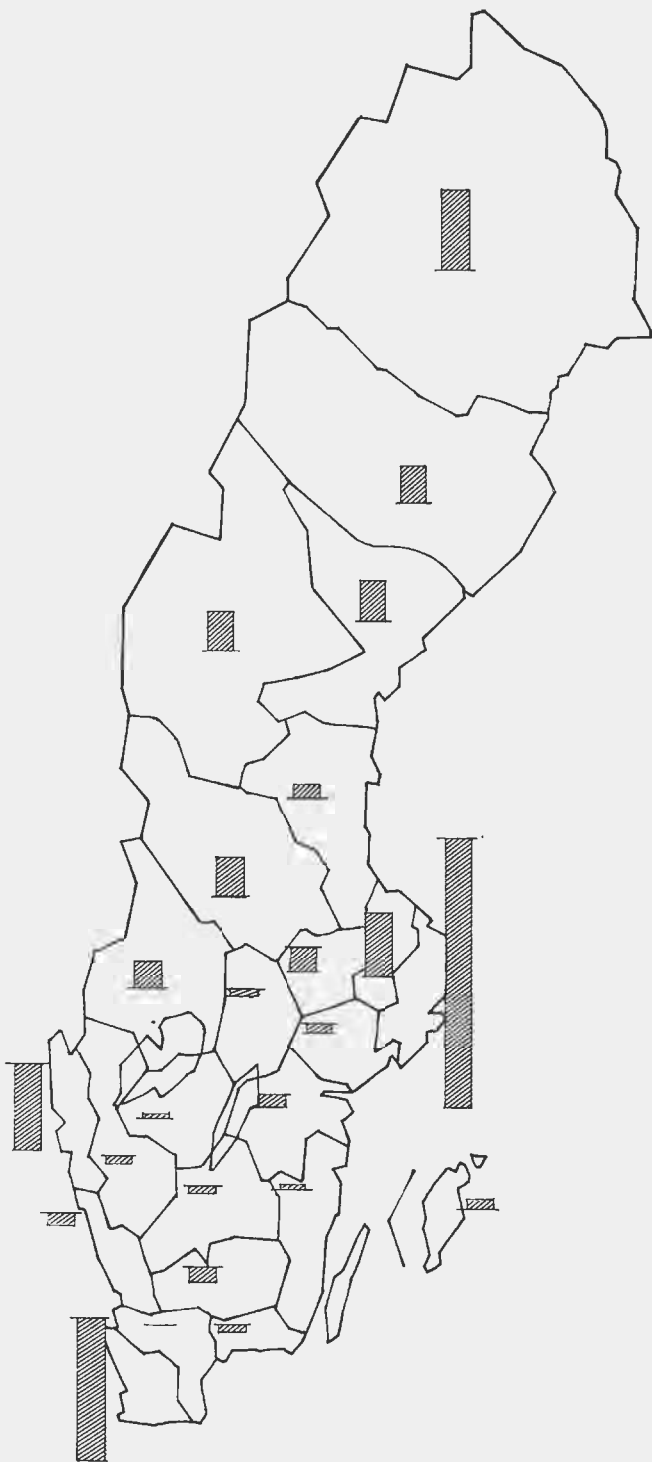
Område	% av kv. 15—64 år	Förändring för att nå genomsnittet för	
		Storstockholm antal	Riket antal
Hälsingborg	47,6	+2 400	—3 600
Norrköping	42,2	+4 200	± 0
Örebro	44,8	+3 200	—1 300
Västerås	43,1	+3 600	— 300
Gävle	40,7	+4 500	+ 700
Uppsala	46,5	+1 900	—1 700
Trestad	43,6	+3 500	— 600
Linköping	41,3	+4 300	+ 400
Borås	58,5	—3 500	—7 500
Eskilstuna	40,3	+4 700	+ 900
Jönköping	44,2	+2 600	— 700
Kristianstad	46,4	+1 600	—1 400
Karlstad	41,3	+3 400	+ 400
Borlänge-Falun	41,1	+3 400	+ 400
Skövde	43,1	+3 300	— 300
Sundsvall	41,5	+3 100	+ 200
Halmstad	45,9	+1 400	—1 000
Karlskrona	42,5	+2 400	— 100
Kalmar	42,5	+1 900	± 0
Umeå	45,3	+1 300	— 700
Växjö	46,0	+1 300	— 900
Luleå	42,1	+2 300	± 0
Östersund	45,8	+ 900	— 600
Riket	42,3	—	—
Storstockholm	51,0	—	—

tuna den lägsta förvärvsintensiteten bland kvinnorna. Förhållandena varierar dock i olika åldrar.

Om yrkesintensiteten bland kvinnorna kunde komma upp i nivå med storstockholm skulle mycket betydande arbetskraftstillgångar stå till förfogande för nyrekrytering t. ex. vid eventuell lokalisering av statlig förvaltning. Bl. a. gäller detta i Gävle, Norrköping och Linköping.

I fig. 7.3 redovisas hur arbetsmarknadssituationen i stort skulle bli i länen fram till 1980 om utvecklingen skulle följa de prognoser som räknats fram inom ramen för länsplanering 1967. Uppåtriktade staplar anger arbetskraftsoverskott och nedåtriktade staplar anger arbetskraftsunderskott. Varje hel rektangel motsvarar 10 000 förvärvsarbetande. Som synes skulle arbetskraftsoverskott finnas främst i de s. k. skogslänen och på Gotland medan andra län skulle få ett mer eller mindre betydande arbetskraftsunderskott. Absolut sett skulle överskottet bli störst i Norrbotten men det skulle i relation till befolkningens storlek bli betydande även i Jämtlands, Västerbottens, Västernorrlands och Kopparbergs län.

För att belysa de lokala rekryteringsmöjligheterna på längre sikt redovisas en bedömning av de potentiella arbetskraftstillgångarna fram till 1980 i de aktuella orterna. I tabell 7.4 återges vissa beräkningar som underlag härför. I den första sifferkolumnen visas vilka arbetskraftstillgångar som den nu befintliga befolkningen med hänsyn till förväntad åldersfördelning m. m. kan tänkas utgöra 1980 om inga flyttningsrörelser sker. Dessa beräkningar grundar sig på statistiska centralbyråns befolkningsframskrivning utan flyttningsantaganden samt på vissa antaganden om yrkesverksamhetsgraden för

Figur 7.3. Arbetskraftsbalans 1960—1980.

Tabell 7.4. Potentiella arbetskraftstillgångar m. m. 1980 i vissa regioner.

Kommunblock inom 3-mils- radie från	Potentiella tillgångar på arb.kraft 1980 ^a	Potentiella tillgångar på arb.kraft inom stadsnä- ringarna 1980	Sysselsatta inom stads- näringarna 1980 (prog- nos 0)	Över/Under- skott på arb. kraft inom stadsnäringarna 1980
Hälsingborg	100 200	97 500	104 500	— 7 000
Norrköping	66 600	64 800	65 400	— 600
Örebro	66 700	64 000	76 100	—12 100
Västerås	66 300	65 200	72 100	— 6 900
Gävle	59 900	58 800	61 600	— 2 800
Uppsala	56 200	55 000	59 400	— 4 400
Trestad	66 400	63 000	64 700	— 1 700
Linköping	56 900	54 900	63 100	— 8 200
Borås	71 800	70 200	77 100	— 6 900
Eskilstuna	62 100	60 500	64 700	— 4 200
Jönköping ¹	51 800	50 400	55 500	— 5 100
Kristianstad	59 500	55 600	57 000	— 1 400
Karlstad	47 400	46 200	49 200	— 3 000
Borlänge	45 900	44 700	45 900	— 1 200
Skövde	57 800	54 100	54 400	— 300
Sundsvall	46 900	45 800	42 600	+ 3 200
Halmstad	38 900	36 500	40 300	— 3 800
Karlskrona	38 100	36 200	35 600	+ 600
Kalmar ¹	32 000	29 900	31 900	— 2 000
Umeå	35 600	34 200	36 900	— 2 700
Växjö	35 800	34 100	43 900	— 9 800
Luleå	40 300	39 000	33 500	+ 5 500
Östersund	23 600	22 800	18 500	+ 4 300

¹ Prognos 2.

Källa: Länsplanering 1967, SOU 1969: 27.

² Källa: Befolkningsprojektion för kommunblocken (SOS, SCB Stockholm 1969).

män och kvinnor som gjorts för den s. k. prognos 0 i länsplanering 1967. Kolumn 2 visar vilka potentiella tillgångar som 1980 skulle stå till förfogande för stadsnäringarna, dvs. samtliga näringar utom jordbruk, skogsbruk och fiske. I kolumn 3 visas den förväntade utvecklingen av sysselsättningen inom stadsnäringarna och i kolumn 4 balansen mellan tillgång och efterfrågan enligt kolumnerna 2 och 3.

Några långtgående slutsatser kan dock inte dras av detta material. Det åskådliggör emellertid översiktligt vilka effekterna blir på nettoflyttningen vid en ökning av antalet sysselsättningstillfällen.

Som framgår av kolumn 4 skulle vissa av de undersökta stadsregionerna kunna klara en viss tillväxt inom näringslivet utöver den som anges i prognoserna – t. ex. genom lokalisering av statlig förvaltning – utan att någon nettointflyttning till resp. regioner behöver ske. Detta förhållande gäller för Sundsvall, Karlskrona, Luleå och Östersund. Minst nettointflyttningsbehov skulle i södra Sverige uppstå i Norrköping och Skövde, medan t. ex. Örebro och Linköping visar ett mycket betydande inflyttningsbehov redan om den i prognosen antagna utvecklingen skulle komma till stånd.

7.4 Vissa orters betydelse som service- och administrationscentra

Av de undersökningar som gjorts angående människors val av bostadsorter och företagens val av lokaliseringssorter framgår att tillgången på kvalificerad service är en betydelsefull faktor vid ortvalet. I detta avsnitt redovisas därför vilken betydelse här berörda orter har som service- och administrationscentra. Redovisningen i detta avsnitt bygger i huvudsak på material från ERU:s arbetsgrupp »Lokaliseringsbara enheter».

Tabell 7.5. Servicekapacitet i vissa orter mätt genom s. k. centralitetsindex.

Tätort	Index	Tätort	Index
Stockholm	1 069	Östersund	93
Göteborg	492	Västerås	91
Malmö	270	Umeå	82
Örebro	132	Eskilstuna	79
Hälsingborg	123	Halmstad	75
Norrköping	122	Växjö	67
Uppsala	119	Kalmar	65
Linköping	103	Kristianstad	62
Gävle	102	Luleå	56
Jönköping	102	Karlskrona	55
Sundsvall	101	Falun	54
Borås	96	Uddevalla	50
Karlstad	94	Skövde	44

Den vanligaste metoden att översiktligt redovisa olika orters betydelse som serviceorter är att med någon form av index, vanligen kallat centralitetsindex, ange servicekapaciteten på olika orter. Normalt anger ett sådant index överskottskapaciteten av service i förhållande till ortens eget behov, mätt t. ex. i omsättning eller sysselsättning. En ort med högt centralitetsindex har alltså större servicekapacitet avsedd för omlandet än en ort med lågt index och förutsättes därmed också ha större omland eller relativt sett större inflytande i sitt omland. I tabell 7.5 redovisas centralitetsindex för ett antal större tätorter beräknat enligt en metod som utarbetats av Å. Micklander. För flerkärniga regioner redovisas endast den ort som har den högsta servicekapaciteten.

Vid sidan om Stockholm, Göteborg och Malmö redovisas den högsta servicekapaciteten för Örebro, Hälsingborg och Norrköping, dvs. de regioner som har det största befolkningsunderlaget. Om man bortser från Västerås, som när det gäller invånarantalet kommer på en betydligt tidigare rangplats än när man anger rangordningen efter servicekapacitet, finns det ganska god överensstämmelse mellan en rangordningslista grundad på befolkningsunderlagets storlek resp. på centralitetsindex.

Även om det inom det privata näringslivet inte finns någon enhetlig regional indelning som underlag för dess förvaltning förefaller det likväl som om ett slags regionalt mönster har utvecklats där vissa regioncentra har fått större betydelse som centralorter för administration o. dyl. inom det enskilda näringslivet än andra. I en undersökning som genomförts vid Göteborgs universitet (L. Nordström: Organisation i rummet, stencil 1967) redovisas förekomsten av regionala enheter i olika orter dels för 29 börsföretag, dels för 50 slumpmässigt utvalda företag. I studien särskiljes två typfall av rumsliga indelningar inom näringslivet. I det ena fallet skär indelningar genom hela företaget. Det är i regel då direkt servicebetonade företag som t. ex. banker, försäkringsbolag och detaljhandelsföretag. I det andra fallet berör den rumsliga indelningen endast vissa sektorer av företagets verksamhet, såsom tillverkning eller försäljning. Som framgår av tabell 7.6 skiljer sig storstadsregionerna markant från övriga regioner. Ett annat särdrag är den mycket betydande koncentrationen till några regioner. Ungefär 90 % av alla regionala enheter är koncentrerade till 14 av de undersökta regionerna. Det kan vara av speciellt intresse att konstatera, att Sundsvallsregionen som har mycket lägre folkmängd än t. ex. Norrköpings- och Örebroregionerna befinner sig på en rangplats närmast efter storstadsregionerna som centrum för det privata näringslivets administration m. m. Sundsvallsregionen förefaller att tjänstgöra som Norrlandscentrum för flertalet av de studerade företagen. Ett annat intressant förhållande är att de folkrika regioner som ligger kring storstadsområdena återfinns långt ner på ranglistan.

De olika orternas betydelse som centra för statlig förvaltning framgår av tabell 7.7.

Tabell 7.6. Vissa orters betydelse som centra för näringslivets administration.

Region	29 börsföretag		50 slumpmässigt utvalda företag	
	Antal	Rang ¹	Antal	Rang ¹
Stockholm	29	1	48	2
Göteborg	25	2	49	1
Malmö	25	2	39	3
Sundsvall	13	4	20	4
Örebro	8	6	14	5
Karlstad	8	6	13	6
Norrköping	10	5	10	7
Jönköping	5	9	10	7
Gävle	6	8	7	10
Hälsingborg	2	14	8	9
Västerås	4	10	4	14
Luleå	3	12	5	12
Linköping	3	12	4	14
Skellefteå	1	19	6	11
Falun	3	12	3	17
Eskilstuna	4	10	2	19
Umeå			5	12
Borås	1	19	4	14
Uppsala	1	19	2	19
Kalmar	1	19	2	19
Kristianstad	2	14	1	25
Växjö	1	19	1	25
Halmstad	1	19		
Skövde	1	19		
Östersund	1	19		

Källa: L. Nordström. Organisation i rummet.

¹ Rangordningen omfattar fler än här redovisade regioner.

Uppgifterna har hämtats från samma studie som berördes ovan. Givetvis rymmer rubriken en ytterst heterogen samling olika organ, även om sådana myndigheter som har en till en ort helt koncentrerad verksamhet utesluts. Sextiotre olika förvaltningar har studerats och karterats på A-regioner. Som synes intar regioner med länsförvaltning en ganska framskjuten ställning bland de berörda orterna. Om länsförvaltningarna utesluts ur sammanhanget blir rangordningen mellan orterna delvis en annan. Liksom för det enskilda näringslivet intar Stockholms-, Göteborgs- och Malmöregionerna en särställning och därefter kommer en grupp Norrlandscentra, där man väl antagligen måste förklara det stora antalet regionala statliga enheter med de speciella förhållanden som råder inom stora och glesbefolkade regioner. Det framgår också att den centrala roll som Sundsvall spelar i Norrland när det gäller det enskilda näringslivet, innehas av Luleå och Umeå när det gäller den statliga förvaltningen.

7.5 Högre utbildning

Högre utbildning kan bedömas vara en viktig lokaliseringsfaktor både för näringslivets utveckling och vid omlokalisering av statlig förvaltning. I detta avsnitt lämnas därför en översiktlig redogörelse för förekomsten av sådan utbildning.

Bortsett från Stockholm, Uppsala, Göteborg och Lund, som har den mest differentierade utbildningen, har av orter som berörs här Umeå det största antalet utbildningsalternativ. Vid universitetet i Umeå finns följande fakulteter, medicinsk, humanistisk, samhällsvetenskaplig, matematisk-naturvetenskaplig och odontologisk. För närvarande bedrivs utbildning i Umeå inom 13 av 17 utbildningslinjer inom de filosofiska fakulte-

Tabell 7.7. Vissa A-regioner rangordnade efter förekomsten av regionala statliga enheter, dels totalt dels exkl. länsförvaltningsfunktioner.

Region	Antal enheter	Rang	Antal enheter exkl. länsförv.	Rang
Stockholm	56	1	37	1
Göteborg	51	2	35	2
Malmö	44	3	25	3
Luleå	34	4	15	4
Umeå	33	5	13	5
Örebro	30	6	12	6
Karlstad	28	7	9	10
Linköping	27	8	10	7
Gävle	27	8	10	7
Härnösand	27	8	10	7
Uppsala	27	8	8	12
Jönköping	26	12	8	12
Växjö	25	13	8	12
Kalmar	22	14	5	17
Västerås	22	14	4	19
Karlskrona	22	14	3	21
Vänersborg	21	18	7	15
Kristianstad	21	18	3	21
Östersund	21	18	3	21
Falun	21	18	1	30
Halmstad	18	22		
Sundsvall	13	25	9	10
Borås	11	26	4	19
Norrköping	10	27	7	15
Eskilstuna	7	28	3	21
Hälsingborg	4	30	2	26

terna. Utbildningslinjerna är i huvudsak kompletta i fråga om ingående studiekurser även när det gäller andra och tredje läsåret.

Vid högskoleenheten i Linköping finns, förutom utbildningslinjer inom filosofisk fakultet, en enhet för medicinsk och teknisk utbildning. Studier vid den senare leder till civilingenjör och teknisk magister examen.

I proposition till årets riksdag angående högre teknisk utbildning och forskning i övre Norrland, som grundats på den s. k. Norrlandsberedningens förslag, förordas att den högre tekniska utbildningen skall anordnas i Luleå, Skellefteå och Umeå.

Universitetskanslersämbetet har i uppdrag att undersöka förutsättningarna för försöksverksamhet med s. k. utvidgad decentraliserad universitetsutbildning i fem eller sex orter. Enligt vad vi inhämtat är flera av de här berörda orterna aktuella för denna typ av utbildning.

Den s. k. externa universitetsutbildningen, som innefattar all den kursverksamhet som bedrivs i anknytning till universitet och högskolor men utanför dessas reguljära administration, kan i princip anordnas där tillräckligt deltagarunderlag erhålles. Extern universitetsutbildning bedrivs f. n. på ca 70 orter. Samtliga de orter som blivit föremål för överväganden när det gäller valet av s. k. storstadsalternativ har olika former av sådan utbildning.

7.6 Kommunikationer

Ett nödvändigt krav på de orter som skall komma i fråga som storstadsalternativ är att de i utgångsläget har eller genom begränsade insatser kan ges ett gott kommunikationsläge. Goda kommunikationer är en förutsättning för expansion inom näringslivet men

Tabell 7.8. Utvecklingsmöjligheter ifråga om flygförbindelser enl. AB Linjeflyg på vissa av de berörda orterna.

Ort	Flygfält-standard	Trafik till/från
Växjö	S	Malmö
Kalmar	M	Jönköping, Göteborg
Jönköping	M	Kalmar, Göteborg
Örebro	S	Göteborg, Stockholm
Linköping	S, M	Göteborg, Stockholm, Trollhättan
Västerås	M	Göteborg, Stockholm
Trollhättan	S	Linköping, Stockholm
Norrköping	M	Göteborg,
Gävle	S, M	Stockholm, Söderhamn, Sundsvall
Skövde	S	Malmö, Stockholm

Flygplats som med begränsade kostnader kan iordningställas för trafik med flygplan Metropolitan (M) och med mindre flygplan (S).

är även nödvändiga för att decentraliserad statlig förvaltning skall kunna upprätthålla de nödvändiga kontakterna med olika delar av landet. De tätortsområden som diskuterats i avsnitt 7.2 skall därför belysas i kommunikationshänseende.

Flyglinjenätet är uppbyggt med Stockholm som centrum och med trafik framför allt till kuststäderna och Visby, medan förhållandevis få orter i inlandet har flygförbindelser. Utvecklingsmöjligheter finns dock troligen för flera orter. Vissa orter har t. ex. civila flygplatser, som nu inte är godkända för allmänt bruk, eller militära flygplatser. Tabell 7.8 visar orter med flygplatser som enligt AB Linjeflygs bedömningar med begränsade kostnader kan iordningställas för trafik med flygplan Metropolitan (M) och flygplatser anpassade för trafik med mindre flygplan (S).

Praktiskt taget alla huvudorter i de tätortsområden som berörs är belägna vid järnvägar med sådan trafikintensitet att de berörda järnvägslinjerna kan väntas bestå. Samtliga järnvägslinjer som direkt berör Kalmar och Karlskrona finns dock med bland de linjer för vilka SJ begärt driftersättning. Driftersättning har även begärts för linjen Växjö-Alvesta. Från många av de i detta sammanhang berörda orterna i övrigt utgår flera järnvägslinjer, varav en eller flera linjer går med förlust. Utom i ovan nämnda fall ligger huvudorterna emellertid även i anslutning till järnvägslinjer med hög trafikintensitet.

Järnvägstransporterna när det gäller stycke- och partigods är f. n. organiserade i 32 knutpunktsregioner, var och en med en basstation som stomme i transportorganisationen. Samtliga orter som berörs i detta sammanhang, utom Umeå, är knutpunkter för styckegods. F. n. övervägs att stegvis sammanföra de 32 knutpunktsregionerna till 17 regionblock med 60-70 forslingsstationer.

Containerterminaler finns idag i Stockholm, Göteborg, Malmö och Örebro. Följande orter ingår i den planerade utbyggnadsetappen: Hälsingborg, Växjö, Jönköping, Skövde, Norrköping, Karlstad, Eskilstuna, Västerås, Borlänge, Gävle, Sundsvall, Umeå, som avses komma att ersätta Ånge som knutpunkt, och slutligen Luleå.

I tabell 7.9 anges persontransporttider för resa med flyg och järnväg från ett antal orter till Stockholm. Uppgifterna är hämtade ur det material om lokaliseringsförutsättningar i stödområdet, som utarbetats av en arbetsgrupp inom inrikesdepartementet och Sveriges industriförbund. Tiderna är avrundade. För att möjliggöra jämförelse avser transporttiderna resa från centrum till centrum för respektive orter och huvudtransportmedel. Tiderna har hämtats från i april 1969 gällande tidtabeller. För städer utan flyg-

Tabell 7.9. Persontransporttider i timmar vid resa till Stockholm från vissa orter. Transportmedel: flyg och tåg.

Från	Flyg	Tåg	Från	Flyg	Tåg
Hälsingborg	3,0	6,5	Karlstad	1,5	3,5
Norrköping	1,0	2,0	Borlänge	1,5	3,0
Örebro	—	2,5	Skövde	3,0 ^a	3,5
Västerås	—	1,5	Sundsvall	2,5	6,0
Gävle	—	2,0	Halmstad	2,0	7,0
Uppsala	—	1,0	Karlskrona	2,0	6,0
Vänersborg	3,0 ¹	4,5	Kalmar	2,0	6,5
Linköping	—	2,5	Umeå	2,5	12,0
Borås	—	4,5	Växjö	3,0	4,5
Eskilstuna	1,0	2,0	Luleå	2,5	16,0
Jönköping	1,5	4,5	Östersund	3,0	7,0
Kristianstad	2,0	6,0			

¹ Via Göteborg.

^a Via Jönköping.

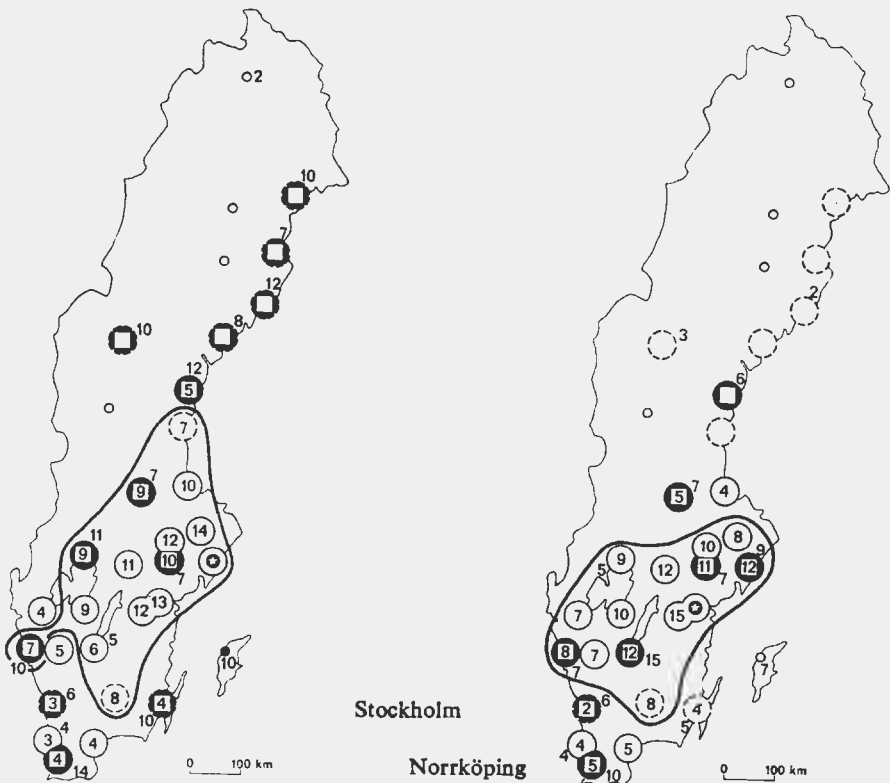
plats har till flygtiden lagts tid för biltransporter till avgångsflygplatsen och tid från ankomstflygplatsen in till centrum. Incheckningstiden om 15 minuter har avräknats då för järnvägsresan enbart tidtabellstid har angivits. Transporttiderna med järnväg avser restiden från avgång från station till ankomst till bestämmelseorten, inklusive väntetid för tågbyte.

Med undantag för Trestad (Uddevalla-Vänersborg-Trollhättan) och Borås kan i samtliga fall den största orten i tätortsområdena ifråga nå Stockholm på en tid som understiger 3 timmar. Om de ökade tåghastigheter kommer att tillämpas som är under utredning kommer transporttiderna i flertalet av de undersökta ortsrelationerna att förkortas.

De berörda orternas kommunikationsläge i förhållande till andra delar av riket än Stockholm framgår av fig. 7.4, 7.5 och 7.6, som hämtats från en bilaga till ERU:s rapport utarbetad av T. Hägerstrand. I dessa figurer belyses den vistelsetid som en resande kan ha om han reser från en ort och om han skall återvända samma dag. I figurerna är den ort som är startpunkt för resan utmärkt med en stjärna. Siffror innanför cirkel visar i hela antal timmar hur långt uppehåll man kan göra i orten vid tur- och returresa med tåg (eller buss) under en dag vid avresa efter klockan 05.00 och återkomst före 24.00. Siffror utanför cirkel visar motsvarande uppehållstid vid tur- och returresa med flyg. Hieldragen cirkel resp. streckad cirkel markerar ort vars lokala befolkningsunderlag (radie 30 km) överstiger 100 000 invånare resp. mellan 50 000 och 100 000 invånare. Fylld cirkel anger orter i vilka flygt medger vistelsetid på mer än sex timmar. Av fig. 7.4 framgår att man från Norrköping kan resa med tåg och vistas 12 timmar i Stockholm eller med flyg och stanna 9 timmar där. Den heldragna grova linjen avgränsar det område inom vilket man kan resa med tåg (eller buss) från en ort utmärkt med stjärna och vistas i övriga angivna orter inom området minst 6 timmar.

Det framgår av figurerna att Stockholm har ett exceptionellt gott kommunikationsläge. Man kan från denna ort resa till praktiskt taget alla huvudorter i de skilda länen och vistas där minst 6 timmar samt återvända hem samma dag. Norrköping täcker landet sämre i detta avseende.

Med utgångspunkt från Norrköping har man emellertid en möjlig vistelsetid i orter i södra Sverige som är ganska likvärdig med Stockholm, men i norra Sverige klart sämre än denna ort. Jönköping täcker i sydligaste Sverige en större yta i detta avseende än både Stockholm och Norrköping. I förhållande till norra Sverige däremot har Norrköping och Jönköping ganska likvärdiga lägen. Örebro visar en bild som är ganska likartad med Norrköping i södra Sverige vad beträffar tåg och buss, men når längre norrut

Figur 7.4.

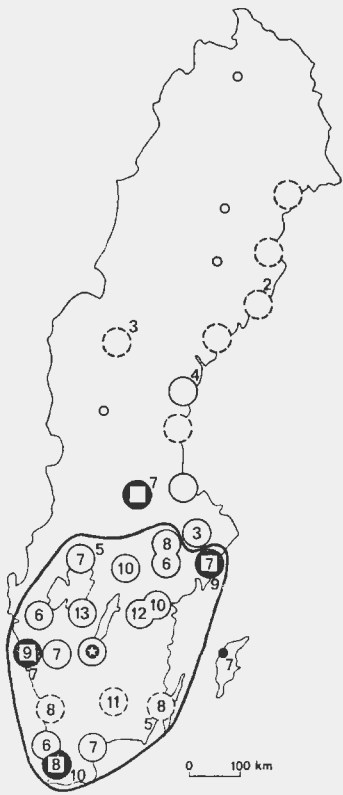
i södra Norrland. Det är intressant att konstatera att den yta inom vilken man kan resa med marktransportmedel till en viss ort, stanna där i minst 6 timmar och återvända samma dag blir mindre ju längre norrut man kommer. Detta påverkar redan bilden för Falun och Gävle. Figurerna antyder ett mycket likartat kommunikationsläge för de båda regionerna. Av de medtagna Norrlandsorterna är det förutom Gävle endast Sundsvall som visar ett kommunikationsläge som liknar orterna i södra Sverige. Övriga orter i norra Sverige täcker en mycket mindre yta i de avseenden som här berörs. Orterna här har ett mera isolerat läge även i förhållande till den närmaste omgivningen.

Alla kuststäder som tagits med i de tidigare sammanställningarna, dvs. Luleå, Umeå, Sundsvall, Gävle, Norrköping, Kalmar, Hälsingborg, Halmstad, Uddevalla (Trestad) och dessutom insjöhamnarna Karlstad och Västerås, har hamnar som är betydelsefulla.

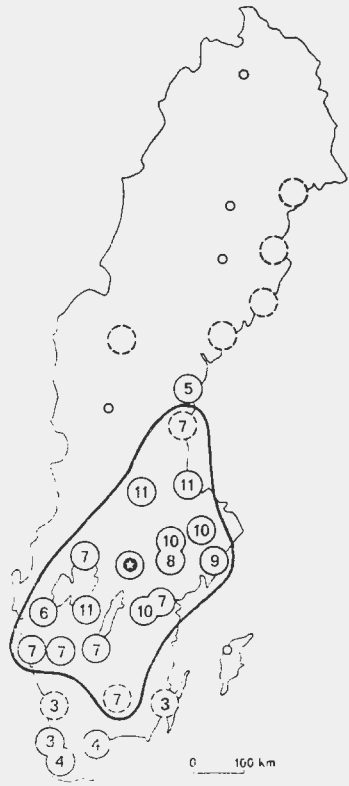
I allmänhet återspeglar hamnarnas inkomstsiffror ganska väl omfattningen och värdet av den utrustning och den service, som hamnarna ställer till trafikanternas förfogande även om i dessa siffror ingår inkomster som endast mera perifert har med egentlig hamnverksamhet att göra. Bortsett ifrån hamnarna i storstadsregionerna har Hälsingborg, Norrköping och Gävle de största hamnarna som framgår av *tabell 7.10*. Den efter Gävle största hamnen är Sundsvall, dock tätt följd av Luleå och Umeå. Rangordningen mellan hamnarna blir en annan om man utgår från lastade och lossade godskvantiteter.

7.7 Lokaliseringsorterna

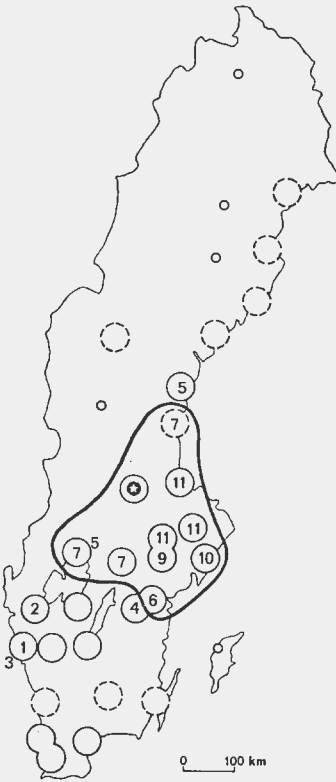
Som tidigare redovisats har statsmakterna uttalat att det bör vara en strävan att utveckla ett antal växtkraftiga stadsregioner till attraktiva alternativ till storstäderna. I proposi-

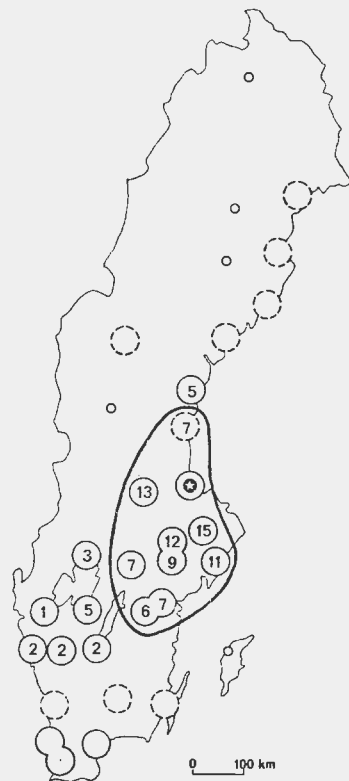
Jönköping

Örebro

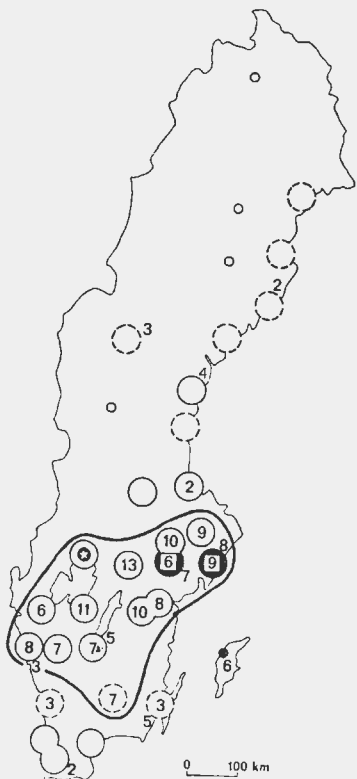

Falun

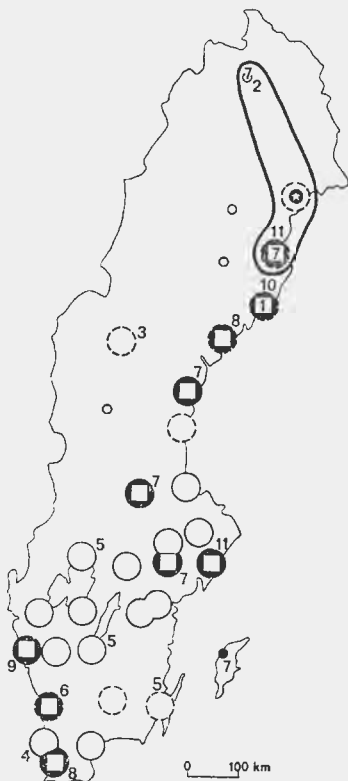
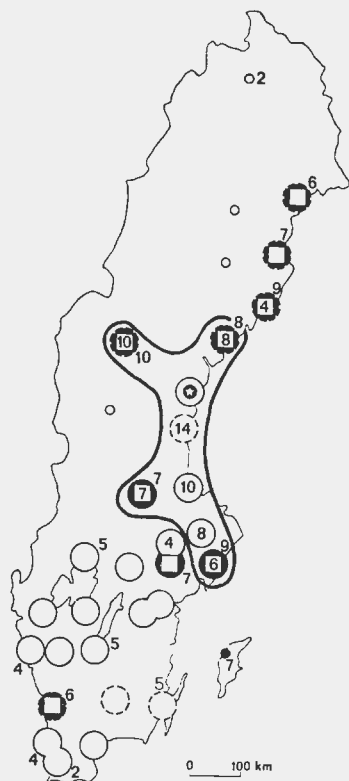
Gävle

Figur 7.5.

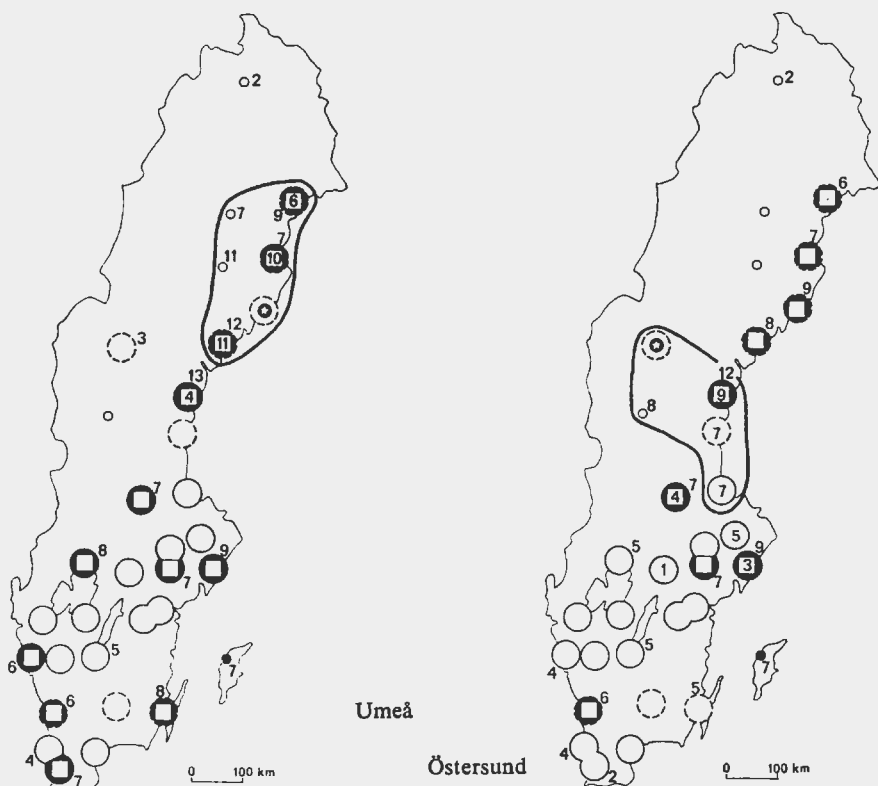
Karlstad

Sundsvall

Luleå

Figur 7.6.
SOU 1970: 29

Figur 7 6. (forts.)

tion till årets riksdag med förslag om den fortsatta regionalpolitiska stödverksamheten vidareutvecklas synpunkterna rörande s. k. storstadsalternativ. I propositionen framhålls att fördelarna med storstäderna i hög grad synes vara förknippade med befolkningsunderlagets storlek, som skapar förutsättningar för bl. a. kvalificerad samhällsservice. Vid val av storstadsalternativ bör man därför inrikta sig på regioner som redan nu har så stor befolkning, att de med rimliga insatser kan erbjuda förutsättningar, som är något så när likvärdiga med storstäderna i fråga om kommunikationer, differentierad arbetsmarknad, utbildningsmöjligheter, kvalificerad service m. m. och som kan erbjuda en god miljö. Vidare framhålls i propositionen att om man vill åstadkomma en mera påtaglig avlastning av storstadsregionerna är det viktigt att storstadsalternativen väljs bland orter som ligger på betryggande avstånd utanför de nuvarande storstadsområdenas influensfält. Då de resurser som står till förfogande för att utveckla ett antal nya storstadsregioner är begränsade måste insatserna koncentreras till ett relativt litet antal orter, om åtgärderna skall bli framgångsrika.

I det föregående har redovisats vissa uppgifter som vi bedömt vara av intresse i förevarande sammanhang. Bland de orter som tagits med i den föregående redovisningen finns flera som redan nu befinner sig inom pendlingsavstånd från nuvarande storstäder eller som genom mycket måttlig utveckling av kommunikationerna kan bedömas göra det inom en relativt snar framtid. Ytterligare ett antal orter ligger visserligen utanför pendlingsavstånd men likväl så nära de befintliga storstäderna att en utbyggnad på dessa orter knappast fyller kravet på att sprida expansionen till en större del av riket.

Bland de orter som medtagits i den tidigare redovisningen finns det flera som fyller de krav som kan ställas på orter, som kan bli alternativ till de nuvarande storstäderna.

Tabell 7.10. De större hamnarnas totala årsintäkter enligt Svenska Hamnförbundets statistik för år 1966.

	milj. kr.	Regionhamnar enligt hamnutredningens förslag
Göteborg	55,8	×
Stockholm	31,3	×
Malmö	26,2	
Hälsingborg	14,1	×
Norrköping	11,6	×
Gävle	8,3	×
Karlshamn	6,2	×
Västerås	5,1	
Trelleborg	4,6	
Halmstad	4,1	
Sundsvall	3,9	×
Luleå	3,5	
Umeå	3,2	×
Landskrona	3,1	
Kalmar	3,1	
Oxelösund	2,9	
Karlstad	2,7	×
Uddevalla	2,5	

Vi har dock självfallet inte att göra sådana regionalpolitiska avvägningar som tar sikte på att ange samtliga tänkbara storstadsalternativ. Av det redovisade materialet framgår att Norrköping och Sundsvall intar en särställning och redan nu framstår som attraktiva alternativ till storstäderna.

Många verksamheter som vi föreslår bör bli omlokaliserade har behov av goda kommunikationer och närhet till Stockholm. Med hänsyn till det gynnsamma läge Gävle har i detta avseende bör enligt vår mening en betydande statlig verksamhet förläggas dit. Vi anser således att huvuddelen av de organ som vi föreslår bör omlokaliseras skall förläggas till Norrköping, Sundsvall och Gävle.

Som redovisats i avsnittet 7.1 föreligger en regional obalans i fråga om tillgången och efterfrågan på arbetskraft. De största regionalpolitiska problemen finns i skogslänen vilka i stort sett sammanfaller med det s. k. stödområdet. Med hänsyn till detta förhållande anser vi att viss statlig verksamhet bör lokaliseras även till orter i dessa landsdelar. Vi har tidigare angett att man av flera anledningar bör eftersträva att begränsa antalet orter till vilka omlokaliseringar bör ske. Med hänsyn härtil kan därför inte lokalisering av central statlig verksamhet ske till orter inom alla de områden som har regionala problem.

De orter som bör komma i fråga i dessa delar av landet är enligt vår mening Luleå, Umeå, Östersund, Falun-Borlänge och Karlstad.

Självfallet ställer vissa verksamheter speciella krav på orterna i olika avseenden. Vi har särskilt beaktat de fördelar som Umeå och Linköping erbjuder i förhållande till andra orter för verksamhet som har anknytning till högre utbildning och forskning.

Vi föreslår således i denna etapp av vårt utredningsarbete att statlig verksamhet omlokaliseras från storstockholmsområdet till Norrköping, Linköping, Karlstad, Gävle, Falun-Borlänge, Sundsvall, Östersund, Umeå och Luleå.

Enligt vår mening bör dock även ett begränsat antal andra orter kunna komma i fråga för lokalisering av statlig verksamhet. Som exempel härpå vill vi erinra om att statlig verksamhet i inte oväsentlig omfattning redan lokaliserats till Örebro.

Vi övergår här efter till att diskutera till vilka orter resp. organ som föreslås omlokalisera bör förläggas.

Av de lokaliseringssorter som vi föreslår är det endast Linköping och Umeå som f. n. har högre utbildning och forskning av någon större omfattning. I proposition till årets riksdag angående högre teknisk utbildning och forskning i övre Norrland föreslås dock att sådan forskning och utbildning förläggs till Luleå och Skellefteå-Umeåområdet. Enligt vår mening bör skogshögskolan, arbetsmedicinska institutet och TRU förläggas till Umeå. Den utbildning och forskning som bedrivs vid skogshögskolan bör i viss utsträckning kunna integreras med näraliggande områden vid universitetet i Umeå. Vid detta universitet finns bl. a. en ekonomisk institution med t. ex. företags ekonomi och national-ekonomi, en institution för matematik och statistik, en kemisk institution samt en biologisk institution med bl. a. botanik, fysiologi, genetik och zoologi. Inom vissa av dessa institutioner bör det finnas förutsättningar för samarbete mellan skogshögskolan och universitetet. De närmare förutsättningarna härför bör enligt vår mening prövas. Med hänsyn till att ett flertal medicinska discipliner liksom t. ex. psykologi och sociologi finns företrädda vid Umeå universitet bör det finnas goda förutsättningar för arbetsmedicinska institutet att utveckla sin verksamhet i Umeå. TRU bör kunna ha förutsättningar att bedriva sin verksamhet i Umeå med hänsyn till den omfattande utbildning och forskning som bedrivs där. I detta sammanhang vill vi erinra om att vi föreslagit att om Sveriges Radios utbildningsenhet organisatoriskt samordnas med TRU bör båda enheterna förläggas till Umeå, varvid bl. a. möjligheterna att gemensamt utnyttja personella och tekniska resurser bör vara en fördel.

Statens rättskemiska laboratorium och kriminaltekniska laboratoriet bör enligt vår mening förläggas till Linköping. Där finns en högskoleenhet med medicinska och tekniska institutioner.

Som vi tidigare erinrat om kommer högre teknisk utbildning och forskning att förläggas till Luleå. Härvid förutsätts också att vissa delar av bergssektionen vid tekniska högskolan i Stockholm förläggs dit. Vi föreslår också att Sveriges geologiska undersökning och geotekniska institutet förläggs till Luleå.

Värnpliktsverkets huvudkontor, försvarets sjukvårdsstyrelse och militärpsykologiska institutet bör förläggas till Karlstad. Där finns tidigare militärt förband, militärområdesstab, försvarsområdesstab och inskrivningscentral.

Den föreslagna försvarets förvaltningsskola och arméns tekniska skola bör förläggas till Östersund. Där finns förutom tre förband även militärområdesstab, försvarsområdesstab och inskrivningscentral.

Vid val av lokaliseringssort för domänverkets centralförvaltning bör enligt vår mening en naturlig utgångspunkt vara att den förläggs till en ort som ligger i närheten av centrum för verkets verksamhetsområde. Om arealen tas som utgångspunkt för verksamhetens tyngdpunkt skulle centralförvaltningen förläggas i mellersta Norrland. Om däremot verkets ekonomiska tyngdpunkt beaktas bör centralförvaltningen förläggas något längre söderut och då torde Falun-Borlänge vara närmast till hands av de orter som vi föreslagit få statlig verksamhet. Vi har i det föregående fört samman Falun och Borlänge som en ort. De båda städerna har inlett ett nära samarbete i framför allt planeringsfrågor och såvitt vi kunnat bedöma är man i de båda städerna benägna att betrakta de båda städerna som en regional enhet. Från de utgångspunkter vi har att beakta är de båda städerna likvärdiga. Vi föreslår därför att valet mellan Falun och Borlänge får anstå till dess förslaget remissbehandlats.

Vi har i det föregående angett att huvuddelen av de organ som föreslås omlokalisera förläggs till Norrköping, Gävle och Sundsvall. Vi har utgått ifrån att vissa organ med hänsyn till det inbördes samarbetsbehovet eller verksamhetens likartade karaktär bör lokaliseras till samma ort. Detta gäller bl. a. SMHI, luftfartsverkets centralförvalt-

ning och sjöfartsverkets centralförvaltning, som enligt vår mening bör lokaliseras till Norrköping. Till Norrköping bör vidare lokaliseras några organ som i och för sig inte har något inbördes samarbetsbehov eller något behov av samarbete med övriga organ inom utflyttningsgruppen, nämligen invandrarverket, byggforskningsinstitutet och kriminalvårdsstyrelsen. Dessa organ kan dock anses ha större behov av samarbete med i stockholmsområdet kvarvarande organ än flertalet övriga organ som vi föreslår bli omlokaliserade. De bör därför lokaliseras så att de relativt lätt kan nå Stockholm. I den mån byggforskningsrådet bedöms böra flyttas ut tillsammans med byggforskningsinstitutet bör således även rådet förläggas till Norrköping.

En annan grupp som med hänsyn till det inbördes samarbetsbehovet bör förläggas till samma ort omfattar lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, lantmäteristyrelsen, kartverket och centralnämnden för fastighetsdata. Nämnda organ bör enligt vår mening förläggas till Gävle med hänsyn till dessa organs behov av goda kommunikationer med Stockholm.

En grupp som bedriver likartad verksamhet utgörs av riksförsäkringsverket, personalpensionsverket och centrala studiehjälpsnämnden. Dessa myndigheter bör enligt vår mening förläggas till Sundsvall.

Vårt förslag till omlokaliseringar framgår av följande sammanställning.

Lokaliseringssorter för de myndigheter som föreslås flyttas ut från storstockholmsområdet.

		Antal anställda
<i>Linköping</i>	Statens kriminaltekniska laboratorium	55
	Statens rättskemiska laboratorium	80
		135
<i>Norrköping</i>	Statens invandrarverk	200
	Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	365
	Luftfartsverket	265
	Sjöfartsverket	290
	Kriminalvårdsstyrelsen	295
	Statens institut för byggnadsforskning	155
		1 570
<i>Karlstad</i>	Värnpliktsverket	60
	Militärpsykologiska institutet	40
	Försvarets sjukvårdsstyrelse	110
		210
<i>Gävle</i>	Lantmäteristyrelsen	120
	Rikets allmänna kartverk	520
	Centralnämnden för fastighetsdata	70
	Lantbruksstyrelsen	165
	Skogsstyrelsen	90
		965
<i>Falun Borlänge</i>	Domänverket	400
<i>Sundsvall</i>	Riksförsäkringsverket	925
	Statens personalpensionsverk	245
	Centrala studiehjälpsnämnden	60
		1 230
<i>Östersund</i>	Försvarets förvaltningsskola	ca 50
	Arméns tekniska skola	ca 70
		ca 120

		Antal anställda
<i>Umeå</i>	Skogshögskolan	295
	Arbetsmedicinska institutet	115
	Kommittén för television och radio i utbildningen	120
		<hr/> 530
<i>Luleå</i>	Sveriges geologiska undersökning	255
	Statens geotekniska institut	80
		<hr/> 335

8.1 Inledning

Som framgår av kapitel 5 anser vi att utflyttning av statlig verksamhet bör kunna ge samhällsekonomiska vinster genom att medverka till en bättre balanserad regional utveckling. En annan utgångspunkt för vårt förslag har självfallet varit att de organ som föreslås omlokaliserade skall kunna bedriva sin verksamhet effektivt efter utflyttningen. Vi har vidare konstaterat att ett tillgodoseende av dessa krav begränsar såväl valet av verksamheter som valet av orter vid omlokalisering av central statlig verksamhet. Vi har i vårt förslag naturligtvis beaktat dessa krav så långt som möjligt. Vi är dock medvetna om att det kortsiktigt kan komma att uppstå målkonflikter.

Vi har i det föregående redovisat som vår mening att omställningssvårigheterna inte kan bli av en sådan karaktär och styrka att de generellt sett bör hindra omlokaliseringen av statlig verksamhet. Det är emellertid angeläget att stora ansträngningar görs från arbetsgivaren-statens sida för att lindra de omställningsproblem som uppstår för berörd personal, antingen den följer med vid omlokaliseringen eller slutar sin anställning. Det är vidare angeläget att omlokaliseringarna genomförs på ett sådant sätt att störningar i berörda verksamheter blir så små som möjligt.

Många frågor som sammanhänger med genomförandet av våra förslag kommer att bli förhandlingsfrågor mellan staten-arbetsgivaren och berörda arbetstagargrupper. Under loppet av vårt arbete har vi emellertid inbjudit representanter för Statstjänarkartellen, Tjänstemännens centralorganisations statstjänstemannasektion, Statstjänstemännens riksförbund och Sveriges akademikers centralorganisation till sammanträden med delegationen. Därvid har vi lämnat viss information om vårt arbete och fått tillfälle att ta del av synpunkter från organisationerna på vissa problem som uppstår för personalen vid omlokalisering. Vi har emellertid inte uppfattat vårt uppdrag som ett förhandlingsuppdrag och därför inte ansett oss kunna ingå på en saktidning av våra förslag. Vi har utgått ifrån att vid den beredning i departementen som föregår ett slutligt ställningstagande sådana överläggningar kommer att tas upp.

8.2 Planering av omlokaliseringarna

Ett problem som kan uppkomma vid omlokaliseringen, och som många organ framhållit, är att en viss del av personalen av skilda orsaker kommer att sluta sina anställningar efter det att beslut fattats om omlokalisering och fram till tiden för själva utflyttningen. De erfarenheter som finns från tidigare omlokaliseringar visar att detta skett i

inte oväsentlig omfattning. Det kan vidare bli problem övergångsvis att rekrytera lämplig personal på lokaliseringsorterna. De här berörda problemen kan givetvis medföra störningar i verksamheten.

Vi är medvetna om dessa övergångsproblem och anser det viktigt att de inte underskattas. Det är därför av vikt att omlokaliseringarna planeras ingående så att inte produktionsstörningarna allvarligt skall försämra verksamheten. En noggrann planering ter sig särskilt angelägen för vissa typer av verksamheter. Det gäller bl. a. verksamheter som direkt berör enskilda människors förhållanden. Riksförsäkringsverket och personalpensionsverket betalar varje månad ut pensioner till 100 000-tals medborgare. Dessa verk måste självfallet fungera kontinuerligt utan avbrott i verksamheten. Exempel på en annan typ av verksamhet som måste fungera kontinuerligt är den som bedrivs av Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut och som avser väderlekstjänsten. De här nämnda verken har själva särskilt understrukit denna synpunkt.

Av flera skäl torde det i många fall, framför allt i fråga om större myndigheter, vara lämpligt att flytta ut verksamheten i flera etapper. Dubblering av tjänster och utrustning bör också kunna tillgripas. Det kan vara nödvändigt bl. a. med hänsyn till att det kan bli svårt att snabbt nyrekrytera ett stort antal personer på lokaliseringsorterna.

Enligt vår mening bör dock inte rekryteringsvårigheterna på sikt överdrivas. I de föreslagna lokaliseringsorterna bedrivs en inte oväsentlig statlig regional och lokal verksamhet. Rekrytering till befattningar inom denna verksamhet möter inte större problem än rekrytering till befattningar inom central statlig verksamhet i storstockholmsområdet. För vissa befattningar torde rekryteringsmöjligheterna t. o. m. vara bättre på de föreslagna orterna än i Stockholm.

Det finns faktorer som talar för att städer av den storleksordning, som vi i det föregående föreslagit som lokaliseringsorter, ter sig relativt attraktiva i förhållande till storstockholmsområdet.

Decentraliseringen av högre utbildning genom främst tillkomsten av universitetet i Umeå, högskoleenheten i Linköping och universitetsfilialerna har gjort att de städer som fått sådan utbildning blir attraktiva. Närhet till högre utbildning har tillmätts stor betydelse vid val av lokaliseringsort, bl. a. i yttranden över 1957 års lokaliseringsbetänkande. Det finns anledning antaga att decentraliseringen av högre utbildning fortsätter ytterligare. I proposition till årets riksdag föreslås att högre teknisk utbildning anordnas bl. a. i Luleå, Skellefteå och Umeå. 1968 års utbildningsutredning har även enligt sina direktiv att pröva ytterligare decentralisering av högre utbildning. Vi förutsätter att de beslut som kommer att fattas med anledning av vårt förslag blir vägledande för lokaliseringen av denna typ av utbildning.

De förbättrade kommunikationerna – framför allt utbyggnaden av inrikesflyget – har gjort att restiden mellan olika delar av vårt land successivt minskat. Detta är självfallet en fördel i lokaliseringssammanhang.

För att få en uppfattning om möjligheterna att lokalisera statlig verksamhet till de orter som vi i det föregående föreslagit, har vi besökt samtliga dessa orter. Vi har därvid informerats om läget i fråga om bostadsplaneringen, kommunal service m. m. samt om resp. kommuns möjligheter att ställa välbelägen mark till förfogande för lokaler för eventuellt tillkommande statlig verksamhet. Vi har vid dessa besök funnit att alla berörda städer fyller högt ställda anspråk på service i olika avseenden.

Även om vi anser att rekryteringsmöjligheterna på sikt bör kunna bli tillfredsställande på de berörda orterna är vi medvetna om att problem kan uppkomma i detta avseende övergångsvis. De personalsvårigheter som kan uppstå under tiden från det beslut om omlokalisering fattats fram till själva utflyttningen torde delvis få lösas genom tillfälliga anställningar och dubbleringar av vissa funktioner under viss tid. För att un-

derlätta rekryteringen i fråga om vissa personalkategorier torde utbildning behöva anordnas på lokaliseringsorterna.

Rekryteringssvårigheterna vid omlokaliseringar har särskilt framhållits av de organ som har anknytning till forskning. Dessa organ har framhållit att det är nödvändigt att de förläggs till orter med forskningsmiljö. Vi har beaktat dessa problem i så måtto att vi föreslår att sådana organ förläggs till regioner som har eller kommer att få forskningsverksamhet.

Svårigheterna att upprätthålla de behövliga kontakterna med i Stockholm kvarvarande centrala statliga verksamhet, organisationer m. fl. har av myndigheterna angetts som en av de mest besvärande följderna vid omlokalisering. Vi har i det föregående antytt att kontaktmönstren kan komma att ändras efter omlokaliseringar samtidigt som vi menar att betydande behov av personliga kontakter med bl. a. organ i storstockholmsområdet kommer att föreligga även efter omlokaliseringar. Vi har i valet av orter lagt särskild vikt vid att dessa bör ha goda kommunikationer med Stockholm men även i möjligaste mån med landet i övrigt. Enligt vår mening bör dock särskilda insatser göras för att förbättra kommunikationerna på de lokaliseringsorter vi föreslagit.

Som vi tidigare angett bör en stor del av den centrala statliga verksamheten fortfarande finnas kvar i storstockholmsområdet. Vi har i det föregående föreslagit att av de organ som omlokaliseras bör de som har det största inbördes samarbetsbehovet förläggas till samma ort. Fortfarande kommer dock en stor del av de organ med vilka de omlokaliserade verksamheterna har behov av samarbete att finnas lokaliserade i storstockholmsområdet. Vi är också övertygade om att en del av detta samarbetsbehov kommer att tillgodoses genom personliga sammanträffanden i framför allt Stockholm. Tidsförlusterna vid besök i Stockholm bör dock kunna minskas genom att flera sammanträden ordnas vid dessa besök.

Tiden under besök i Stockholm av tjänstemän i omlokaliserade organ torde i många fall kunna utnyttjas mera effektivt om det finnes tillgång till resurser för anordnande av sammanträden, sekreterarhjälp m. m. Vi förordar därför att lokaler anordnas med sammanträdesrum och arbetsrum i någon centralt belägen byggnad i Stockholm. Vidare bör ett antal skrivbiträden finnas tillgängliga för att vid behov kunna anlitas för diktamen och utskrifter. För att tillgodose en någorlunda jämn sysselsättning för dessa bör de dessutom kunna anlitas av t. ex. utredningar. De här föreslagna lokalerna bör ha erforderlig teknisk utrustning som fotokopieringsmöjligheter, viss audivisuell utrustning m. m. Självfallet bör viss vaktmästarpersonal även anställas för att biträda med olika göromål. För att både personal och utrustning skall kunna utnyttjas rationellt bör de här förordade lokalerna och personalen vara gemensam för de omlokaliserade organen.

Vissa organ kan av skilda anledningar ha behov av att ha någon mindre enhet eller filial kvar i stockholmsområdet. Sådant behov kan föreligga för organ som bedriver sådan uppdragsverksamhet som kräver bevakning av marknaden i stockholmsområdet. För de här avsedda organen bör motsvarande resurser kunna erhållas vid denna enhet.

I samband med omlokaliseringar kan det bli nödvändigt att i vissa fall se över organisationen. Det kan bli aktuellt att ändra styrelsers och nämnders sammansättning för att dessa skall kunna arbeta effektivt efter omlokaliseringen.

De problem som vi här berört torde vara gemensamma för flertalet av de organ som vi föreslår bör omlokaliseras. Vi har inte ansett att vårt uppdrag innefattar en detaljerad planering för utflyttning av berörda organ. Denna planering liksom själva genomförandet av omlokaliseringen bör ankomma på dessa själva. Detta är också nödvändigt

med hänsyn till att vårt förslag omfattar verksamheter av olika slag och att det därför inte är möjligt att utforma några detaljerade planer som kan bli användbara för alla olika verksamheter.

Enligt vår mening bör särskilda organisationskommittéer tillsättas vid alla de organ för vilka beslut om omlokalisering fattas. Dessa kommittéer bör bestå förutom av verksamledning och eventuellt utomstående expertis även av representanter för olika kategorier av anställda. En sådan ordning ligger i linje med strävandena från statsmakternas sida att bereda de anställda i statlig verksamhet möjlighet att påverka beslut som rör dem själva. Vi utgår också ifrån att de frågor som uppkommer i samband med omlokaliseringar är av sådan art att medverkan från anställda på olika nivåer är särskilt värdefull. Vi föreslår att samtliga berörda organ infogas i den försöksverksamhet som skall påbörjas i fråga om en ökad förvaltningsdemokrati. Enligt vår mening är detta ett lämpligt tillfälle att praktiskt pröva hur en ökad förvaltningsdemokrati kan fungera. I direktiven till utredningen angående nämnda försöksverksamhet framhöll föredragande statsrådet bl. a. följande. En naturlig utgångspunkt för inflytande är i första hand av intresse när det gäller frågor med mer direkta återverkningar på förhållanden för den enskilda individen, som t. ex. frågor om arbetets organisation och uppläggning, om arbetsmiljön i vidare mening samt personalfrågor som inte reglerats i kollektivavtal, om löner och andra anställningsvillkor. Vidare erinras om att förvaltningsverksamheten i åtskilliga hänseenden skiljer sig från den statliga verksamhet som drivs i bolagsform. För försöksverksamheten inom statsförvaltningen bör enligt direktiven prövas förutsättningarna för och resultaten av bl. a. viss omfördelning av beslutsbefogenheten från nuvarande organ och nivåer till andra organ och nivåer inom myndigheten, där de anställdas erfarenheter och synpunkter kan få göra sig gällande i högre grad än nu.

Vi föreslår att nämnda utredning får i uppdrag att närmare utreda och lägga fram förslag om vilka befogenheter de föreslagna organisationskommittéerna bör få. Vi vill i detta sammanhang endast peka på lämpliga frågor som kan övervägas.

Organisationskommittéerna bör kunna få uppgifter i frågor om lokalförsörjning, personalplanering, information om omlokaliseringen och planering av verksamheten i samband med omlokaliseringen. Det är naturligt att berörd personal genom organisationskommittéerna skall få delta i utformandet av de nya lokalerna, inredning och utrustning av lokalerna, m. m. Byggnadsstyrelsen och i förekommande fall fortifikationsförvaltningen bör i frågor som rör de nya lokalerna samråda med kommittéerna.

Organisationskommittéerna bör vidare kunna ha hand om viss personalplanering i samband med omlokaliseringarna. Sådana uppgifter kan avse att undersöka i vilken omfattning den befintliga personalen avser att följa med vid omlokaliseringen, liksom att hålla kontakt med statens omplaceringsnämnd för de fall personal av olika anledningar inte följer med vid flyttningen, samt att sörja för nyrekrytering av personal till den nya orten och i förekommande fall ta initiativ till erforderlig utbildning. Kommittéerna bör vidare vara ansvariga för information om den nya orten, bostadsalternativ där, förslag till olika typer av förmåner, m. m. i samband med omlokaliseringen.

För de organ som omlokaliseras till samma ort bör övervägas att utse särskilda samarbetskommittéer mellan de olika organen för att ta upp frågor som är gemensamma. Det avser t. ex. frågor som rör bostäder på lokaliseringsorten.

För att de föreslagna organisationskommittéerna skall kunna fylla sina uppgifter är det av vikt att särskilda resurser ställs till deras förfogande. Sålunda bör det anslås medel för att möjliggöra för dem att knyta särskild expertis till sig. De befattningshavare som skall ingå i kommittéerna bör i tillräcklig omfattning kunna friställas från sitt ordinarie arbete.

8.3 Personalfrågor

De omlokaliseringar som vi i det föregående föreslagit innebär att arbetsplatserna för ca 5 500 anställda flyttas till annan ort. För många av de berörda anställda kan det innebära betydande omställningsproblem. Detta gäller framför allt för dem som flyttar med till den nya orten och bryter upp från sin nuvarande miljö. Även för dem som stannar kvar i Stockholm och övergår till annan verksamhet kommer det att uppkomma vissa omställningsproblem. Det är därför, som vi tidigare framhållit, angeläget att arbetsgivaren Staten ägnar personalfrågorna den största omsorg för att de negativa verkningarna av omlokaliseringarna för de anställda skall kunna begränsas så långt detta är möjligt.

Vi vill särskilt framhålla vikten av att de anställda som berörs av omlokaliseringar, kontinuerligt informeras om de frågor som har samband med flyttningen. Det är också viktigt att informationen sätts in så snart som möjligt efter det att beslut om omlokalisering fattats för att de anställda skall få en fullständig bild av vad omlokaliseringen kommer att innebära i olika avseenden och för att de skall beredas bästa möjliga betingelser att planera omställningen. När det gäller informationer om de föreslagna lokaliseringssorterna vore det värdefullt om vederbörande kommun själv i lämplig form informerar berörd personal vid de organ vilka vi föreslår bör förläggas till resp. kommun.

I likhet med vad som skett vid tidigare omlokaliseringar bör samtliga berörda anställda beredas tillfälle att på tjänstetid och på statens bekostnad besöka den ort, till vilken vederbörande myndighet skall lokaliseras. Genom ett sådant besök kan de anställda få information om tänkbara bostadsalternativ, den kommunala servicen på orten i fråga om utbildningsmöjligheter, sjukvård, barnstugor, kulturella aktiviteter, möjligheter till andra fritidsaktiviteter, m. m.

I det följande redovisar vi exempel på åtgärder som kan vidtas dels för personal som följer med vid utflyttning, dels för sådana som av olika anledningar inte flyttar med vid omlokaliseringen.

Särskilda åtgärder för den personal som följer med vid omlokaliseringen

Av särskilt intresse för de anställda i samband med omlokalisering torde bl. a. avlösnings- och andra förmåner vara.

Flertalet av de orter till vilka vi föreslår att utflyttningar från storstockholmsområdet bör ske tillhör lägre dyrortsgrupper än Stockholm. Skillnaden mellan olika dyrortsgrupper på de statliga löneplanerna har dock successivt minskats under senare år. Skillnaden mellan ortsgrupp 3 och 4 har minskats till betydande del i den senaste avtalsöverenskommelsen. Enligt en protokollsanteckning till avtalet är det parternas mening att ytterligare steg i avvecklingen skall tas vid nästa avtalsrörelse. Det förefaller därför sannolikt att en avveckling av dyrortsgrupperingen på sikt kommer att ske.

I samband med tidigare utflyttningar från storstockholmsområdet har vissa uppjusteringar medgetts av lönerna för att förhindra att flyttningarna skulle medföra att bruttolönerna minskas efter utflyttningarna. I samband med t. ex. flyttningen av fabriksverkens huvudkontor medgavs efter särskilda beslut att vissa tjänstemän fick uppbära lön motsvarande en högre löneklass till dess de enligt gällande regler placerades i denna löneklass.

Även beträffande andra bestämmelser av ekonomisk betydelse för de anställda har från arbetsgivarens Statens sida medgetts en mera generös tillämpning än vad som automatiskt följt av bestämmelserna. I samband med tidigare omlokaliseringar har anstånd med omstationering medgetts i högre utsträckning än som normalt följer av bestäm-

melserna. Ersättning för flyttningskostnad har även medgetts den som inte eljest enligt gällande bestämmelser skulle kunna få sådan. Vidare har statligt bostadsanskaffningslån beviljats vissa, vilka inte normalt skulle kunna få sådant.

En fråga av central betydelse för de anställda är självfallet möjligheterna att ordna bostäder på de orter till vilka verksamheten flyttas. Vid fabriksverkens huvudkontors flyttning till Eskilstuna utverkade staden en extra bostadskvot för att tillgodose behovet av bostäder för de anställda vid fabriksverken. Enligt de anställda vid fabriksverken fungerade bostadsförsörjningen på ett utmärkt sätt. De fick möjlighet att få såväl hyreslägenheter som enfamiljshus utan att de anställda sammanfördes till vissa områden eller hyreshus. Med hänsyn till att vi föreslår att ett relativt stort antal anställda skall flytta till de olika städerna utgår vi ifrån att dessa inom ramen för bostadsprogrammet skall tilldelas extra kvoter för de anställda i statlig verksamhet som flyttar från storstockholmsområdet och de som rekryteras från andra orter inom den aktuella regionen. Enligt de redogörelser vi erhållit har de städer till vilka vi föreslår lokalisering tillräckliga resurser för att ordna bostadsfrågan för det antal anställda som kan förväntas flytta till resp. stad till följd av vårt förslag.

Vi utgår ifrån att de anställda liksom varit fallet vid andra omlokaliseringar får möjlighet till fri resa till den nya orten för att under arbetstid beredas möjlighet att bese olika bostadsalternativ m. m.

Staten lämnar ersättning för flyttningskostnad om omstationeringen föranleds av beslut som antingen innebär att en högre tjänst tillträds eller tillkommit utan ansökan eller begäran av tjänstemannen. De statliga flyttningskostnadsersättningarna torde dock i regel inte täcka flyttningskostnaderna i vid bemärkelse. En mera generös tillämpning än vad som direkt följer av bestämmelserna ter sig skäligen vid en omlokalisering.

Vi har i det föregående uttryckt förståelse för svårigheter för anställda att bryta upp från den miljö som de befunnit sig i under kanske många år. Det kan därför antas att de kommer att resa från den nya orten till Stockholm för att hälsa på anhöriga och bekanta, framför allt under de första åren efter utflyttningen. Enligt vår mening bör det övervägas att medge ersättning för färdbiljetter för några sådana resor under de första åren efter flyttningen.

Flera av de ovan berörda åtgärderna är av den karaktären att de bör bli föremål för förhandlingar mellan avtalsverket och personalorganisationerna. Vi avstår därför från att lägga fram preciserade förslag utan har endast redovisat på vilka olika sätt frågorna behandlats tidigare och fört fram ytterligare tänkbara vägar för att minska olägenheterna för de anställda vid en omlokalisering.

Särskilda åtgärder för dem som slutar sin anställning till följd av omlokalisering

Det finns anledning antaga, bl. a. med hänsyn till tidigare erfarenheter av omlokalisering av statliga verksamheter, att en del av personalen vid de organ som nu föreslås bli omlokaliserade slutar sin anställning före utflyttningen. Det kan komma att gälla fall där båda makarna förvärvsarbetar men endast en av dem är anställd vid den myndighet som flyttar från Stockholm. Med hänsyn till att vi föreslår utflyttning till relativt stora städer kan dock möjligheterna att ordna sysselsättning för även den andra maken vara relativt goda. Det kan dock i vissa fall bli svårigheter för den andre maken att få likvärdig anställning på den nya orten. Det kan också vara en fråga om andra personliga skäl för vissa befattningshavare att stanna kvar i storstockholmsområdet.

Enligt vår mening bör arbetsgivaren Staten medverka till att i möjligaste mån bereda sådan personal som av olika anledningar inte kan följa med vid omlokaliseringen likvärdig sysselsättning i storstockholmsområdet. Vi avser i detta sammanhang endast så-

dan personal som f. n. finns vid de berörda organen. Personal som anställs efter det att beslut om omlokalisering föreligger bör självfallet informeras om omlokaliseringen och bör då kunna bedöma om vederbörande med hänsyn härtill bör ta anställning i ett sådant organ.

Omsättningen av personal i statlig verksamhet i storstockholmsområdet är årligen betydande. Genom att under den tid omlokaliseringarna pågår föreskriva att alla statliga organ i storstockholmsområdet skall samråda med statens omplaceringsnämnd innan lediga platser återbesätts, torde personal som inte anser sig ha möjlighet att följa med vid omlokalisering till andra orter lättare kunna beredas likvärdig anställning inom annan statlig verksamhet i storstockholmsområdet. Vidare bör övervägas att i första hand erbjuda befattningshavare vid organ som fortfarande skall vara lokaliserade i stockholmsområdet att få befattningar som blir vakanta i utlokaliserade organ till följd av att personal i sistnämnda organ inte flyttar med vid omlokaliseringen. Genom sådana anordningar bör man kunna underlätta för den personal som av olika skäl inte anser sig kunna följa med vid utflyttning att få likvärdig sysselsättning. För tjänstemän med relativt speciella arbetsuppgifter kan det dock bli svårt att finna likvärdig anställning vid andra statliga organ.

8.4 Lokalförsörjning

Som framgår av redogörelsen i kapitel 4 är localsituationen för många centrala statliga verksamheter i storstockholmsområdet mycket besvärande. Många organ har lokaler på flera olika ställen. Lokalernas standard varierar starkt och det föreligger behov av omfattande investeringar i lokaler för den statliga verksamheten i storstockholmsområdet. Vid omlokalisering av verksamheter, som vi i det föregående föreslagit, bör utgångspunkten vara att de berörda organen skall få ändamålsenliga lokaler, sammanhållna i sådana enheter som krävs för att verksamheten skall kunna bedrivas effektivt. Vidare bör man eftersträva att få lokaler i städernas centrala delar.

Efter besök i de berörda städerna har vi funnit att behovet av lokaler för de olika organ som vi föreslår bli omlokaliserade måste tillgodoses i nybyggnader. Efter de besked vi erhållit anser vi oss kunna förutsätta att när beslut om omlokalisering föreligger de berörda städerna kommer att medverka till att centralt belägen mark för statliga förvaltningsbyggnader snabbt ställs till förfogande.

Lokalproduktionsprocessen

En av de faktorer som styr tidsplanen för utflyttningar är möjligheterna att snabbt anskaffa lämpliga lokaler. F. n. är produktionsprocessen för statliga byggnader relativt tidskrävande. Det finns dock exempel på byggnadsprojekt som kunnat genomföras på väsentligt kortare tider än vad som anses som normalt. Detta har skett genom tillämpning av bl. a. rationella produktionsmetoder i kombination med en noggrann planering, förenklad administration och en effektiv beslutsprocess.

Vid byggande av lokaler för statlig verksamhet eftersträvas alltmör generella och flexibla byggnader. Behovet av lokaler för de verksamheter, som vi föreslår skall omlokaliseras, kan tillgodoses i stort sett inom ramen för två typer av lokaler, nämligen kontorslokaler och laboratorielokaler. För båda dessa lokaltyper finns underlag för normprogram för generella lokaler med redovisning av detaljerade programkrav för olika typrum eller verksamhetsfunktioner. För verksamheter som är att hänföra till statlig förvaltning behövs i regel endast vanliga kontorslokaler. För övrig verksamhet, som vi föreslår bör omlokaliseras, behövs både kontorslokaler och laboratorielokaler. För

utbildningsverksamhet behövs dessutom föreläsningsutrymmen och i vissa fall verkstadslokaler.

För att förkorta produktionsprocessen kan projektering av nybyggnader sättas igång på grundval av generella program och byggnadsområdets förutsättningar, så snart det är klart vilken verksamhetstyp som skall inrymmas i byggnaderna.

Upphandling och byggande kan sålunda påbörjas innan slutlig ställning tagits till det detaljerade lokalbehovet för de olika verksamheterna. Vid byggande av generella lokaler bör dessutom i många fall inte byggnadsvolymen direkt bestämmas av vissa verksamheters aktuella behov. På centralt belägna tomter bör i stället tomtens förutsättningar, stadsplan och byggnadsrätt bli styrande för att ge ett gott ekonomiskt utbyte av tomten. På flertalet orter till vilka vi föreslår att utflyttning skall ske förekommer förhyrningar för statlig verksamhet i sådan omfattning att disponibel yta i nybyggda lokaler utöver aktuell verksamhets behov, kan nyttjas av verksamheter som nu inryms i förhyrningar. Ett sådant förfaringssätt innebär att noggranna beräkningar av lokalbehovet för viss verksamhet inte erfordras i byggprocessens tidigare skeden.

Det är angeläget att åstadkomma en lokalproduktionsprocess som innebär att omlokaliseringar inte försenas till följd av lokalfrågans lösning. Vi föreslår därför följande förfaringssätt.

– Utan att riksdagsbehandlingen föregrips bör i samband med att proposition angående omlokaliseringar med anledning av vårt förslag avges till riksdagen byggnadsstyrelsen, i förekommande fall fortifikationsförvaltningen, få i uppdrag att påbörja översiktliga lokalförsörjningsutredningar.

– Efter det riksdagen fattat beslut bör stadsplan upprättas, frågor om försörjningsåtgärder tas upp, markförvärv och evakuering av berörda tomter samt tomtbildning ske. Härfter upprättas utbyggnadsplaner och utarbetas översiktliga lokalförsörjningsprogram, s. k. ramprogrammering. Varje verksamhets lokalbehov med beaktande av tomtförutsättningarna utgör underlag för ramprogrammet. Kalkyl som underlag för kostnad upprättas för lokalproduktionen på varje ort.

– Lokalförsörjningsplan redovisas till Kungl. Maj:t. Som underlag för Kungl. Maj:ts prövning lämnas vidare för varje lokaliseringssort utbyggnadsplan, ramprogram, normer avseende lokaltyp och lokalstandard, kalkyl med förslag till ramkostnad samt tidsplan med redovisning av de resurser som behövs för genomförandet.

– Efter det att lokalförsörjningsplanen ingetts bör programmering och typprojektering påbörjas. Lokalprogram upprättas för speciella verksamheter.

– För att underlätta byggprocessen föreslår vi att ett gemensamt investeringsanslag anvisas för alla byggnadsprojekt som byggnadsstyrelsen svarar för och som blir en följd av omlokaliseringen.

– Kungl. Maj:t uppdrar åt byggnadsstyrelsen resp. fortifikationsförvaltningen eller annan byggande myndighet att projektera och bygga de erforderliga lokalerna med angivande av ram för mängd, lokalstandard, kostnad och tidsplan.

Vissa av de moment i byggprocessen som ovan redovisats ankommer på vederbörande kommun. Detta gäller upprättande av stadsplan, i vissa fall markförvärv, eventuell evakuering, fastighetsbildning samt vidtagande av försörjningsåtgärder. Vi utgår ifrån att vederbörande kommuner kommer att medverka till att lösa dessa frågor på kortast möjliga tid.

Den tid som behövs från det att Kungl. Maj:t lämnat uppdrag i fråga om översiktlig lokalförsörjning fram till inflyttningsfärdiga lokaler enligt den ovan skisserade processen kommer att variera beroende på förutsättningarna i de enskilda fallen. I fråga om renodlade kontorslokaler för vilka det finns typprogram och som kan byggas på redan stadsplanelagd tomt torde nämnda tid uppgå till ca tre år. Byggande av speciella

lokaler för forskning som kräver omfattande programarbete eller av lokaler som avses byggas på område som inte är planlagt i god tid och som har komplicerade ägoförhållanden fordrar självfallet längre tid. Enligt vår mening bör tiden mellan uppdrag och färdigställande enligt här föreslagen process kunna uppgå till 3–5 år. Jämfört med normal tidsåtgång för byggnadsstyrelsens projekt innebär det en avsevärd minskning.

Investeringsbehov för nya lokaler på lokaliseringssorterna

Med utgångspunkt från den verksamhet som berörda organ bedriver och den nuvarande personaluppsättningen har lokalbehovet uttryckt i programyta samt investeringsbehovet på de olika orterna uppskattats. Som angetts i det föregående avsnittet om lokalproduktionsprocessen bör dock byggnadsvolymen inte alltid bestämmas enbart av vissa verksamheters aktuella behov. På centralt belägna tomter kan i stället tomtens förutsättningar, stadsplan och byggnadsätt ibland bli styrande för att ge ett gott ekonomiskt utbyte av tomten. Härigenom kan också en reserv i vissa fall åstadkommas, vilken på sikt kan användas för vederbörande organs expansion. De kostnader som anges i det följande torde därför i vissa fall vara för låga.

I det följande redovisas med dessa utgångspunkter behovet av nybyggnader och investeringar i lokaler på de olika lokaliseringssorterna.

Som underlag för bedömningarna av lokalproduktions- och investeringsbehov på de olika orterna har antaganden om lokalbehovet gjorts i anslutning till byggnadsstyrelsens resp. överbefälhavarens bedömning av lokalsituation samt föreliggande lokalför-sörjningsplanering i storstockholmsområdet. De sålunda angivna behoven har inte varit föremål för någon individuell prövning avseende resp. verksamhets utveckling.

Beräknade investeringar i lokaler på de föreslagna lokaliseringssorterna

Lokaliseringssort	Uppskattad byggnadskostnad milj. kr.
Linköping	12
Norrköping	63
Karlstad	8
Gävle	43
Falun	14
Sundsvall	48
Östersund	—
Umeå	60
Luleå	34
Summa	282

Med hänsyn till svårigheten att närmare uppskatta investeringskostnaderna för de föreslagna nya utbildningsanstalterna försvarets förvaltningsskola och arméns tekniska skola har vi inte kunnat ta hänsyn till kostnaderna i Östersund i detta sammanhang.

Ca 280 milj. kr. skulle således behöva investeras i lokaler på de olika lokaliseringssorterna förutom i Östersund. Härtill kommer kostnader för marken samt inredning och utrustning av lokalerna. Dessa kostnader blir bl. a. beroende av i vilken utsträckning befintlig utrustning kan tas med vid omlokalisering.

Då huvuddelen av de lokaler som f. n. disponeras av de organ som vi föreslår bli omlokaliserade bedöms kunna användas för statlig och annan verksamhet i storstockholmsområdet, undviker man emellertid investeringar i nya lokaler av ungefär samma storleksordning inom detta område. I stället görs således investeringarna på de före-

slagna lokaliseringssorterna. De angivna investeringarna representerar därför inte en kostnad för genomförandet av omlokaliseringar.

8.5 Tidsplan för omlokaliseringarna

Det är naturligtvis angeläget att de eftersträvade effekterna av omlokaliseringarna kan uppnås så snart som möjligt. Det är därför önskvärt att utflyttningarna kan genomföras snabbt. Men det finns även flera faktorer som talar för att det bör förflyta relativt lång tid mellan beslut om omlokalisering och själva flyttningen. Framför allt bör de anställda beredas möjlighet att planera för sig själva efter ett beslut om flyttning av berörda myndigheter. Bostäder måste anskaffas på de nya orterna. Vidare kräver omflyttningen stora insatser från vederbörande myndighets sida. Nya förvaltningsbyggnader måste uppföras på de nya orterna m. m. För de myndigheter som flyttats ut från Stockholm tidigare, bl. a. fiskeristyrelsen, försvarets fabriksverk och delar av SCB, har tiden mellan beslut om utflyttning och själva utflyttningen varierat. För fiskeristyrelsens del var denna tid drygt ett halvår, för försvarets fabriksverks del ca fyra år och för SCB:s filial ca ett år. För fabriksverkets del kan tiden mera adekvat anges till tre år eftersom planeringsarbetet för utflyttningen började först ca ett år efter beslutet om utflyttning. Från personalens och verksamhetens sida framhölls att tre år var en lagom lång tid för att utflyttningsprojektet skulle kunna realiseras på ett bra sätt både ur personalens och verkets synpunkt.

De omlokaliseringar som vi föreslår är dock av betydligt större omfattning än de här berörda. På vissa orter kan bostadsproduktionen komma att behöva ökas kraftigt under ett par år för att tillgodose behovet av bostäder till de anställda i den statliga verksamhet som kommer att förläggas till orten. Därtill kommer under samma tidsrymd investeringar i lokaler för denna verksamhet. Dessa kan på en del orter uppgå till 60 milj. kr. Det är därför angeläget att investeringarna planläggs mycket noggrant och samordnas med andra större investeringar på de berörda orterna för att förhindra en alltför stor snedbelastning på de berörda orterna under några få år.

Enligt de informationer som vi fått av representanter för berörda kommuner är planeringen för nya bostäder sådan, att de snabbt kan öka bostadsproduktionen under förutsättning att de tilldelas större kvot.

Som vi angett tidigare i detta kapitel kommer nybyggnader av förvaltningslokaler att ta mellan 3–5 år beroende på omständigheterna i de enskilda fallen.

Den tid som blir styrande för utflyttningen blir således den tid som åtgår till att anordna förvaltningslokaler och bostäder på lokaliseringssorterna. Med dessa utgångspunkter bör utflyttningarna kunna påbörjas ca 3–4 år efter det att beslut om utflyttningarna fattats och vara avslutade efter ca 5 år från tidpunkten för detta beslut. Enligt vår mening bör en tidsperiod på 3–5 år vara tillräcklig även för att berörd personal skall få tillräcklig tid för omställning liksom för vederbörande organ att planera verksamhetens utflyttning. Som vi tidigare anfört blir det troligen nödvändigt att utflyttningen sker i etapper, åtminstone vid de större myndigheterna.

Om förslag om omlokalisering föreläggs riksdagen så att beslut kan fattas under hösten 1970 skulle omlokaliseringarna kunna ske från slutet av år 1973 och fortsätta under 1974 och i huvudsak vara avslutade år 1975.

Delegationen för lokalisering av statlig verksamhet har enligt sitt uppdrag att föreslå utflyttning av statlig verksamhet från storstockholmsområdet och till vilka orter verksamheten bör flytta. Statsmakterna har, framför allt under senare år, ansett att en omlokalisering av statlig verksamhet från storstockholmsområdet är möjlig och lämplig. Således har riksdagen uttalat i anslutning till frågan om att åstadkomma en dämpning av tillväxten i storstadsregionerna, särskilt storstockholm, att ett led i en sådan strävan borde vara att central statlig förvaltning lokaliseras till områden utanför storstäderna.

Uppdraget syftar till en decentralisering av statlig verksamhet. En utflyttning av statlig verksamhet kan härvid ske av hela verksamhetsgrenar eller delar av verksamhetsgrenar. Vi har däremot inte ansett oss kunna ägna särskild uppmärksamhet åt att pröva frågan om att arbetsuppgifter flyttas från en högre nivå i en organisation till en lägre, även om vi anser att denna fråga är viktig ur lokaliseringssynpunkt.

I detta betänkande lägger vi fram förslag om att vissa myndigheter och institutioner i sin helhet omlokaliseras. Vi avser att i ett senare skede i utredningsarbetet ta upp frågan om att flytta vissa delar av statliga organ.

I kapitel 2 har vi översiktligt belyst den nuvarande lokaliseringen av statens verksamhet. Enligt beräkningarna skulle inte mindre än 70 % av den totala statliga verksamheten, mätt i antalet sysselsatta, vara lokaliserad utanför storstockholm, medan knappt 30 % återfinns i huvudstaden. Bilden blir en helt annan om verksamheten delas upp på central resp. regional och lokal verksamhet. Med central verksamhet avses då i princip produktion av sådana tjänster vilka inte är förbehållna en viss del av landet. Den centrala statliga verksamheten är mycket starkt koncentrerad till storstockholmsområdet. Endast i undantagsfall har central statlig verksamhet lokaliserats till andra orter än Stockholm. Statsmakterna har dock under senare tid fattat beslut som innebär att central statlig verksamhet i inte oväsentlig omfattning har lokaliserats eller kommer att lokaliseras utanför huvudstadsregionen.

Det ändamålsenliga i denna koncentration har ofta satts i fråga. Vi har i kapitel 1 redovisat de förslag som väckts och den debatt som pågått under en lång tid om det önskvärda i att omlokalisera statlig verksamhet från Stockholm.

Den starka expansionen av storstäderna skapar betydande problem i form av eftersläpning i utbyggnaden i dessa områden av bostäder, kommunikationer och andra serviceanordningar. Ett uttryck för balansproblemen på investeringsområdet är den växande kön av oprioriterade byggnadsobjekt i dessa regioner. Vid senaste årsskiftet hänförde sig 70 % av de beräknade investeringarna i fråga om inläggande, ej avgjorda ansök-

ningar om oprioriterade byggnadsobjekt till storstadsområdena. Ansökningarna avser totalt byggnadsinvesteringar på ca 7 100 milj. kr. De ansökningar som hänför sig till storstockholmsområdet avser ca 2 800 milj. kr. eller nästan 40 % av de här avsedda investeringarna.

Att medverka till att dämpa expansionen i storstockholmsområdet och därigenom åstadkomma en bättre balanserad utveckling utgör enligt vår mening ett betydelsefullt motiv för utflyttning av statlig verksamhet.

Det här behandlade motivet tar sikte på att åstadkomma en omlokalisering från storstockholmsområdet. Enligt vår mening bör motivet betraktas som ett av två huvudmotiv. Det andra motivet syftar till att åstadkomma effekter genom en omlokalisering till vissa regioner. Omlokalisering av statlig verksamhet bör i enlighet härmed betraktas som ett led i samhällets regionalpolitik. Till grund för denna uppfattning ligger inte minst ett hänsynstagande till de externa effekterna. Vad omlokalisering av statlig verksamhet från storstockholmsområdet beträffar, fäster vi alltså stor vikt vid de positiva effekter som en omlokalisering kan medföra för den mottagande orten och regionen.

En utflyttning från huvudstadsregionen kommer att minska arbetskraftsefterfrågan i denna region och öka den i andra. Denna effekt förstärks av att den centrala statliga förvaltningen förutom direkta sysselsättningsmässiga effekter torde ha, som ERU pekat på, betydelse för företagssektorns utveckling. ERU:s undersökningar har belyst den växande tendensen till uppsplittring av företagssektorns verksamhet på administrativa funktioner resp. produktions- och driftfunktioner. De styrande funktionerna lokaliseras i ökande utsträckning till storstadsområdena, särskilt storstockholmsregionen, medan den direkta varuproduktionen lokaliseras till andra delar av landet. Enligt vår mening bör staten som ett led i de regionalpolitiska strävandena söka motverka denna koncentrationstendens. En tillväxtbefrämjande stimulans för lokaliseringsorterna uppnås inte bara genom en viss kvantitativ lokalisering. Av lika stor betydelse är att orterna erhåller ett tillskott av kvalificerad arbetskraft, som har ledningsfunktioner av olika slag och sysslar med tekniskt och vetenskapligt högt kvalificerat arbete etc. Om detta inte kom till stånd, skulle staten riskera att bidra till att skapa regioner som saknar arbetskraft med högre utbildning. Detta är inte förenligt med strävan att skapa samhällen med så många arbetstagar kategorier som möjligt.

Vi anser att utflyttning av statlig verksamhet bör kunna ge samhällsekonomiska vinster genom att den medverkar till en bättre balanserad regional utveckling. En annan utgångspunkt har självfallet varit att de verksamheter som omlokaliseras skall kunna bedriva sin verksamhet effektivt efter utflyttningen. Våra förslag har sålunda dikterats av å ena sidan kraven på en effektivt arbetande statlig förvaltning och å andra sidan att åstadkomma en bättre balanserad regional utveckling. Vi är samtidigt medvetna om att även med de begränsningar både i fråga om valet av verksamhetsgrenar och valet av orter som dessa krav medför det kortsiktigt kan uppstå målkonflikter.

Ett problem som framstår som det helt dominerande för myndigheterna vid en omlokalisering är att möjligheterna till kontakter med statsmakterna samt i storstockholm befintliga andra myndigheter, organisationer och företag, liksom med landet i övrigt, försvåras. Problemet kan också uttryckas så att kontakterna vid en lokalisering utanför storstockholmsområdet kommer att kräva större reala resurser. Såvitt kan bedömas av de uppgifter myndigheterna redovisat för oss utgör kontakterna med andra organ i samhällslivet ett ofta dominerande inslag i myndigheternas arbete.

Personliga kontakter vid lokaliseringar utanför huvudstadsregionen påverkas naturligtvis av utvecklingen av de materiella kommunikationerna och transportererna. Räknat till Stockholm kommer restiden för de lokaliseringsorter som vi förordat i intet fall att överstiga 2,5 å 3 timmar. Även med övriga orter i landet har de föreslagna orterna för-

utsättningar för goda kommunikationer. Vi anser det också sannolikt att en omlokalisering kommer att medföra ett ändrat kontaktmönster.

Vi har uttalat att det självfallet vore värdefullt att kunna kvantifiera de merkostnader som kan uppstå när det gäller att tillgodose dessa kontaktbehov vid en alternativ lokalisering utanför storstockholmsregionen. Av olika skäl är detta emellertid inte möjligt. Dessa ökade kostnader kan enligt vår mening inte vara större än att de bör accepteras av statsmakterna.

Ett annat problem som myndigheterna pekar på som också kan leda till ökade kostnader eller alternativt lägre effektivitet gäller de störningar i produktionen som kan uppstå under en övergångsperiod. Dessa störningar kan enligt vissa myndigheter bli så stora att fullgörandet av för samhället väsentlig verksamhet kan äventyras.

Vi har försökt skaffa oss en så tillförlitlig bild som möjligt av skilda verksamhetsuppbyggnader, funktionssätt och kontaktbehov. Vi har härvid bl. a. kunnat utnyttja de upplysningar och bedömningar som redovisades av 1957 års lokaliseringsutredning, liksom de yttranden myndigheterna avgivit i anledning av denna utredning. Vi har vidare begärt och fått del av bedömningar i dessa frågor från företrädare för statsdepartementen. Vi har slutligen tillskrivit ett stort antal myndigheter och bett om kompletterande informationer i hithörande frågor.

När det gäller frågan om vilken statlig verksamhet som bör bli föremål för utredning om omlokalisering har vi gjort vissa avgränsningar. Lokaliseringsförutsättningarna är olika för verksamhet som är inriktad på hela riket och för verksamhet som är inriktad på ett regionalt och lokalt avgränsat område. Regionalt och lokalt inriktad verksamhet kan sägas producera tjänster som tillgodoser efterfrågan från de regioner eller orter där verksamheten är lokaliserad. Detta gäller t. ex. länsförvaltningar och en stor del av det statliga utbildningsväsendet. I dessa fall kan verksamheten i fråga givetvis inte sägas vara omlokalisierbar till andra regioner resp. andra orter. En annan fråga är *var* i regionen eller orten en sådan verksamhet skall vara belägen. Vi har inte att ta upp den frågan. Vi har därför undantagit den regionalt och lokalt inriktade verksamheten från våra överväganden.

En annan avgränsning som vi gjort är att vi i denna etapp har undantagit sådan statlig verksamhet som har ett relativt litet antal anställda. Orsakerna härtill är två, dels ett praktiskt skäl och dels med hänsyn till den lokaliseringsmässiga effekten av en omlokalisering.

Vårt uppdrag innefattar i princip all statlig verksamhet. Här inkluderas även de statliga bolagen. Vi har emellertid inte i förevarande sammanhang gått in på en prövning av dessa statliga bolags lokalisering, utan ansett att denna bort anstå. Vi har ansett att frågor om ev. omlokaliseringar av de statliga bolagen naturligen bör prövas i samråd med Statsföretag AB, som företräder statens ägaransvar gentemot dessa företag. I en senare etapp av vårt arbete avser vi att ta upp ett sådant samråd.

En utgångspunkt för våra överväganden om vilken statlig verksamhet som bör omlokaliseras har varit att statsmakterna fortfarande kommer att vara lokaliserade i Stockholm. Detta medför enligt vår mening att verksamheter som har omfattande kontakter med statsdepartementen och riksdagen liksom med andra huvudstadsfunktioner inte bör flyttas utanför storstockholmsområdet. Enligt vår mening kan vidare verksamhet som har anknytning till i stort sett hela den övriga statliga förvaltningen och inte är av rutinbetonad karaktär inte utan avsevärda olägenheter i sin helhet flyttas utanför storstockholmsområdet. Frågan om lokalisering av de kulturella institutionerna av riks-karaktär i Stockholm har vi inte heller tagit upp.

Enligt vår mening bör beskaffenheten av de olika organens nuvarande lokaler i princip inte påverka frågan om de bör omlokaliseras. Den omständigheten att en viss myn-

dighet har behov av nya lokaler gör den inte lämpligare för omlokalisering än en myndighet som har tillfredsställande lokaler. Det förhållandet att vissa myndigheter och institutioner enligt vår mening i princip fortfarande bör vara lokaliserade till storstockholmsområdet utesluter inte att vissa funktioner bör kunna komma i fråga för omlokalisering.

Vi har av olika anledningar i detta skede av utredningsarbetet inte prövat frågan om omlokalisering av en del myndigheter. En anledning härtill är att det pågår utredningar som kan komma att påverka vissa organs arbetsuppgifter och organisation.

Beträffande vissa andra organ har vi inte tagit slutlig ställning, även om det inte pågår utredningar som kan beröra dem. Det har under denna utredningsetapp inte varit möjligt för oss att få fullt klarlagt att här avsedda organ har en sådan karaktär att de kan hänföras till den grupp av organ som enligt vår mening även i fortsättningen bör vara lokaliserade till storstockholmsområdet. Vi har å andra sidan heller inte ansett oss ha tillräckligt underlag för att nu föreslå en omlokalisering. Vi avser därför att fortsätta utredningsarbetet beträffande dessa myndigheter.

Vi föreslår att beslut om omlokalisering fattas beträffande 27 myndigheter och institutioner med tillsammans ca 5 500 anställda.

Vid val av lokaliseringssorter har vi utgått ifrån statsmakernas uttalanden att det bör vara en strävan att utveckla ett antal växtkraftiga stadsregioner till attraktiva alternativ till storstäderna. I proposition till årets riksdag med förslag om den fortsatta regionalpolitiska stödverksamheten framhålls att fördelarna med storstäderna i hög grad synes vara förknippade med befolkningsunderlagets storlek, som skapar förutsättningar för bl. a. kvalificerad samhällsservice. Vid val av storstadsalternativ bör man därför inrikta sig på regioner som redan nu har så stor befolkning att de med rimliga insatser kan erbjuda förutsättningar, som är något så när likvärdiga med storstäderna i fråga om kommunikationer, differentierad arbetsmarknad, utbildningsmöjligheter, kvalificerad service m. m. och som kan erbjuda en god miljö. Vidare framhålls i propositionen att om man vill åstadkomma en mera påtaglig avlastning av storstadsregionerna är det viktigt att storstadsalternativen väljs bland orter som ligger på betryggande avstånd utanför de nuvarande storstadsområdenas influensfält. Då de resurser som står till förfogande för att utveckla ett antal alternativa storstadsregioner är begränsade måste insatserna koncentreras till ett relativt litet antal orter, om åtgärderna skall bli framgångsrika.

Vi har i kapitel 7 redovisat vissa uppgifter som vi bedömt vara av intresse i förevarande sammanhang. Vi har framhållit att vi inte haft att göra sådana regionalpolitiska avvägningar som tar sikte på att ange samtliga tänkbara storstadsalternativ. Av det redovisade materialet framgår att Norrköping och Sundsvall intar en särställning och redan nu framstår som attraktiva alternativ till storstäderna.

Många verksamheter som vi föreslår bör bli omlokaliserade har behov av goda kommunikationer och närhet till Stockholm. Med hänsyn till det gynnsamma läge Gävle har i detta avseende har vi föreslagit att en betydande statlig verksamhet förläggs dit.

Vi har också erinrat om att det föreligger en regional obalans i fråga om tillgången på arbetskraft. De största regionalpolitiska problemen kommer att finnas i skogslänen vilka i stort sett sammanfaller med det s. k. stödområdet. Med hänsyn till detta förhållande anser vi att viss statlig verksamhet bör lokaliseras även till orter i dessa landsdelar. Vi har tidigare angett att man av flera anledningar bör eftersträva att begränsa antalet orter till vilka omlokaliseringar bör ske. Med hänsyn härtill kan därför inte lokalisering av central statlig verksamhet ske till orter inom alla de områden som har regionala problem.

Självfallet ställer vissa verksamheter särskilda krav på orterna i olika avseenden. I fråga om Umeå och Linköping har vi beaktat de fördelar som dessa städer erbjuder

i förhållande till andra orter för verksamhet som har anknytning till högre utbildning och forskning.

Vi föreslår således i denna etapp av vårt utredningsarbete att statlig verksamhet omlokaliseras från storstockholmsområdet till Norrköping, Linköping, Karlstad, Gävle, Falun-Borlänge, Sundsvall, Östersund, Umeå och Luleå.

Vårt förslag om vilka organ som bör omlokaliseras och till vilka orter resp. organ bör lokaliseras framgår av följande sammanställning.

		Antal anställda
<i>Linköping</i>	Statens kriminaltekniska laboratorium	55
	Statens rättskemiska laboratorium	80
		135
<i>Norrköping</i>	Statens invandrarverk	200
	Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut	365
	Luffartsverket	265
	Sjöfartsverket	290
	Kriminalvårdsstyrelsen	295
	Statens institut för byggnadsforskning	155
	1 570	
<i>Karlstad</i>	Värnpliktsverket	60
	Militärpsykologiska institutet	40
	Försvarets sjukvårdsstyrelse	110
	210	
<i>Gävle</i>	Lantmäteristyrelsen	120
	Rikets allmänna kartverk	520
	Centralnämnden för fastighetsdata	70
	Lantbruksstyrelsen	165
	Skogsstyrelsen	90
	965	
<i>Falun/Borlänge</i>	Domänverket	400
<i>Sundsvall</i>	Riksförsäkringsverket	925
	Statens personalpensionsverk	245
	Centrala studiehjälpsnämnden	60
	1 230	
<i>Östersund</i>	Försvarets förvaltningsskola	ca 50
	Arméns tekniska skola	ca 70
	ca 120	
<i>Umeå</i>	Skogshögskolan	295
	Arbetsmedicinska institutet	115
	Kommittén för television och radio i utbildningen	120
	530	
<i>Luleå</i>	Sveriges geologiska undersökning	255
	Statens geotekniska institut	80
	335	
Totalt ca 5 500		

Vi har redovisat som vår mening att omställningssvårigheterna inte kan bli av sådan karaktär och styrka att de generellt sett bör hindra omlokaliseringen av statlig verksamhet. Vi har framhållit att det är angeläget att stora ansträngningar görs från arbetsgivaren-statens sida för att lindra de omställningsproblem som uppstår för berörd personal, antingen den följer med vid omlokalisering eller slutar sin anställning. Det är

vidare angeläget att omlokaliseringarna genomförs på ett sådant sätt att störningar i berörda verksamheter blir så små som möjligt.

Ett problem som kan uppkomma vid omlokaliseringen och som många organ framhållit är att en viss del av personalen av skilda orsaker kommer att sluta sina anställningar efter det att beslut fattats om omlokalisering och fram till tiden för själva utflyttningen. De erfarenheter som finns från tidigare omlokaliseringar visar att detta skett i inte oväsentlig omfattning. Det kan vidare bli problem övergångsvis att rekrytera lämplig personal på lokaliseringsorterna. De här berörda problemen kan givetvis medföra störningar i verksamheten. Vi är medvetna om dessa övergångsproblem och anser det viktigt att de inte underskattas. Det är därför av vikt att omlokaliseringarna planeras ingående så att inte produktionsstörningarna allvarligt skall försämra verksamheten.

Av flera skäl torde det enligt vår mening i många fall, framför allt i fråga om större myndigheter, vara lämpligt att flytta ut verksamheten i flera etapper. Dubblering av tjänster och utrustning bör också kunna tillgripas.

Enligt vår mening bör dock inte rekryteringssvårigheterna på sikt överdrivas. I de föreslagna lokaliseringsorterna bedrivs en inte oväsentlig statlig regional och lokal verksamhet. Rekrytering till befattningar inom denna verksamhet möter inte större problem än rekrytering till befattningar inom central statlig verksamhet i storstockholmsområdet. För vissa befattningar torde rekryteringsmöjligheterna vara bättre på de föreslagna orterna än i Stockholm. Även om vi anser att rekryteringsmöjligheterna på sikt bör kunna bli tillfredsställande på de berörda orterna är vi medvetna om att problem kan uppkomma i detta avseende övergångsvis. De personalsvårigheter som kan uppstå under tiden från det beslut om omlokalisering fattats fram till själva utflyttningen torde delvis få lösas genom tillfälliga anställningar och dubbleringar av vissa funktioner under viss tid. För att underlätta rekryteringen i fråga om vissa personalkategorier torde utbildning behöva anordnas på lokaliseringsorterna.

Vårt förslag innebär att en stor del av de organ med vilka de omlokaliserade verksamheterna har behov av samarbete fortfarande kommer att vara lokaliserade i storstockholmsområdet. Vi är också övertygade om att en del av detta samarbetsbehov kommer att tillgodoseas genom personliga sammanträffanden i framför allt Stockholm. För att tiden under besök i Stockholm av tjänstemän i omlokaliserade organ skall kunna utnyttjas mera effektivt föreslår vi att lokaler anordnas med sammanträdesrum och arbetsrum i Stockholm.

I samband med omlokaliseringar kan det enligt vår mening bli nödvändigt att i vissa fall se över organisationen. Det kan bli aktuellt att ändra styrelsers och nämnders sammansättning för att dessa skall kunna arbeta effektivt efter omlokaliseringen.

De här berörda problemen torde vara gemensamma för flertalet av de organ som vi föreslår bör omlokaliseras. Vi har inte ansett att vårt uppdrag innefattar en detaljerad planering för utflyttning av berörda organ. Denna planering liksom själva genomförandet av omlokaliseringen bör ankomma på dessa själva. Detta är också nödvändigt med hänsyn till att vårt förslag omfattar verksamheter av olika slag och att det därför inte är möjligt att utforma några detaljerade planer som kan bli användbara för alla olika verksamheter.

Vi föreslår att särskilda organisationskommittéer tillsätts vid de organ för vilka beslut om omlokalisering fattas. Dessa kommittéer bör bestå av förutom verksledning och eventuellt utomstående expertis även av representanter för olika kategorier av anställda. En sådan ordning ligger i linje med strävandena från statsmakternas sida att bereda de anställda i statlig verksamhet möjlighet att påverka beslut som rör dem själva. Vi utgår också ifrån att de frågor som uppkommer i samband med omlokaliseringar är av sådan art att medverkan från anställda på olika nivåer är särskilt värdefull. Vi före-

slår att samtliga berörda organ infogas i den försöksverksamhet som skall påbörjas i fråga om en ökad förvaltningsdemokrati. Enligt vår mening är detta ett lämpligt tillfälle att praktiskt pröva hur en ökad förvaltningsdemokrati kan fungera.

Vi föreslår att utredningen angående ökad förvaltningsdemokrati får i uppdrag att närmare utreda och lägga fram förslag om vilka befogenheter de föreslagna organisationskommittéerna bör få. Vi har endast pekat på lämpliga frågor som kan övervägas. Detta gäller frågor om lokalförsörjning, personalplanering, information om omlokaliseringen och planering av verksamheten i samband med omlokaliseringen. Kommittéerna bör vidare vara ansvariga för information om den nya orten, bostadsalternativ där, förslag till olika typer av förmåner, m. m. i samband med omlokaliseringen.

För de organ som omlokaliseras till samma ort bör övervägas att utse särskilda samarbetskommittéer mellan de olika organen för att ta upp frågor som är gemensamma.

Vi vill särskilt framhålla vikten av att de anställda, som berörs av omlokaliseringar, kontinuerligt informeras om de frågor som har samband med flyttningen.

Det är också viktigt att informationen sätts in så snart som möjligt efter det att beslut om omlokalisering fattats för att de anställda skall få en fullständig bild av vad omlokaliseringen kommer att innebära i olika avseenden och för att de skall beredas bästa möjliga betingelser att planera omställningen.

Vi har i kapitel 8 redovisat vissa ekonomiska och andra förmåner som medgetts de anställda vid tidigare omlokaliseringar av statlig verksamhet. Enligt vår mening bör arbetsgivaren—staten medge en generös tillämpning av de bestämmelser som kan komma i fråga för att kompensera de anställda vid de föreslagna omlokaliseringarna.

Det finns anledning antaga, bl. a. med hänsyn till tidigare erfarenheter av omlokalisering av statliga verksamheter, att en del av personalen vid de organ som nu föreslås bli omlokaliserade slutar sin anställning före utflyttningen. Enligt vår mening bör arbetsgivaren—staten medverka till att i möjligaste mån bereda sådan personal som av olika anledningar inte kan följa med vid omlokaliseringen likvärdig sysselsättning i storstockholmsområdet. Omsättningen av personal i statlig verksamhet i storstockholmsområdet är årligen betydande. Genom att under den tid omlokaliseringarna pågår föreskriva att alla statliga organ i storstockholmsområdet skall samråda med statens omplaceringsnämnd innan lediga platser återbesätts torde personal som inte anser sig ha möjlighet att följa med vid omlokalisering till andra orter lättare kunna beredas likvärdig anställning inom annan statlig verksamhet i storstockholmsområdet. Vidare bör övervägas att i första hand erbjuda befattningshavare vid organ som fortfarande skall vara lokaliserade i storstockholmsområdet att få befattningar som blir vakanta i utlokaliserade organ till följd av att personal i sistnämnda organ inte flyttar med vid omlokaliseringen. Genom sådana anordningar bör man kunna underlätta för den personal som av olika skäl inte anser sig kunna följa med vid utflyttning att få likvärdig sysselsättning.

Vi har i kapitel 4 redogjort för lokalsituationen för den statliga verksamheten i storstockholmsområdet och av redogörelsen framgår att situationen är mycket besvärande. Många organ har lokaler på flera olika ställen. Lokalernas standard varierar starkt och det föreligger behov av omfattande investeringar i lokaler för den statliga verksamheten i storstockholmsområdet. Vid omlokalisering av verksamheter, som vi i det föregående föreslagit, bör utgångspunkten vara att de berörda organen skall få ändamålsenliga lokaler, sammanhållna i sådana enheter som krävs för att verksamheten skall kunna bedrivas effektivt. Vidare bör man eftersträva att få lokaler i städernas centrala delar. Efter besök i de berörda städerna har vi funnit att behovet av lokaler för de olika organ som vi föreslår bli omlokaliserade måste tillgodoses i nybyggnader. Efter de besked vi erhållit anser vi oss kunna förutsätta att när beslut om omlokalisering föreligger de berörda städerna kommer att medverka till att centralt belägen mark för stat-

liga förvaltningsbyggnader snabbt ställs till förfogande.

En av de faktorer som styr tidsplanen för utflyttningar är möjligheterna att snabbt anskaffa lämpliga lokaler. F. n. är produktionsprocessen för statliga byggnader relativt tidskrävande. Vi förordar dock att en ny produktionsprocess används för de byggnadsobjekt som blir följden av beslut om omlokaliseringen. Den föreslagna processen bör kunna minska tidsåtgången så att nya lokaler skall kunna färdigställas på mellan 3 och 5 år från det att beslut om omlokalisering föreligger.

Vi har bedömt att ca 280 milj. kr. således skulle behöva investeras i lokaler på de olika lokaliseringsorterna förutom i Östersund. För Östersund har vi inte kunnat bedöma investeringsbehovet. Härtill kommer kostnader för marken samt inredning och utrustning av lokalerna.

Då huvuddelen av de lokaler som f. n. disponeras av de organ som vi föreslår bli omlokaliserade bedöms kunna användas för statlig och annan verksamhet i storstockholmsområdet undviker man emellertid investeringar i nya lokaler av ungefär samma storleksordning inom detta område. I stället görs således investeringarna på de föreslagna lokaliseringsorterna. De angivna investeringarna representerar därför inte en kostnad för genomförandet av omlokaliseringar.

När det gäller tidsplanen för omlokaliseringarna har vi ansett det angeläget att de eftersträvade effekterna av omlokaliseringarna kan uppnås så snart som möjligt. Det är därför enligt vår mening önskvärt att utflyttningarna kan genomföras snabbt. Men det finns även flera faktorer som talar för att det bör förflyta relativt lång tid mellan beslut om omlokalisering och själva flyttningen. Framför allt bör de anställda beredas möjlighet att planera för sig själva efter ett beslut om flyttning av berörda myndigheter. Bostäder måste anskaffas på de nya orterna. Vidare kräver omflyttningen stora insatser från vederbörande myndighets sida. Nya förvaltningsbyggnader måste uppföras på de nya orterna m. m. Vid de omlokaliseringar av statlig verksamhet som tidigare skett har det förflutit mellan ett halvt år och fyra år från beslutet om omlokalisering till själva utflyttningen. De omlokaliseringar som vi föreslår är dock av betydligt större omfattning än de här berörda. På vissa orter kan bostadsproduktionen komma att behöva ökas kraftigt under ett par år för att tillgodose behovet av bostäder till de anställda i den statliga verksamhet som kommer att förläggas till orten. Därtill kommer under samma tidsrymd investeringar i lokaler för denna verksamhet. Det är därför angeläget att investeringarna planläggs mycket noggrant och samordnas med andra större investeringar på de berörda orterna för att förhindra en alltför stor snedbelastning under några få år.

Den tid som blir styrande för utflyttningen blir den tid som åtgår till att anordna förvaltningslokaler och bostäder på lokaliseringsorterna. Med dessa utgångspunkter bör utflyttningarna kunna påbörjas ca tre-fyra år efter det att beslut om utflyttningarna fattats och vara avslutade efter ca fem år från tidpunkten för detta beslut. Enligt vår mening bör en tidsperiod på tre-fem år vara tillräcklig även för att berörd personal skall få tillräcklig tid för omställning liksom för vederbörande organ att planera verksamhetens utflyttning. Som vi tidigare anfört blir det troligen nödvändigt att utflyttningen sker i etapper, åtminstone vid de större myndigheterna.

Om förslag om omlokalisering föreläggs riksdagen så att beslut kan fattas under hösten 1970 skulle omlokaliseringarna kunna ske från slutet av år 1973 och fortsätta under 1974 och i huvudsak vara avslutade år 1975.

Särskilt yttrande av herr Canarp

Inte minst från arbetsmarknadssynpunkter, vilka jag ansett mig ha haft att närmast beakta, har det framstått som angeläget att söka dämpa den snabba ekonomiska tillväxten i stockholmsområdet och få en regionalt mera balanserad utveckling i landet. Man kan i detta sammanhang bl. a. peka på svårigheterna att tillgodose anspråken på arbetskraft för de omfattande investeringar som den snabba ekonomiska tillväxten i stockholmsområdet ställer. Även inom andra sektorer har svårigheterna att möta efterfrågan på arbetskraft varit framträdande med påtagliga balansrubbningsåtgärder som följd. Samtidigt är det emellertid också tydligt att storstaden från arbetsmarknadssynpunkter har stora positiva värden. Den höga sysselsättningsgraden och den rikt differentierade arbetsmarknaden innebär uppenbara fördelar för de enskilda individerna. Ett uttryck härför är den väsentligt högre yrkesverksamhetsgraden i stockholmsområdet jämfört med riket i övrigt. Mycket tyder också på en högre produktivitet än genomsnittligt i landet.

I syfte att åstadkomma en regionalt mera balanserad arbetsmarknad finner jag det naturligt att särskild uppmärksamhet ägnas bl. a. förutsättningarna att begränsa anspråken på arbetskraft för den statliga verksamheten i stockholmsområdet. Olika vägar kan därvid tänkas. En vidgad delegering av arbetsuppgifter från den centrala förvaltningen till regionala organ är en väg. En annan är utflyttning av vissa arbetsenheter eller funktioner inom den centrala förvaltningen. En tredje är utflyttning av hela verk eller institutioner. Naturligtvis bör också beaktas förutsättningarna att vid nybildning av verk eller institutioner lokalisera dessa till andra orter än Stockholm.

Det är viktigt att de regionalpolitiska mål, som avses uppnås med ifrågakommande åtgärder, vägs mot de större eller mindre uppoffringar av andra målsättningar som eventuellt kan visa sig krävas. Problematiken har bl. a. belysts av expertgruppen för regional utredningsverksamhet (SOU 1970: 3). Risker för sådana målkonflikter kan uppkomma i förhållande till de krav på bästa möjliga hushållning med de reala resurserna som måste ställas på den statliga verksamheten. Lika viktiga att beakta är emellertid de risker för målkonflikter som kan uppkomma också på kortare sikt. Från arbetsmarknadssynpunkter kräver därvid omställningsproblemen särskild uppmärksamhet. Dessa omställningsproblem torde vara små vid delegering av arbetsuppgifter till regionala organ och också vid en successiv utflyttning av vissa arbetsenheter på sätt exempelvis för närvarande sker vid statistiska centralbyrån synes de begränsade. Omlokaliseringar av verk eller institutioner i dess helhet kan erfarenhetsmässigt väntas erbjuda väsentligt större omställningsproblem.

I betänkandet har, anser jag, angivits betydelsefulla utgångspunkter för en önskvärd omlokalisering av statlig verksamhet från stockholmsområdet. Enligt min mening fordras dock före ett slutligt ställningstagande en mera ingående prövning av förutsättningarna och formerna för de föreslagna omlokaliseringarna. Inte minst med hänsyn till den betydelse som lösningen av omställningsproblemen måste tillmätas finner jag det naturligt att denna prövning sker i nära samråd med berörda arbetstagargrupper.

Institutets uppgifter angående samarbete med andra organ

Institutet framhåller att särskild betydelse har de undersökningar som är av tvärvetenskaplig natur. En allsidig bedömning av förhållandet människan—arbetet kräver nämligen samverkan mellan experter inom ett flertal medicinska och andra vetenskapliga discipliner, bl. a. fysiologi, invärtes medicin, dermatologi, toxikologi, psykologi, kemi, fysik, teknik, sociologi och statistik. Vid en del tvärvetenskapliga undersökningar omfattar samarbetet ej blott arbetsenheter inom institutet utan också andra institutioner.

Institutet framhåller att förutsättningen för att institutets verksamhet skall bli meningsfull är en intim samverkan med såväl andra myndigheter, såsom arbetarskyddsstyrelsen, socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, statens institut för folkhälsan, universitetskanslersämbetet och skolöverstyrelsen, som arbetsmarknadens parter och då särskilt de centrala organisationerna vilkas lokalisering till Stockholm får anses stadigblivande.

Centrala studiehjälpsnämnden (CSN)

Antalet anställda: handläggande personal	8
övrig personal	54
summa	$\overline{62}$

Organisation

Nämnden består av sju ledamöter. Hos nämnden finns en byråchef som är chef för nämndens kansli. Inom kansliet finns fyra sektioner, en för studiehjälp för gymnasial nivå, en för studiestöd för eftergymnasial nivå, en för debitering och uppbörd av studiemedel och en för kamerala och administrativa ärenden.

Uppgifter

Nämnden är central förvaltningsmyndighet för ärenden om studiesocial verksamhet och därmed sammanhängande frågor i den mån sådana frågor inte ankommer på annan myndighet. Nämnden är chefsmyndighet för studiemedelsnämnderna.

Nämnden beslutar om studielån till elever i gymnasiet och behovsprövat tillägg för dessa. Nämnden har vidare hand om frågor om avskrivning på studielån och är besvärsmyndighet för ärenden rörande studiemedel m. m.

Nämndens uppgifter angående samarbete med andra organ m. m.

Nämnden framhåller att det för den studiesociala verksamheten fordras samverkan och kontinuerliga överläggningar med bl. a. de centrala utbildningsmyndigheterna. Överläggningar och diskussioner hålls också ofta med utbildningsdepartementet, vilket motiverar närhet till kanslihuset. Därtill kommer konferenser med studerandeorganisationer och andra.

För verksamhetens bedrivande har nämnden tre serviceorgan, nämligen postbankens låneavdelning, riksbankens huvudkontor och SCB:s datamaskincentral.

Postbanken handhar utbetalningen av studielån för gymnasiala studier och den fortlöpande administrationen av utlämnade lån.

Riksbanken har genom checkclearingen hand om insamlingen av utkvitterade studiemedelsanvisningar och medelsgottgörelsen till utbetalningsanstalterna.

SCB:s datamaskincentral har hand om registreringen av utbetalade studiemedel samt debiteringen och registreringen av studiemedelsavgifter.

För verksamheten är det enligt nämnden nödvändigt med kontinuerliga och intima kontakter med serviceorganen och då särskilt med SCB. Placering av CSN utanför stor-

Organisation

Domänverket ledes av en styrelse som består av sex ledamöter. Generaldirektören är chef för domänverket. Hos verket finns en överdirektör. Inom domänverket finns fem huvudenheter, nämligen försäljningsavdelningen, driftsavdelningen, rationaliseringsavdelningen, personalavdelningen och ekonomiavdelningen, samt därutöver tre fristående sektioner, nämligen rättssektionen, planeringssektionen och informationssektionen, samt ett sekretariat.

Lokalförvaltningen utgörs av åtta distriktsförvaltningar och 68 revirförvaltningar.

Uppgifter

Domänverket skall enligt instruktionen driva skogsbruk på den fasta egendom som hör till domänverkets fond (domänfonden) och förvaltar i övrigt denna egendom och de andra tillgångar som hör till fonden samt förvaltar och utövar tillsyn över vissa andra allmänna skogar.

Det åligger domänverket enligt instruktionen att enligt särskilda bestämmelser vidtaga åtgärder för sådana fastighetsförvärv för domänfondens räkning och sådana avyttringar av fonden tillhörig fast egendom, som lämpligen bör äga rum. Verket skall vidare uppbära och redovisa verkets inkomster samt därmed och med medel som i övrigt står till dess förfogande bestrida verkets utgifter.

Domänverket utför anläggningar och byggnader som fordras för verket.

De olika avdelningarnas arbetsuppgifter framgår av följande redogörelse.

Försäljningsavdelningen svarar för marknadsföring och försäljning samt leverans av virke och därmed sammanhängande frågor. Utvecklingsarbetet inom avdelningen skall vara inriktat på att skapa rationellare leveransformer som gör kostnadsbesparingar möjliga i virkeshanteringen i hela transportkedjan. Avdelningen svarar även för frågor om fjärrtransporter.

Driftsavdelningen svarar för den löpande ekonomiska driften och förvaltningen. Den är den operativa enhet inom verket från vilken beslut som avser den löpande förvaltningen utgår. I uppgifterna ingår bl. a. att behandla verkets årsbudget och att därvid i samråd med försäljningsavdelningen handlägga frågor rörande avverkningens storlek, inriktning och lokalisering samt omfattningen av skogsvårdsåtgärderna. Avdelningen har även hand om dels samtliga nyttjanderättsärenden, dels ärenden angående husbyggnadsverksamhet, naturvård, jakt, fiske och fritidsverksamhet. Avdelningen handlägger vidare frågor angående fastighetsinnehavets yttre rationalisering och är verkets förhandlingsorgan i markärenden. I uppgifterna ingår även att svara för lantmäterifrågor och fastighetsredovisning m. m. Det åligger vidare avdelningen att utveckla tekniken vid upprättande av revirens driftsplaner.

Arbetsuppgifterna inom avdelningen fördelas på fem sektioner, nämligen förvaltningssektionen, nyttjanderättssektionen, naturvårdssektionen, husbyggnadssektionen och fastighetssektionen.

Rationaliseringsavdelningen svarar för samordningen av rationaliseringsarbetet inom områdena skogsvård, avverkning och transport. Avdelningen skall följa utvecklings- och rationaliseringsarbetet inom olika forskningsorgan och inom skogsbruket i övrigt. Rationaliseringsavdelningen svarar även för skogsindelningsverksamheten samt handlägger frågor rörande vägar och maskiner.

Arbetsuppgifterna inom avdelningen fördelas på skogsindelningssektionen, skogsvårdssektionen, tekniska sektionen och vägsektionen.

Ekonomiavdelningen svarar för verkets centrala redovisning och budgetarbetets tekniska samordning samt handlägger frågor rörande finansiering, likviditet och förmögen-

hetsförvaltning. I uppgifterna ingår att handlägga organisationsfrågor, svara för administrativ rationalisering – inklusive ADB-frågor – handlägga andra frågor av ekonomisk art, såsom inköp av maskinell utrustning och annan materiel för driften, samt svara för vissa serviceuppgifter. Ekonomiavdelningen har dessutom hand om förvaltningsrevision och verkets statistik.

Arbetsuppgifterna inom avdelningen fördelas på de fem sektionerna budget- och redovisningssektionen, statistiksektionen, sektionen för administrativ rationalisering, intendentsektionen och revisionssektionen.

Personalavdelningen svarar för personaladministration och de centrala avtalsförhandlingarna med skogsarbetarnas organisationer, handlägger övriga personalfrågor, ärenden angående lokalisering av arbetarbostäder samt frågor rörande utbildning av tjänstemän och arbetare. Avdelningen svarar också för personalvård, arbetarskydd, löneuträkning och pensionsfrågor.

Arbetsuppgifterna inom avdelningen fördelas på personalsektionen, skogsavtalssektionen, utbildningssektionen och lönesektionen.

Sekretariatet svarar för sekreterarservice till verkschefen och verkschefens ställföreträdare. I uppgifterna ingår att handlägga ärenden av allmän natur, som lämpligen inte kan åläggas annan enhet. Sekretariatet svarar även för företagsnämndsverksamheten.

Informationssektionen skall befrämja verkets public relations. Externt skall särskild vikt läggas vid verkets förbindelse med allmänheten, press, radio och TV. Sektionen skall också svara för utgivning av pressöversikter och företagstidning samt biträda i intern informationsverksamhet.

Sektionen för långtidsplanering skall utarbeta underlag för utformningen av verkets skogliga och ekonomiska politik på längre sikt. Sektionen skall utföra ekonomiska utredningar, bl. a. verksamfattande budgetberäkningar för längre perioder, samt utredningsarbete av sådan art, som inte lämpligen kan utföras av annan enhet.

Rättssektionen skall följa utvecklingen i fråga om lagändringar och ny lagstiftning, som har anknytning till verkets arbetsområde. I uppgifterna ingår att bevaka kronans rätt och föra dess talan i rättegångsärenden (dock ej inför arbetsdomstol) samt handlägga mål och ärenden i övrigt av rättslig natur.

Antalet sysselsatta inom olika avdelningar framgår av följande sammanställning.

Sekretariatet, sektionen för långtidsplanering, rättssektionen och informationssektionen	23
Försäljningsavdelningen	7
Driftsavdelningen	85
Rationaliseringsavdelningen	84
Ekonomiavdelningen	164
Personalavdelningen	37
Summa	400

Verkets uppgifter angående samarbete med andra organ m. m.

Verket har redovisat en omfattande sammanställning över de organ som centralförvaltningen har samverkan med. De viktigaste kontakterna redovisas i det följande. *Försäljningsavdelningen* har bl. a. kontakter med Sveriges skogsägareföreningars riksförbund, virkesmättningsrådet, skogsindustrins branschorganisationer och ASSI, *driftsavdelningen* med bl. a. arbetsmarknadsstyrelsen och naturvårdsverket. *Rationaliseringsavdelningen* har kontakter med bl. a. Forskningsstiftelsen Skogsarbeten, Stiftelsen skogsmekanisering, skogsbrukets motortransportkommitté och arbetsmarknadsstyrelsen, *personalavdelningen* med bl. a. arbetsmarknadsstyrelsen, SACO, TCO, SR, skogsarbetarförbundet och skogsbrukets arbetsgivareorganisationer.

Härutöver framhåller verket bl. a. följande. Frågan om lokalisering av centralförvalt-

ningen har behandlats av Kungl. Maj:t och riksdagen i samband med frågan om kontorslokaler för centralförvaltningen. Således har riksdagen tagit ställning i frågan år 1953 och så sent som 1964 samt i samband med anslagsbeviljande åren 1968 och 1969 för ämbetsbyggnad för centralförvaltningen i Bergshamra, Solna. Uppförandet av byggnaden pågår och inflyttning beräknas ske före årsskiftet 1970/71.

I tidigare lokaliseringdiskussioner har ett av de vanligaste argumenten för en omlokalisering av domänverkets centralförvaltning till norra Sverige varit att domänverkets markinnehav är koncentrerat till Norrland. Detta är riktigt rent areellt sett, men har mindre betydelse när det gäller att bedöma tyngdpunkten för domänverkets verksamhet. Visserligen ligger ca 70 % av domänverkets drygt 4 milj. hektar produktiv skogsmark inom de tre norra distrikten (norr om Örnsköldsvik), men ser man i stället på taxeringsvärdet på skogsmarken återfinnes ca 50 % på de tre södra distrikten (söder om Dalälven) och då jordbruksförvaltningen medräknas ca 55 % inom dessa tre distrikt.

Av domänverkets intäkter kommer drygt 50 % från de fyra södra distrikten (söder om Sundsvall). Täckningsbidraget från skogsförvaltningen 1968 kom till nära 60 % från de tre södra distrikten.

Personalen är relativt jämnt fördelad, vilket sammanhänger med att distriktsindelningen bl. a. är gjord med hänsyn till de årliga avverkningsbeloppen, som är ungefär lika stora på de olika distrikten.

Verket framhåller att det har en starkt decentraliserad verksamhet. Centralförvaltningen omfattar ca 400 tjänstemän, dvs. drygt 5 % av de totalt ca 6 900 anställda. På lokalförvaltningarna tjänstgör ca 1 200 tjänstemän och ca 5 300 arbetare. Genom fortlopande administrativ rationalisering kommer delegering och decentralisering att drivas längre. Det innebär att centralförvaltningen i ännu högre grad blir kontaktskapande, samordnande och ledande organ och därmed kommer att minska numerärt sett.

Sedan den 1.1.1969 har domänverkets och ASSI:s verksamheter samordnats i större utsträckning än tidigare enligt riksdagens beslut 1968. Lokaliseringen av dessa företags centralförvaltningar har således betydelse för bådas verksamhet.

Skogsindustrins branschorganisationer är samtliga lokaliserade till Stockholm och kan inte väntas flytta ut från stockholmsområdet. En förflyttning från stockholmsområdet skulle därför i avsevärd grad försvåra kontakterna med köparna, virkesmarknaden och skogsindustriernas branschorganisationer. Dessa kontakter är livsviktiga för domänverkets affärsverksamhet och dessutom av allmänt intresse med hänsyn till den ställning och betydelse domänverket har för svenskt skogsbruk. En flyttning skulle innebära risker för ett försämrat försäljningsresultat. Det intensiva utvecklingsarbete som pågår inom försäljningsavdelningen skulle även försvåras. Detta arbete har varit och är av stor betydelse för domänverkets ökande inflytande på virkesmarknaden och bidrager därigenom verksamt till att säkra virkesavsättningen och därmed sysselsättningen i domänverkets skogar.

Domänverkets centralförvaltning är mycket beroende av kontakt- och samordningsmöjligheter med skogsarbetsgivarnas organisationer, som är lokaliserade till Stockholm. I dessa sammanhang har domänverket en betydande roll i egenskap av landets störste skogsägare.

Domänverket erinrar om verkets omorganisation den 1.1.1969. Den medförde för centralförvaltningen helt naturligt en hel del övergångssvårigheter, dels i samband med omplacering av personal till nya arbetsuppgifter, dels i samband med de genom omorganisationen nödvändiga omflyttningarna mellan centralförvaltningens olika lokaler. Verkningsarna av dessa störningar är ännu ej helt övervunna. Vid årsskiftet 1970/71 skall hela centralförvaltningen flytta till de nya lokalerna i ämbetsbyggnaden i Bergshamra, Solna. Det kommer att medföra nya omställningssvårigheter. Man får även

väsende), medicinskt underlag för anskaffning av sjukvårdsmateriel och läkemedel. Vidare handläggs ärenden angående hälsoundersökningar, psykiatriska undersökningar, blod- och vätsketjänst, tuberkulosbekämpning, tjänstduglighet och tjänstbarhet samt vissa personalärenden.

Skärmbildscentral (fr. o. m. 1.4.1970). Central granskning av skärmbilder m. m. De organisatoriska frågorna är ännu ej klarlagda. Här räknas med att ledningen av centralens verksamhet kommer att anförtros åt chefen för sjukvårdsbyrån.

Inom *specialmedicinska sektionen* handläggs ärenden om medicinska frågor om individens fysiska och psykiska förutsättningar och möjligheter att medverka i olika vapensystem, medicinsk tillsyn över och medicinskt underlag för säkerhetsarbetet inom krigsmakten samt för särskilda undersökningar av personal, som utsätts för speciella påfrestningar m. m., tillsynen av verksamheten vid militärmedicinska undersökningscentralen samt vid marinens och flygvapnets medicinska undersökningscentraler, inriktning m. m. av forskningen inom områdena speciell armé-, marin- och flygmedicin samt psykologiska faktorerers inverkan.

Inom *materielbyrån* sker den ekonomiska planeringen m. m. beträffande bl. a. anslag för sjukvårdsmateriel och läkemedel inom krigsmakten, krigsförvaltningsföreskrifter, krigsberedskapsöversikter m. m., underlag för försvarsgrenarnas materielplaner, projektering, konstruktion, utveckling och försök samt anskaffning av sjukvårdsmateriel, ansvar för tillhandahållande, utnyttjande och underhåll m. m. av sjukvårdsmateriel samt förrådsplanering och förrådsdrift, redovisning och inventering.

Inom *administrativa sektionen* handläggs juridiska, ekonomiska och allmänt administrativa frågor, sjukvårdsstyrelsens fredsorganisation m. m., ärenden rörande förbandssjukvården, huvuddelen av på styrelsen ankommande personalärenden m. m., redigering av styrelsens årsberättelse samt *handbok* för medicinalpersonal inom krigsmakten, ekonomisk planering beträffande försvarsgrenarnas sjukvårdsanslag, styrelsens myndighetsanslag, kameral förvaltning och expeditionstjänst.

Inom *medicinskårexpeditionen* handläggs ärenden om rekrytering, anställning, registrering och *utbildning* m. m. av försvarets *medicinskårpersonal*. Inspektion sker av hälso- och sjukvårdsutbildningen inom krigsmakten. Medicinska *läroböcker* m. m. utarbetas för hälso- och sjukvårdsutbildningen inom krigsmakten. *Fördelning* sker av medicinalpersonal för krigsplacering. Anvisningar utfärdas till *värnpliktsverket* för krigsplacering m. m.

Antalet anställda fördelade på olika verksamheter inom styrelsen framgår av följande sammanställning.

Förvaltning av sjukvårdsmateriel	36
Hälso- och sjukvård	30
Serviceverksamhet (administrativ verksamhet)	16
Personaladministrativ verksamhet	15
Ledning	7
Forskning	4
Summa	108

Försvarets sjukvårdsstyrelsens uppgifter angående samarbete med andra organ m. m.

Styrelsen anger att den samverkar med, förutom i stort sett alla centrala organ inom försvarssektorn, bl. a. socialstyrelsen, statens institut för folkhälsan, veterinärstyrelsen, luftfartsverket, karolinska institutet, karolinska sjukhuset, statens bakteriologiska laboratorium, veterinärmedicinska anstalten, arbetsmarknadsstyrelsen, UKÄ och skolöverstyrelsen.

Styrelsen framhåller att i dess organisation ingår ett stort antal läkare som är en

svårrekryterad kategori. Rekryteringsmöjligheterna är dock enligt styrelsen betydligt större i Stockholm än i övriga landet.

Kommittén för television och radio i utbildningen (TRU)

Antalet anställda: ca 120

Organisation

Kurser som skall produceras av TRU bildar projekt, som leds av projektgrupper. Dessa grupper sätts samman från fall till fall och utgörs dels av personal från TRU – programpersonal – dels av tillfälligt engagerade medarbetare för bl. a. manusarbete. Ett särskilt planeringssystem har utvecklats för projektarbetet. Arbetet är i stort sett integrerat inom projektet varför en del personal i regel anställs tillfälligt och placeras i TRU:s lokaler. I de olika ämnesvisa planerings- och referensgrupperna ingår ett antal experter. Dessa deltar endast i sammanträden i TRU-verksamheten och har sitt ordinarie arbete. Antalet sådana experter som samtidigt var verksamma under 1969 var ca 80. Av dessa var ca 30 från storstockholmsområdet och ca 50 från landet i övrigt.

I fråga om tekniska resurser för TV, radio och ljudproduktion är TRU i princip självförsörjande. I begränsad omfattning köps radiotekniska resurser hos Sveriges Radio. I fråga om grafiska resurser replierar TRU på främst utbildningsbolaget och Brevskolan. Vidare utnyttjas Sveriges Radios arkiv för inslag i produktionen vid TRU.

Uppgifter

TRU har i uppdrag att utreda frågan om användning av radio och TV inom utbildningsväsendet och att bedriva försöksverksamhet med produktion av program. Enligt direktiven skall försöksverksamheten omfatta program för dels vuxenutbildning, dels den nya tekniska utbildningsenheten i Linköping, dels gymnasiala skolformer och omskolning, dels ock i viss utsträckning högskolesektorn i övrigt, främst inom samhällsvetenskapliga området. Åt TRU har vidare uppdragits att utreda frågan om TV, särskilt färg-TV, i medicinarutbildningen samt att bedriva försöksverksamhet med förskoleprogram.

TRU:s uppgifter angående behov av samarbete med andra organ

TRU framhåller att det i många fall krävs personliga besök i Sveriges Radios arkiv för att få inslag i produktionerna vid TRU. Till viss del kan dock detta ske genom ombud. Tekniskt sett ordnas sändningen via Sveriges Radio. Vid en omlokalisering av TRU kan detta bestå om en ort väljs där Sveriges Radio har distriktsorgan eller genom egna resurser i form av länkförbindelse till televerkets anläggningar.

Vid utprovningen och utvärderingen av de producerade kurserna krävs närhet till pedagogisk expertis. Utprovningarna utförs f. n. inom TRU:s skolsektor av personal som är knuten till pedagogiska institutionen i Umeå och inom samhällsvetenskapliga sektorn av pedagogiska institutionen i Uppsala.

Den centrala planeringen vid produktionsenheten kräver dels arbetskonferenser för den egna ledningsgruppen och vissa utomstående berörda, dels löpande kontakter i form av sammanträden med representanter för verk och organisationer. Enligt TRU förskjuts många av kontakterna efter hand från central till lokal nivå för konkreta frågor och sprids över landet – TRU har omfattande fältkontakter – medan andra kontakter övergår till samråd via post och telefon.

Kriminalvårdsstyrelsen

Antalet anställda: handläggande personal	132
övrig personal	161
summa	293

Organisation

Kriminalvårdsstyrelsen leds av en styrelse, vars ledamöter är generaldirektören (ordf.) och minst sex andra ledamöter som Kungl. Maj:t utser särskilt.

Inom styrelsen finns två avdelningar, en för vård och tillsyn och en för arbete och utbildning. Dessutom finns en ekonomibyrå och en personalbyrå samt en juridisk enhet, en organisationsenhet, ett revisionskontor och allmänna kriminalregistret.

Avdelningen för vård och tillsyn består av vårdbyrån, bevakningsenheten, intendenturenheten och nämndkansliet.

Avdelningen för arbete och utbildning består av produktionsbyrån, planeringsenheten, försäljningsenheten, inköpsenheten samt arbetsvårds- och yrkesutbildningsenheten.

Uppgifter

Kriminalvårdsstyrelsen är central förvaltningsmyndighet för ärenden om kriminalvård. Styrelsen är chefsmyndighet för kriminalvårdsdirektörerna, fängvårdsanstalterna och skyddskonsulentorganisationen.

Hos styrelsen förs allmänna kriminalregistret, centralt klientelregister och register över dem som dömts till skyddstillsyn.

Antalet anställda fördelade på olika verksamheter framgår av följande sammanställning.

Verksledningen	5
Ekonomibyrån, personalbyrån, juridiska enheten, organisationsenheten, revisionskontoret	110
Arbets- och utbildningsavdelningen	75
Vård- och tillsynsavdelningen	60
Kriminalregistret	43
Summa	293

I det följande lämnas en översikt över de arbetsuppgifter som de olika enheterna inom styrelsen har enligt arbetsordningen.

På *ekonomibyrån* handläggs ärenden om anslagsäskanden och den ekonomiska förvaltningen, ärenden om kriminalvårdsprognoser, kriminalvårdsstyrelsens årsberättelse, förvaltningslokaler och utrustning för kriminalvårdsstyrelsen, anskaffande och underhåll av sådana förvaltningslokaler och personalbostäder som inte redovisas på kriminalvårdsstyrelsens delfond av statens allmänna fastighetsfond och ärenden om tryckning av publikationer m. m.

På *personalbyrån* handläggs ärenden om anställning, förflyttning och befordran av tjänstemän samt semester, tjänstledighet och avsked för tjänstemän, ärenden om personalregistrering, ärenden om avtal rörande löne- och anställningsvillkor för personal, ärenden om personalvård, personalinformation, personbedömning och personalutbildning samt ärenden om avlöning av personal m. m.

På den *juridiska* enheten handläggs ärenden om registrering av handlingar som inkommit till kriminalvårdsstyrelsen, ärenden om arbetsordningar samt andra föreskrifter och anvisningar av författningskaraktär, ärenden om ansvar för tjänstefel, inkasso- och skadeståndsärenden, samt rättsärenden rörande kriminalvårdens fastigheter m. m.

På *organisationsenheten* handläggs ärenden om administrativ rationalisering och utveckling och uppföljning av datasystem.

På *revisionskontoret* handläggs ärenden om förvaltningsrevision, redovisningsrevision samt ärenden om anmärknings- och avskrivningsmål.

På *allmänna kriminalregistret* handläggs ärenden enligt lagen om allmänt kriminalregister.

På den byrå och de enheter som hör till vård- och tillsynsavdelningen handläggs nedan förtecknade ärenden.

På *vårdbyrån* handläggs ärenden om planering och organisation av vård och tillsyn, utveckling av behandlingsmetoder inom vårdområdet, ärenden om rättsvård och om samarbete i vårdfrågor med andra myndigheter, ärenden om verkställbarhetskontroll och doms befordran till verkställighet och ärenden om beräkning av strafftid m. m., ärenden om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m. m. samt ärenden om centrala klientelregistret.

På *bevakningsenheten* handläggs ärenden om säkerheten vid anstalter och häkten, ärenden om scheman och ärenden om kriminalvårdens transportorganisation.

På *intendenturenheten* handläggs ärenden om förplägnad, anstaltsbeklädnad och frivagningsutrustning och utrustning i övrigt som inte avser arbetsdriften.

På *nämndkansliet* sker registrering av handlingar som inkommer till de centrala nämnderna, beredning av ärenden som handläggs av nämnderna, expediering av nämndernas beslut och arkivering av nämndernas handlingar.

På den byrå och de enheter som hör till arbets- och utbildningsavdelningen handläggs nedan förtecknade ärenden.

På *produktionsbyrån* handläggs ärenden om den tekniska och ekonomiska ledningen av driften vid verkstäder, jordbruk och byggnadsföretag, ärenden om teknisk rationalisering och om utveckling av produkter och produktionsmetoder, ärenden om underhåll och förvaltning av kriminalvårdens fastigheter i den mån ärendena inte skall handläggas av ekonomibyrån samt ärenden om intagnas sysselsättning i ekonomiarbete.

På *planeringsenheten* handläggs ärenden om planering och organisation av arbete och utbildning och om utveckling av behandlingsmetoder inom arbetsdriftens område, ärenden om ersättning för utfört arbete och om arbetarskydd, ärenden om driftbudgeten och andra driftekniska frågor samt ärenden om samarbete i sysselsättningsfrågor med andra myndigheter.

På *försäljningsenheten* handläggs ärenden om anskaffning av arbete för arbetsdriftens räkning och försäljning av varor och tjänster som framställs inom arbetsdriften samt ärenden om försäljning av vissa produkter från verkstäder inom socialstyrelsens och arbetsmarknadsstyrelsens verksamhetsområden.

På *inköpsenheten* handläggs ärenden om upphandling av förnödenheter för arbetsdriften och ärenden om försäljning av överblivna förnödenheter inom arbetsdriften.

På *arbetsvårds- och yrkesutbildningsenheten* handläggs ärenden om verksamheten vid arbetsterapi- och diverseverkstäder och ärenden om intagnas utbildning.

Kriminalvårdsstyrelsens uppgifter angående samarbete med andra organ m. m.

Styrelsens chef och vissa chefstjänstemän deltar regelbundet en gång i veckan i sammanträden med vardera interneringsnämnden och kriminalvårdsnämnden och två gånger i veckan med ungdomsfängelsenämnden. Verksledningens personliga sammanträffanden med chefstjänstemän i departementen, företrädare för statliga myndigheter och organisationer samt deltagande i sammanträden i Stockholm m. m. varierar starkt från tid till annan men torde kunna anges till ett à två om dagen. Det kan i sammanhanget framhållas att fråga ibland är om överläggningar, som måste ordnas med mycket kort varsel.

Personliga sammanträffanden förekommer mellan en gång till fyra à fem gånger i

månaden mellan företrädare för de *enheter som är direkt underställda verksamheten* och framför allt tjänstemän hos följande myndigheter m. m., nämligen byggnadsstyrelsen, postbanken, poststyrelsen, riksrevisionsverket, socialstyrelsen, statens avtalsverk, statens personalvårdsnämnd, statskontoret och vårdutbildningsnämnden.

För *arbets- och utbildningsavdelningen* medför arten av verksamheten särskilt många och omfattande kontakter såväl inom den statliga som inom den privata sektorn. De oftast förekommande *personliga* kontakterna som sker mellan en till tre gånger per månad är med företrädare för följande myndigheter, nämligen arbetsmarknadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, civilförsvarsstyrelsen, fångvårdens byggnadskommitté, förenade fabriksverken, försvarets sjukvårdsstyrelse, patent- och registreringsverket, poststyrelsen, rikspolisstyrelsen, riksrevisionsverket, skolöverstyrelsen, socialstyrelsen, statens järnvägar, statens vägverk, statskontoret och televerket.

Kontakterna med försvarets materielverk anges till sju å åtta gånger per månad. Härutöver håller arbets- och utbildningsavdelningen kontakt med företrädare för ett stort antal enskilda företag i stockholmsområdet och branschorganisationer m. fl.

Vård- och tillsynsavdelningen har personlig kontakt i regel ca en gång per månad med i första hand följande centrala myndigheter, nämligen arbetsmarknadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, försvarets materielverk, försvarets sjukvårdsstyrelse, skolöverstyrelsen och socialstyrelsen.

De *centrala nämnderna* – interneringsnämnden, ungdomsfängelnsnämnden och kriminalvårdsnämnden – leds av högt kvalificerade jurister, regelmässigt justitie- eller regeringsråd. Nämnderna spelar en viktig roll inom kriminalvården och är i vårdarbetet intimt knutna till kriminalvårdens centrala ledning. Styrelsens chef är ordinarie ledamot i nämnderna med vissa chefstjänstemän i styrelsen som ersättare. I nämnderna ingår även parlamentariker.

Styrelsen framhåller vidare att en betydande del av det stora anstaltsbeståndet och frivårdens expeditioner ligger i stockholmsområdet eller kan lätt nås därifrån. Linjeorganisationen har i övrigt till väsentlig del sin *förläggning* till befolkningscentra i mellersta och södra Sverige. För *den* centrala förvaltningsmyndigheten är det av utomordentlig vikt att tjänstemännen har möjlighet att *snabbt nå* så många av linjeorganen som möjligt.

Kriminalvården är från olika beröringspunkter föremål för ett stort intresse. Den kontaktverksamhet med olika organisationer och massmedia m. m. som följer härav gör det för styrelsens egen liksom för berörda intressenters del till ett *angeläget* intresse att ledningen har en central lokalisering.

Styrelsen framhåller slutligen att det finns anledning att räkna med en framtida integrering av samhällets insatser på olika vårdområden. Detta leder till att de redan nu nära kontakter på olika nivåer som finns mellan centralmyndigheterna socialstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, skolöverstyrelsen och kriminalvårdsstyrelsen kommer att bli allt viktigare. Ett uttryck för denna utveckling är bl. a. förhållandet att soucheferna i social- och arbetsmarknadsstyrelserna är ledamöter i kriminalvårdsstyrelsen. Det är motiverat att här tala om ett vårdblock som inte bör splittras.

Kriminalregistret beräknas bli överfört från kriminalvårdsstyrelsens till rikspolisstyrelsens förvaltning under 1970.

Lantbruksstyrelsen

Antalet anställda: handläggande personal	81
övrig personal	84
summa	<u>165</u>

Organisation

Ledamöter av styrelsen är generaldirektören (ordf.), överdirektören och minst fyra andra ledamöter som Kungl. Maj:t utser. (Ytterligare ledamot för trädgårdsfrågor.) Inom styrelsen finns sju byråer, administrativa byrån, strukturbyrån, investeringsbyrån, lantbruksbyrån, husdjursbyrån, undervisningsbyrån och jordbruksekonomiska byrån, samt två särskilda arbetsenheter, en för översiktlig planering och en för rådgivningsfrågor.

Uppgifter

Lantbruksstyrelsen är central förvaltningsmyndighet för ärenden om lantbruket och lantbrukets rationalisering i den mån sådana ärenden inte ankommer på annan myndighet.

Styrelsen är chefsmyndighet för lantbruksnämnderna och deras ortsombud, statens hingstdepå och stuteri, trädgårdsskolan i Norrköping samt för lappväsendet i fråga om rennärningen.

Styrelsen är tillsynsmyndighet över lantbrukets yrkesskolor (lantbruksskolor och lant-hushållsskolor), statens lantbruksinformation, statens centrala frökontrollanstalt och de lokala frökontrollanstalterna, statens maskinprovningar och vissa lokala lantbrukskemiska kontrollanstalter.

Styrelsen har att leda och utveckla den översiktliga och regionala planläggningen av lantbrukets rationalisering och samordna de statliga insatserna härför samt anpassa denna verksamhet till annan samhällsplanering, särskilt i fråga om lämplig markanvändning och omställning av arbetskraft. Styrelsen skall vidare leda och övervaka statsunderstödda åtgärder för yttre rationalisering, inre rationalisering, driftsrationalisering och särskild rationalisering. Styrelsen skall leda och övervaka den särskilda stödverksamheten för omställningen inom jordbruket, göra upp riksprogram för informations- och rådgivningsverksamheten på lantbrukets område och ha hand om kursverksamheten på lantbrukets område. Styrelsen skall vidare leda de statliga åtgärderna för att främja rennärningen.

Antalet anställda fördelade på olika enheter inom styrelsen framgår av följande sammanställning.

Verksledning	2
Administrativa byrån	44
Översiktlig planläggning	15
Strukturbyrån	13
Investeringsbyrån	24
Rådgivningsfrågor	7
Lantbruksbyrån	13
Husdjursbyrån	22
Undervisningsbyrån	11
Jordbruksekonomiska byrån	11
Rådgivning, SLI, internationella frågor	15
	ca 165

Redogörelse för de olika enheternas arbetsuppgifter lämnas i det följande.

Inom *arbetsenheten för översiktlig planering* handläggs ärenden om central planering för jordbrukets rationalisering, översiktliga utredningar rörande jord- och skogsbrukets strukturfrågor, biträde åt lantbruksnämndernas regionala och annan planering, avvägning av markresurser m. m. samt verksamhetsstatistik.

Inom *administrativa byrån* handläggs ärenden om styrelsens och styrelsen underställda organs personal, organisation och medelsförvaltning, fortbildning av administrativ personal, anslagsfrågor, förvaltning av vissa fonder, handhavande av styrelsens kassarörelse och bokföring, överinseende över underställda organs kassa- och redovis-

ningsväsende, särskilda övergångsbidrag och ärenden i övrigt av övervägande administrativ eller rättslig natur.

Inom *strukturbyrån* handläggs ärenden om jordbrukets och skogsbrukets yttre rationalisering, individualplanering i samband med strukturrationalisering i jord- och skogsbruk, värdering, köp, byte, försäljning och förvaltning av jordbruksfastigheter, finansieringsstöd till yttre rationalisering och särskild rationalisering, bostadslånremisser avseende jordbruksfastigheter, avgångsvederlag och omställningsfrågor, samt ärenden enligt jordförvärvslagen och uppsiktslagen.

Inom *investeringsbyrån* handläggs ärenden om finansieringsstöd till förvärv och drift av jordbruk, till investeringar i markanläggningar och ekonomibyggnader samt till gemensam maskinhållning, företagsekonomisk kalkylering och utredningsverksamhet i samband med finansieringsstöd, projektering samt teknisk och ekonomisk bedömning av investeringar i markanläggningar, ekonomibyggnader och maskiner, sambruksföreningar och fjäll- och lapplägenheter.

Inom *lantbruksbyrån* handläggs ärenden om jordbrukets driftsrationalisering beträffande växtodling och frågor i övrigt som icke tillhör annan byrå, trädgårdsnäringens rationalisering, försöksverksamhet, kvalitetskrav för samt analys och kontroll av utsäde och matpotatis, import och export av frö, växtskydds- och växtförädlingsfrågor samt flyghavrebestämmelser, lantbrukskemisk verksamhet, biskydd, import av bin samt frågor om smittsamma sjukdomar hos bin, produktionsbefrämjande åtgärder i norra Sverige, lånegarantier för lagerhus m. m., taxor för utsädeskontroll, lantbrukskemisk analysverksamhet, matpotatiskontroll samt statens maskinprovningar och vissa fiskeri-ärenden.

Inom *husdjursbyrån* handläggs ärenden om rådgivning och planläggning på husdjurs-skötselns, husdjursavelns och animalieproduktionens områden, seminverksamhet, tjur-, galt- och hingsthållning, produktionskontroll, hästpremiering, stambokföring och avkommeundersökning, import av djursperma och husdjur, kreditgaranti vid inköp av hästar samt bidrag till ridhusanläggningar, främjande av rennäringen, verksamheten vid statens hingstdepå och stuteri samt totalisatorverksamheten.

Inom *undervisningsbyrån* handläggs ärenden om lantbrukets yrkesskolor, pedagogisk utbildning och fortbildning av lärare samt hemkonsulentverksamhet.

Inom *jordbruksekonomiska byrån* handläggs ärenden om jordbrukets ekonomi och skatteförhållanden, den jordbruksekonomiska undersökningen och andra bokföringsundersökningar samt särskilda undersökningar och bearbetningar av bokföringsdata för att bl. a. tillhandahålla lantbruksnämnderna kalkylunderlag.

Inom *arbetsenheten för rådgivningsfrågor* handläggs ärenden om central programmering av rådgivningsverksamheten, service till lantbruksnämnderna beträffande planering av och hjälpmedel i rådgivningen, utredningar, planering och genomförande av fortbildning av personal med rådgivningsuppgifter.

Undervisningsbyrån upphör fr. o. m. den 1.7.1971 då uppgifterna överförs till skolöverstyrelsen.

Lantbruksstyrelsens uppgifter angående samarbete med andra organ m. m.

Styrelsen framhåller att i frågor om *jordbrukets rationalisering* och *produktionsfrämjande åtgärder* finns behov av kontakter med jordbruksnämnden, lantmäteristyrelsen, skogsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, lantbrukshögskolan, veterinärstyrelsen, veterinärmedicinska anstalten, SCB och Sveriges lantbruksförbund med därtill anslutna fackliga och ekonomiska organisationer.

I frågor om *skogsbrukets rationalisering* finns behov av kontakter med bl. a. skogs-

lantmäteristyrelsen. Styrelsen ombesörjer all nyanställning samt beslutar om förflyttning av personal mellan de olika regionala och lokala enheterna.

Myndighetsfunktionerna – däri inräknat utvecklingsarbeten och initiativverksamhet – omfattar uppgifter som åligger lantmäteristyrelsen på grund av dess speciella erfarenheter och sakkunskap inom fastighetsbildnings- och mätningväsendets område. Lantmäteristyrelsen har instruktionsenligt skyldighet att på begäran av domstol eller administrativ myndighet verkställa utredning och meddela utlåtande i frågor som ligger inom styrelsens verksamhetsområde, att leda och öva tillsyn över arbetet med förande av jordregister samt att ha överinseendet över mätningväsendet i rikets städer, köpingar och vissa andra samhällen ävensom över arbetet med uppläggande och förande av fastighetsregister enligt de för stad gällande bestämmelserna. Det åligger vidare styrelsen att leda och ha tillsyn över lantmäteriväsendets arbete med uppläggande av ett nytt fastighetsregister samt att utöva beslutsfunktioner enligt kungörelsen den 28 maj 1968 (nr 379) om uppläggande av nytt fastighetsregister m. m. Inom lantmäteristyrelsen bedrivs ett omfattande utvecklingsarbete rörande tillämpnings- och metodikfrågor på fastighetsbildningens område, ett arbete som även kommer det kommunala mätningväsendet till godo. Vidare utarbetas föreskrifter, råd och anvisningar rörande lantmäteriets och det kommunala mätningväsendets verksamhet.

Serviceverksamheten omfattar främst centralt bedriven geodetisk, kartografisk och fotogrammetrisk verksamhet samt beräkningar med hjälp av datamaskin, främst i samband med kartläggning inom ramen för lantmäteriets förrätnings- och uppdragsverksamhet.

Lantmäteristyrelsens uppgifter angående samarbete med andra organ m. m.

Styrelsen framhåller att de *ekonomiadministrativa uppgifterna* måste bedrivas i nära kontakt med vederbörande fackdepartement, riksrevisionsverket och byggnadsstyrelsen. De nära kontakterna med riksrevisionsverket är främst föranledda av att hos lantmäteristyrelsen finns en redovisningscentral och ett revisionskontor. Kontakterna med byggnadsstyrelsen är föranledda av att lantmäteristyrelsen handlägger alla ärenden rörande lokalfrågor inom lantmäteriet. Lantmäteristyrelsen ombesörjer all nyanställning i lantmäteristaten samt har möjlighet att förflytta personal mellan de olika regionala och lokala enheterna. Härigenom har uppnåtts att lantmäteriet kan fungera som ett elastiskt organ. En förutsättning för att organisationen smidigt skall kunna anpassas till efterfrågan på lantmäteriets tjänster är emellertid att styrelsen är centralt lokaliserad så att nära kontakt kan hållas med såväl statliga som kommunala organ. En utflyttning av ämbetsverket till en sekundärort torde komma att avsevärt försämra möjligheterna att överblicka och i rätta ögonblicket omdisponera resurserna.

Den personal som handlägger ärenden inom ramen för *myndighetsfunktionerna* har ett framträdande samarbetsbehov med främst statens planverk, statens naturvårdsverk, lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen och centralnämnden för fastighetsdata. Behovet av sådana samarbetsformer är särskilt stort för styrelsen på grund av de många initiativdensamma måste taga inom det egna och angränsande verksamhetsområden. I sammanhanget märkes att inom styrelsen utarbetats åtskilliga lagförslag m. m.

För utredningsbyrån skulle en utflyttning medföra särskilda svårigheter för byrån själv, för andra organ och för enskilda personer. Handläggningen av många ärenden på byrån kräver tillgång till bl. a. riksarkivet och de stora biblioteken i Stockholm. Dessutom har byrån en nära nog daglig kontakt med kammarkollegiets arkiv. Till byrån hör ett omfattande arkiv innehållande äldre lantmäteriakter, vilket har en livlig besöksfrekvens av tjänstemän och enskilda som önskar få fastighetsgräns- och äganderättsfrågor klarlagda. Ofta blir därvid resultatet det, att vederbörande finner att han

försvarets krav. För verksamheten under sådana förhållanden skall luftfartsverket sörja för beredningsplanläggning för den egna verksamheten och för den civila luftfarten, i den mån sådan planläggning icke ankommer på annan myndighet. Verket skall därvid samråda med överbefälhavaren, civilförsvarsstyrelsen, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, centrala civila transportkommittén och beredskapsnämnden för psykologiskt försvar. Överstyrelsen för ekonomiskt försvar skall hållas underrättad om beredningsplanläggningen på det ekonomiska försvarets område.

De olika avdelningarnas arbetsuppgifter framgår av följande redogörelse.

Administrativa avdelningen indelas i en allmän sektion, en personalsektion, en juridisk sektion, en utrikessektion, en försvarssektion och en revisionssektion. Allmänna sektionen utarbetar förslag till riktlinjer i organisationsfrågor samt handlägger och samordnar ärenden rörande verkets instruktion och arbetsordning, remisser samt tillståndsärenden, exkl. drifttillstånd och certifikat inom luftfartsinspektionen. Sektionen handhar vidare frågor rörande kontorsdriften samt svarar för driften av verkets tryckeri- och fotoanstalt.

Personalsektionen handlägger personaladministrativa ärenden, såsom personalplanering, rekrytering, anställning, befordran och entledigande, löne- och pensionsärenden, tolkning av anställnings- och löneavtal m. m., personalvårdsfrågor och personalutbildning. Sektionen handhar vidare frågor rörande driften vid trafikskolan.

Juridiska sektionen handlägger allmänna juridiska ärenden och disciplinärenden. Utrikessektionen handlägger frågor rörande internationellt luftfartssamarbete, tillämpning och registrering av luftfartsavtal samt utarbetar luftfartspolitiska översikter. Försvarssektionen bereder ärenden rörande försvarsberedskap. Revisionssektionen utför kameral revision och sakrevision samt initierar därav betingade rationaliseringsåtgärder.

Ekonomiavdelningen uppdelas i en budgetsektion och en redovisningssektion. Budgetsektionen handlägger ärenden rörande ekonomiska policyfrågor, finans- och budgetfrågor, anslagsframställningar, taxor, avgifter och kommersiell verksamhet samt prövning av befordringstaxor. Sektionen gör vidare ekonomiska utredningar och prognoser och utarbetar statistik. Redovisningssektionen handhar kamerala ärenden rörande verkets medelsförsörjning, bokföring, redovisning och kassarörelse.

Driftavdelningen indelas i en planeringssektion, en driftledningssektion och en anläggningssektion samt en halvpermanent arbetsgrupp för större projekt med sektions ställning. Planeringssektionen planerar flygplatser och trafikledningssystem, projekterar, bygger och underhåller radio- och teleanläggningar samt samordnar resursplaneringen inom driftavdelningen. Driftledningssektionen svarar för drift av trafikledning och marktjänst, information till luftfarten, trafikregler, stationstjänst, brand- och räddningstjänst, fält- och förrådshållning samt underhåll av fordon och maskiner. Anläggningssektionen projekterar, bygger och underhåller flygfält, byggnader samt radio-, tele- och elanläggningar.

Arbetsgruppen för större projekt planerar, projekterar och bygger ny flygplats i malmöregionen, ny flygplats i göteborgsregionen samt utbyggnad av Arlanda flygplats.

Verkets uppgifter angående samarbete med andra organ m. m.

För planering, projektering, byggnad, kontroll, drift och underhåll av radiokommunikations- och navigeringsanläggningar för luftfarten anlitar verket såsom entreprenör televerket. Flygväderlekstjänstens handhavande kräver täta kontakter med SMHI, där de personliga sammanträffandena, ofta med kort varsel, spelar en högst betydande roll. Samarbetet med flygvapnet är särskilt på trafikledningssidan mycket omfattande. De många och omfattande flygvapenövningarna i ett begränsat luftrum ställer inte

minst av säkerhetsskäl mycket stora krav på en intim samordning mellan civilt och militärt flyg.

Det åligger verket att planera den del av totalförsvaret, som avser luftfartssektorn. Detta arbete bedrivs tillsammans med försvarsstaben, transportnämnden samt överstyrelsen för ekonomiskt försvar.

I fråga om verkets anläggningsverksamhet och byggnadsobjekt behövs kontakter med fortifikationsförvaltningen resp. byggnadsstyrelsen.

Bland övriga myndigheter som verket samarbetar med nämns flygtekniska försöksanstalten, tekniska högskolan, geotekniska institutet, planverket, naturvårdsverket, kartverket, generaltullstyrelsen, socialstyrelsen och rikspolisstyrelsen.

Verket framhåller att det nyligen inrättade skandinaviska tillsynskontoret för kontroll av SAS underhållsverksamhet måste vara förlagt till Stockholm så nära SAS huvudkontor som möjligt. Närheten lokalt sett till SAS huvudkontor, SAS svenska regionkontor samt Linjeflyg AB möjliggör snabba och effektiva arbetsformer för lösandet av hastigt uppkommande problem.

Verket framhåller att kunderna utgörs också av ett stort antal utländska flygföretag, med vilka det föreligger ett inte obetydligt behov av ömsesidiga kontakter.

Vid luftfartsverkets kontroll av charterflygverksamheten är det enligt verket av mycket stor praktisk betydelse för verket att kunna hålla direkt kontakt med de olika researrangörerna, som till den helt övervägande delen är lokaliserade i Stockholm. Luftfartsmyndigheten får också anses ha vissa skyldigheter mot den tillståndssökande allmänheten. Särskilt gäller detta luftfartsinspektionen, exempelvis aspiranter på flygcertifikat.

Verket har angett – om verket skulle flyttas från storstockholmsområdet – att närhet till Stockholm har avgörande betydelse. Vid val mellan vissa orter har verket ansett Västerås vara det mest acceptabla alternativet därefter Norrköping–Linköping, Örebro och Jönköping i nämnd ordning.

Militärpsykologiska institutet

Antalet anställda: 41

Organisation

Militärpsykologiska institutet är organiserat på fyra avdelningar. Dessa är provnings-, psykoteknologiska-, allmänna resp. administrativa avdelningarna. Institutet leds av en militäröverpsykolog.

Uppgifter

Militärpsykologiska institutet är centralt organ för den militärpsykologiska verksamheten inom krigsmakten.

I institutets uppgifter ingår bl. a. att svara för militärt inriktad psykologisk, pedagogisk och sociologisk forskning och tillämpning om arbetsbetingelse och psykiska kvalifikationer, utbildning, bedömning och betygssättning, anpassning, motståndsvilja, disciplin och ledarskap samt psykiska reaktioner under strid.

I det följande lämnas en översikt över de arbetsuppgifter som de olika enheterna inom militärpsykologiska institutet har.

På *administrativa avdelningen* handläggs frågor rörande förvaltning, förnödenhets- och kassaärenden, personaltjänst, förande av special- och krigsplaceringsregister, arkivvård, säkerhetstjänst, tryckerifrågor och dataärenden.

Inom *allmänna avdelningen* handläggs anpassningsfrågor, ärenden om disciplin och

verkets övriga uppgifter eller ingår i det internationella samarbetet, att tillhandahålla statistiska centralbyrån uppgifter om totalarealer för domsagor, kommuner och församlingar samt att publicera resultat av verksamheten som har allmänt intresse.

Verket utför arbeten inom sitt område på uppdrag av myndighet eller enskild.

Kartframställningen bygger på geodetiska mätningar och beräkningar, vilka bildar en geodetisk stomme. Denna förtätas fotogrammetriskt. Med stöd härav och med flygbilder som underlag framställs med fotogrammetriska metoder underlagskartor av olika slag. Genom bildtolkning, inhämtande av uppgifter från ett stort antal myndigheter och organisationer samt särskilda kartografiska fältarbeten erhålles information som underlag för de kartografiska arbetena. Dessa resulterar i reproduktionsoriginal. Tryckning av kartorna sker efter ett anbudsförfarande, f. n. hos Svenska Reproduktions AB (SRA) och Generalstabens Litografiska Anstalt (GLA), båda i Stockholm. Kartorna försäljs av SRA.

Antalet anställda fördelade på olika enheter framgår av följande sammanställning.

Kartografiska byrån	259
Fotogrammetriska byrån	155
Geodetiska byrån	56
Verksledning och administration	42
Militärbyrån	8
	<hr/>
ca	520

De olika enheternas arbetsuppgifter framgår av följande redogörelse.

Kartografiska byrån har till uppgift att på grundval av det material, som erhålles från de geodetiska och fotogrammetriska byråerna framställa och revidera de allmänna kartorna. Arbetet består i fastighetsutredningar och gränsinsättningar, insamling av kartdetaljer dels från flygbilder och fältarbete dels från olika myndigheter, redigering av kartmaterialet samt uppritning eller gravyr av kartoriginalen för framställning av tryckplåtar.

Fotogrammetriska byrån utför flygfotografering och fotogrammetrisk bearbetning av flygbildmaterialet till kartor. Inom byrån utförs alla de fotografiska m. fl. laboratoriemässiga arbetsmoment, som har samband med flygfotografering och kartframställning.

Geodetiska byrån svarar för de mätningsarbeten (rikstrianguleringen, precisions- och linjeavvägningen), som dels ligger till grund för kartframställningen inom verket dels ger utgångsdata för övrig mätungsverksamhet inom landet, bl. a. lantmäteriets och kommunernas arbeten. Byrån utför också landets grundläggande tyngdkraftsuppmätningar samt astronomiska Ortsbestämningar, satellitobservationer m. m. bland annat i internationellt samarbete.

Till *ledningsfunktionen* hör följande huvuduppgifter, i stort sett utgörande interna och externa samverkansfrågor, nämligen personaladministrativa, budgetära och ekonomiska frågor samt samordningsfrågor, organisationsfrågor och centrala planerings- och rationaliseringsfrågor. Inom denna del av verket ligger dessutom förlagsuppgifterna avseende de allmänna kartorna och arkivuppgifterna avseende flygfoton, kartoriginal m. m.

Militärbyrån har bl. a. till uppgift att svara för verkets kontakter med försvarets myndigheter, att handlägga ärenden rörande försvarsberedskap samt att svara för den författningssenliga sekretessgranskningen av kartor för spridning och av verkets flygfotomaterial. Byrån lämnar vid förfrågan råd och anvisningar i frågor rörande kartsekretess.

Verkets centrala ledning (verkschef, administrativa avdelningen, utredningsbyrån, matematisk-statistiska byrån och pressombudsmannafunktionen)	175
Försäkringsavdelningen (avgiftsbyrån och tekniska byrån)	390
Yrkesskadeavdelningen	210
Besväravdelningen	80

I det följande lämnas en översikt över de arbetsuppgifter som de olika enheterna inom verket har.

Inom *kanslibyrån* handläggs personalfrågor, allmänna administrativa frågor, kassa-verksamhet och fondförvaltning.

Inom *lagbyrån* handläggs ärenden om lag- och författningsfrågor, frågor av allmän juridisk natur, remissutlåtanden och ombudsmannaärenden.

Inom *tillsynsbyrån* handläggs ärenden om tillsyn över försäkringskassorna och, vad avser allmänna tilläggspensioneringen, lokala skattemyndigheterna samt utbildningsverksamhet.

Inom *organisationssektionen* handläggs organisationsfrågor inom verket och försäkringskassorna.

Inom *avgiftsbyrån* handläggs ärenden om debitering och uppbörd av arbetsgivaravgifter och försäkringspliktsärenden.

Tekniska byrån har datatekniska arbetsuppgifter samt statistik.

Inom *första skaderegleringsbyrån* handläggs ärenden om yrkesskedeförsäkringar.

Inom *andra skaderegleringsbyrån* handläggs yrkesskedeförsäkringsärenden och ärenden rörande ersättning vid skador under militärtjänstgöring samt åt statsanställda.

Inom *administrativa sektionen* handläggs ärenden om personaladministration, utbildning, organisation, utredningar och information m. m.

Inom *matematisk-statistiska byrån* handläggs ärenden om yrkesskade-, sjuk- och pensionsförsäkringsstatistik och frivillig pensionsförsäkring.

Inom besväravdelningens *tre besvärbyråer* handläggs besvär i sjukförsäkrings- och pensionsärenden. Inom avdelningens *allmänna byrå* handläggs ärenden om invaliditetsförebyggande åtgärder, sjukvårdande verksamhet, besvär i sjukförsäkrings- och pensionsärenden.

Riksförsäkringsverkets uppgifter angående samarbete med andra organ m. m.

Det arbete som bedrivs inom de enheter och funktioner som utgör *verkets centrala ledning* bedrivs i nära samband med statsdepartementen, med kommittéer av olika slag (inte enbart sådana vilkas arbetsuppgifter direkt begränsats till socialförsäkringsområdet), med ämbetsverk såsom socialstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen m. fl., med arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer när det gäller socialförsäkringarna från olika aspekter (ett aktivt och löpande samarbete har etablerats med både Arbetsgivarförbundet och LO-förbunden), med fackliga organisationer som företräder personalen hos verket och försäkringskassorna, med Försäkringskassoförbundet och Försäkringskassornas förhandlingsorganisation, med andra organisationer som företräder intressen inom försäkringen, t. ex. handikapporganisationer och pensionärsorganisationer, med Svenska landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet, Sveriges läkarförbund osv.

Arbetet med skilda utredningsprojekt bedrivs i ökande omfattning genom särskilda arbetsgrupper som innefattar expertis av betydelse för projektet samt företrädare för olika organisationer som har särskild intresseanknytning till detta.

I ledningsfunktionerna ingår ett aktivt samarbete med de 27 försäkringskassorna i landet inte bara i form av telefon- och brevkontakter utan i stor utsträckning genom personliga sammanträffanden mellan företrädare för verket och representanter för

kassorna. Vid förekommande behov och i vart fall ett par gånger om året samlas kassornas ordförande och direktörer till en gemensam konferens i verkets regi.

Avgiftsbyrån har ständiga kontakter med de lokala skattemyndigheterna, vilka mottar och förbearbetar de s. k. arbetsgivaruppgifterna, dvs. det deklaraionsmaterial som ligger till grund för debiteringen. Vidare föreligger ett fortlöpande samarbete med SCB, bl. a. genom att byrån förser dess företagsregister med grundmaterial, med CFU och med arbetsgivaresammanslutningar och fackliga organ. Debiteringsarbetet medför stort kontaktbehov mellan verket och enskilda företag.

Tekniska byråns utåtriktade kontaktpunkter representeras främst av SCB, CFU samt IBM och andra firmor inom dataområdet, bl. a. för att täcka hastigt uppkommande behov av service, när verkets egna resurser inte är till fyllest. Pensionärer kontaktar i stor utsträckning byrån för problem som sammanhänger med deras förmåner.

Yrkesskadeavdelningens utåtriktade kontakter representeras i huvudsak främst av enskilda personer, som anmält skadefall, samt arbetstagarorganisationer. Utöver de läkare, som ingår i tjänstemannakadern, har avdelningen behov av kontakt med andra läkare, som vid sidan av de anställda läkarna engageras för bedömningen av enskilda ärenden. Ett visst kontaktbehov föreligger i förhållande till arbetarskyddsorganen.

Besvärsvardelningens allmänna byrå har vid sidan av sin uppgift att liksom de andra byråerna inom avdelningen handlägga besvär ärenden, att sköta verkets förbindelser med verkets sjukhus i Åre, Nynäshamn och Tranås och i detta sammanhang ha kontakt med AB Kurortsverksamhet samt att i övrigt handlägga frågor om bidrag från verkets anslag till invaliditetsförebyggande åtgärder. Besvärsvardelningens behov av kontakter med andra myndigheter m. m. avser främst överläggningar med socialstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen m. fl. verk samt intresseorganisationer såsom handikapporganisationer o. dyl.

Verket understryker vidare behovet av högt kvalificerade läkare i relativt stort antal. Verket påpekar också att de på vederbörande ort eller inom vederbörande område tillgängliga läkarna måste förslå även till att täcka de krav försäkringskassan ställer. Jävsproblemet kräver att inte samma läkare engageras i mer än ett av dessa socialförsäkringsorgan. Antalet hos verket sysselsatta läkare uppgår nu till 17. Vidare är att märka, att i årets statsverksproposition förutskickas en genomgripande reformering av förtidspensioneringen fr. o. m. den 1 juli 1970. Detta kommer att medföra en betydande ökning av antalet pensionsärenden hos försäkringskassorna, riksförsäkringsverket och försäkringsdomstolen. Eftersom en eller flera läkare deltar i handläggningen av ärendena i var och en av dessa instanser, kommer socialförsäkringens behov av läkare genom reformen att ytterligare ökas, i vart fall i första instans.

Efter det att verket avgav sin skrivelse till delegationen har förslag om att yrkesskadeavdelningen skall brytas ut ur verket och bilda ett från detta fristående organ avgetts. Verket skall enligt förslaget överta försäkringsrådets nuvarande uppgifter som första besvärinstans i yrkesskadeärenden och rådet skall dras in. I samband med dessa omläggningar skall verket visserligen tillföras ett antal tjänster, men i realiteten utgörs dessa till övervägande del av sådana tjänster som nu har sina motsvarigheter hos rådet. Det blir alltså främst en fråga om att överföra tjänstemän från rådet till verket.

Verket framhåller också att klarhet inte kommer att vinnas förrän om flera år i fråga om den s. k. RAFA-utredningen. Denna har till uppgift att utreda bl. a. frågan om ökat användande av datamaskiner inom socialförsäkringen. I utredningsarbetet har aktualiserats en radikal omläggning av rutinerna, innebärande att datasystemet kommer att omspänna inte endast verkets egen organisation utan även försäkringskassornas.

Sjöfartsverkets centralförvaltning

Antalet anställda: ca 290

Organisation

Sjöfartsverket leds av en styrelse. Ledamöter av denna är generaldirektören och fyra andra ledamöter. Inom verket finns fem avdelningar, driftavdelningen, sjökarteavdelningen, sjöfartsinspektionen, ekonomiavdelningen och administrativa avdelningen. Vidare finns en revisionssektion som är direkt underställd generaldirektören.

För den regionala verksamheten finns sex lotsdistrikt och sju sjöfartsinspektionsdistrikt. Cheferna för dessa distrikt är underställda cheferna för driftavdelningen resp. sjöfartsinspektionen.

Uppgifter

Sjöfartsverket är central förvaltningsmyndighet för ärenden som rör sjöfarten i den mån handläggningen ej ankommer på annan myndighet.

Antalet anställda fördelade på olika avdelningar inom centralförvaltningen framgår av följande sammanställning.

Driftavdelningen	ca	90
Sjökarteavdelningen		85
Sjöfartsinspektionen		40
Administrativa avdelningen		50
Ekonomiavdelningen		22
	ca	290

De olika avdelningarnas arbetsuppgifter framgår av följande redogörelse.

Driftavdelningen har främst att svara för sjöfartsverkets farledsverksamhet. Denna syftar till att möjliggöra fartygens säkra framförande i svenska farvatten och på sjövägarna dit och med hänsyn därtill måste säkerhetsanläggningar och övrig farledservice hålla sådan nivå och kvalitet att förtroendet för säkerhetsanstalterna upprätthålles. De olika aktiviteter som förts samman under driftavdelningen innefattar lotsningstjänst, isbryartjänst, sjötrafikledning, utmärkning och fyrbelysning av farleder samt byggande och underhåll av till verksamheten hörande anläggningar, utrustning och flytande materiel. Det råder nära samband mellan de olika aktiviteterna.

Sjökarteavdelningens uppgifter kan indelas i två huvuddelar varav sjömätningen utgör den ena huvuddelen. Den andra huvuddelen av arbetsuppgifterna består i sjökortsframställning och omfattar även tryckning av allmänna sjökort, sjökort för försvarets räkning och s. k. båtsportkort m. m.

Sjömätningen utförs med sjöfartsverkets egna fartyg och båtar, vilka till övervägande del bemannas genom marinens försorg. Huvuddelen av löpande underhåll av fartyg, båtar och annan materiel sker i verkets egen regi och med anlitanade av egen och marinens personal.

Sjöfartsinspektionen med underlydande sjöfartsinspektionsdistrikt har som främsta uppgift att svara för frågor om fartygs sjövärdighet och om säkerheten ombord, innefattande jämväl att fartygen är ändamålsenligt utrustade såväl materiellt som personellt. Till ansvarsområdet hör också frågor rörande säkerhetskrav och säkerhetsnormer för farledsanordningar samt övervakningen av dessa anordningars tillförlitlighet från sjösäkerhetssynpunkt. Vidare har inspektionen att handlägga frågor avseende skeppsmätning, vilken verksamhet närmast har en ekonomisk innebörd, syftande till att fastställa fartygs dräktighet som underlag för beräkning av hamnavgifter och andra sjöfartsavgifter.

De till *administrativa avdelningen* hörande arbetsuppgifterna fördelas på tre sektioner, varav den allmänna sektionen handlägger allmänna juridiska frågor, markfrågor, skadeståndsärenden och ombudsmannaärenden i övrigt samt frågor om hamnordningar och om fartygsregistrering ävensom disciplin- och åtalsfrågor m.m. Personalsektionen sköter utformningen av verkets personalpolitik.

Arbetsuppgifterna för försvarskontoret, som utgör den tredje sektionen av administrativa avdelningen, faller väsentligen inom två huvudområden, det ena innefattande initiering och samordning av krigsplanläggningen för farledsväsendet samt beredskapsplanläggning för verkets egen del och det andra ombesörjande av planläggning inom den allmänna ekonomiska försvarsberedskapen, främst i fråga om sjötransporter.

Ekonomiavdelningens budgetsektion svarar för den fortlöpande trafikekonomiska utredningsverksamheten inom verket. Sektionen svarar vidare för finansiella och ekonomiska planer på kort och lång sikt för hela verket, för budgeteringsmetoder och budgetkontroll, för anslagsframställningar samt för ärenden angående hamntaxor och skeppsklarering m.m. En andra huvudgrupp av ärenden ankommer på ekonomiavdelningens redovisningssektion. Där handhaves den centrala inkomst- och utgiftsbokföringen m.m. för verket.

Sjöfartsverkets uppgifter angående samarbete med andra organ m.m.

Driftavdelningen har samarbete med myndigheter, intressesammanslutningar och vetenskapliga institutioner och även med projekterings- och industriföretag. Av dessa är det stora flertalet hemmahörande i stockholmsområdet. Som exempel på vetenskapliga och andra institutioner, beträffande vilka driftavdelningen har framträdande behov av personliga kontakter för tekniskt utvecklingsarbete, idéutbyte och vidareutbildning av befattningshavare, nämns ingenjörsvetenskapsakademien, FOA, det statliga utvecklingsbolaget, teknologföreningen och tekniska högskolan.

Verket framhåller att den tekniska utvecklingen under de senaste åren medfört avbemannning av fyrväsendet och en alltmer stegrad koncentration av lotsplatsorganisationen. Därav har följt ett ökat behov av tillsyn över de obemannade fyrplatserna och deras komplicerade tekniska utrustning. Detta kräver i sin tur kvalificerad personal och det innebär uppenbara fördelar, om för hela landet gemensam personal för ifrågasvarande ändamål är förlagd hos centralförvaltningen. Det är därför angeläget att centralförvaltningen är så lokaliserad, att goda kommunikationer finnes mellan denna och de vitt utspridda lokala organen runt den svenska kusten. Stockholm synes i detta avseende vara helt överlägset alla andra orter.

Vid planeringen av underhållet av isbrytarna måste hänsyn tas till aktuella operationsområden och till befintlig beredskap för snabba reparationer med tillgång till erforderliga varvsresurser och dockningsmöjligheter. För de två största statsisbrytarna finnes förutom i Stockholm, dockningsmöjligheter endast i Göteborg, Malmö och Landskrona. Underhållet av samtliga statsisbrytare har hittills varit förlagt till den tekniska förvaltningen vid Örlogsbas Ost, som utnyttjat främst egna varvsresurser och som komplement till dem civila varv i Stockholm. Det bör finnas möjligheter för isbrytarledningen att följa underhålls- och reparationsarbeten på platsen utan alltför långa resor.

Inom *sjökarteavdelningens* verksamhet föreligger nära samband med förutom marinledningen även med kartverket.

Sjöfartsinspektionen har behov av kontakter med socialstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, arbetsmarknadsstyrelsen, skolöverstyrelsen och utrikesdepartementet. Styrelsen framhåller vidare att sjöfartsnäringens företrädare, dvs. redare, varv, de ombordanställdas organisationer etc., av ålder i Stockholm upprätthållit en kontaktverksamhet som i prak-

tiken fungerat som ett slags ombudsorganisation för samarbete med sjöfartsmyndigheterna. Inom *administrativa avdelningen* nämns behov av nära och täta kontakter med bl. a. avtalsverket, redarföreningarna, överstyrelsen för ekonomiskt försvar, transportnämnden, försvarsstaben och kommunikationsdepartementet.

Skogshögskolan

Antalet anställda:

<i>Forskning och utbildning</i>	
Lärare, försöksledande personal	117
Biträdande personal	133
<i>Bibliotek och förvaltning</i>	
Handläggande personal	8
Övrig personal	35
Summa	293

Organisation

Skogshögskolan står under ledning av en styrelse. Vid högskolan finns ett rektorsämbete och ett lärarkollegium. Rektorsämbetet består av rektor och förvaltningschef. Lärarkollegiet är sammansatt av rektor, prorektor och innehavare av ordinarie och extra ordinarie tjänst som professor, biträdande professor eller universitetslektor. För samverkan mellan jordbrukets högskolor på forsknings-, försöks- och utbildningsområdena finns ett gemensamt organ, *samarbetsnämnden för jordbrukets högskolor*.

Verksamheten vid *skogshögskolan* är uppdelad på 18 institutioner och avdelningar fördelade på fyra institutionsgrupper, vartill kommer fem försöksparker samt fältstationer. Utbildningen vid högskolan är fyraårig. De första tre åren omfattar vardera tre terminer och det fjärde året två terminer. Undervisningen är under första läsåret förlagd till Garpenberg men i övrigt huvudsakligen till Stockholm med två sommarterminers fältstudier inom skilda delar av landet. Intagningskapaciteten uppgår till 40 studerande per läsår.

För fältförsök disponerar *skogshögskolan* förutom Garpenberg fem försöksparker, nämligen *Bogesund nära Vaxholm*, *Ätnarova i Gällivare*, *Svartberget* och *Kulbäcksliden i Vindeln*, *Siljanfors i Mora* samt *Tönnersjöhöjden i Simlångsdalen*.

Följande institutioner finns vid högskolan nämligen institutionerna för växtekologi och marklära, skogsbotanik, skogsgenetik, skogszoologi, virkeslära, skogsförnyring, skogsproduktion, skogsskötsel, skoglig matematisk statistik, skogstaxering, skogsuppskattning och skogsindelning, skogsteknik samt skogsekonomi. Vidare finns vid högskolan en datacentral.

Uppgifter

Skogshögskolan har till uppgift att på vetenskaplig grund bedriva forskning och utbildning. Den programbundna forskningen är den största verksamhetsgrenen vid högskolan. Ungefär 60 procent av högskolans anslag disponeras härför. Av återstående 40 procent disponeras ca 20 procent för fri forskning och ca 20 procent för undervisning.

Skogshögskolans uppgifter om samverkan med andra organ

Högskolan framhåller att det föreligger en mycket långtgående samverkan när det gäller *undervisningen* framförallt med Stockholms universitet och tekniska högskolan men även med träforskningsinstitutet, handelshögskolan, Stiftelsen Skogsarbeten samt

Uppgifter

Styrelsen är central förvaltningsmyndighet för ärenden om skogsbruket på mark, där skogsvårdslagen är tillämplig samt på yrkesutbildningen på skogsbrukets område.

Styrelsen skall särskilt leda de statliga åtgärderna för att främja det enskilda skogsbruket. Styrelsen är vidare det ledande, samordnande och rådgivande organet för skogsvårdsstyrelserna. Det ankommer på skogsstyrelsen att meddela föreskrifter för virkesmätning och ha uppsikt över den.

Antalet anställda fördelade på olika enheter framgår av följande sammanställning

Första skogsbyrån	16
Andra skogsbyrån	10
Administrativa byrån	41
Avdelningen för virkesmätning	9
Utbildningsavdelningen	21
Summa	97

De olika enheternas arbetsuppgifter framgår av följande redogörelse.

Inom *första skogsbyrån* handläggs främst frågor rörande skogs- och jordpolitik, skogsbeskattning, skogsbrukets rationalisering och statligt stöd härtill, arbetsmarknaden, skogsplanläggning samt internationella frågor inom byråns ämnesområde.

Inom *andra skogsbyrån* handläggs ärenden främst avseende skogsbeståndens anläggning och produktion samt skogsskydd och skador.

Inom *administrativa byrån* handläggs frågor av juridisk och förvaltningsrättslig art, frågor rörande skogsstyrelsens och underlydande myndigheters personal och organisation, löne- och avtalsärenden, kamerala och budgettekniska ärenden, löneuträkningar, ärenden rörande de underlydande myndigheternas ekonomiska förvaltning, statistiska bearbetningar och AR-frågor.

Inom *avdelningen för virkesmätning och statistik* handläggs ärenden rörande virkesmätning samt utarbetande och sammanställning av skoglig statistik.

Inom *utbildningsavdelningen* handläggs ärenden rörande skoglig yrkesutbildning innefattande bl. a. skogsvårdsstyrelsernas yrkesutbildning, skogsskolorna och skogsmästar-skolan, lärarutbildning, maskinteknisk utbildning samt organisatoriska och pedagogiska frågor i anslutning härtill.

Utbildningsavdelningen kommer att reduceras i samband med att vissa uppgifter förs över till skolöverstyrelsen den 1.7.1971.

Styrelsens uppgifter angående samarbete med andra organ m. m.

Skogsstyrelsen framhåller att styrelsens ämbetsfunktion som central statlig förvaltningsmyndighet för det enskilda skogsbruket och för tillvaratagande av skogsnäringsens intressen överhuvudtaget nödvändiggör för sitt riktiga fullgörande en omfattande samverkan med en rad olika myndigheter och organisationer, vilka på grund av sin ställning och rikskaraktär befunnits böra förläggas till Stockholm. De organ, med vilka mera omfattande personliga kontakter förekommer är framför allt följande myndigheter, nämligen domänverket, lantbruksstyrelsen, lantmäteristyrelsen, rikets allmänna kartverk, statens naturvårdsverk, kommerskollegium, arbetsmarknadsstyrelsen, arbetarskyddsstyrelsen, skolöverstyrelsen, statistiska centralbyrån, skogshögskolan, tekniska högskolan, skogs- och lantbruksakademien, SIDA, riksrevisionsverket, statens avtalsverk, statens personalpensionsverk och jordbruksdepartementet.

Den största kontaktfrekvensen – fem till sju gånger per månad – har styrelsen med domänverket, lantbruksstyrelsen, kartverket, naturvårdsverket, arbetsmarknadsstyrelsen, skolöverstyrelsen, skogshögskolan och SIDA. Beträffande övriga myndigheter är kon-

regel såväl fältundersökning av jordlagerföljd etc. som laboratorieundersökning av upptagna jordprover. Institutet framhåller att vägverkets andel i konsultationsverksamheten är större än vad som framgår av antalet ärenden från denna myndighet, eftersom flera uppdrag är synnerligen omfattande och pågår flera år.

Antalet anställda fördelade på olika grupper av verksamhet framgår av följande sammanställning.

Konsultation	23
Administrativt och kameralt arbete	11
Forskning	11
Laborativverksamhet	9
Utvecklings- och mättningsarbete	7
Verkstads- och förrådsverksamhet	6
Dokumentations-, publikations- och biblioteksverksamhet	4
Summa	71

7 tjänster är vakanta.

Institutets uppgifter angående samarbete med andra organ

Institutet framhåller att det pågår ett omfattande samarbete mellan institutet och vägverkets centralförvaltning i Stockholm. Samarbete förekommer också med Sveriges geologiska undersökning i ärenden där de geologiska förhållandena så kräver.

Med SJ:s geotekniska kontor i Stockholm äger ett intimt samarbete rum beträffande stabilitetsfrågor i bl. a. Göta älvs och Sävåns dalgång i den mån ärendena berör där förekommande järnvägar. Samarbete sker också i andra ärenden som berör SJ, t. ex. broar och viadukter över järnvägar. Även med andra statliga myndigheter såsom vattenfallsverket, sjöfartsstyrelsen och fortifikationsförvaltningen förekommer samarbete i skilda ärenden.

I *forskningsverksamheten* försiggår ett livligt samarbete med tekniska högskolan. Härvid sker också ett utbyte av apparatur av mera komplicerad art. Vidare delar ett flertal ingenjörer sin arbetstid mellan högskolan och institutet, vars chef är speciallärare i geoteknik vid högskolan. Samarbete sker också med Stockholms universitet, som medverkar i institutets kvicklerforskning, samt med Sveriges geologiska undersökning. Forskning rörande *vägbyggnad* vintertid sker i samråd med bl. a. statens väginstitut och Svenska entreprenörföreningen.

En stor del av institutets pålforskning sker i samarbete med IVA:s pålkommission i Stockholm. Institutet bedriver vidare forsknings- och utvecklingsarbete samt har en central ställning inom bl. a. de av svenska geotekniska föreningen tillsatta sonderings- och laboratoriekommittéerna.

Institutet har en central *dokumentationsverksamhet* inom det geotekniska facket och torde ha det mest kompletta biblioteket med geoteknisk litteratur i Skandinavien. Institutet har i litteraturhänseende ett livligt samarbete med tekniska högskolans bibliotek.

Institutet framhåller också de internationella kontakterna, institutets centrala ställning i den geotekniska forskningen och kontakten med övriga svenska geotekniker, varav ca 90 procent är verksamma i stockholmsområdet och i stor utsträckning deltar i de symposier och konferenser som anordnas av institutet i samarbete med svenska geotekniska föreningen.

Statens institut för byggnadsforskning

Antalet anställda: handläggande personal	101
övrig personal	65
summa	166

Organisation

Institutet leds av en styrelse som består av ordförande och fem andra ledamöter.

Institutet är organiserat på ett kansli och ett antal forskningsgrupper, nämligen grupper för metoder och databehandling, samhällsplanering, byggnadsprojektering, ekonomisk analys, installationsforskning, produktionsforskning, byggnadsminnesvård, klimatforskning, program och projektering samt en informationsavdelning med internationellt sekretariat. Tillfälliga arbetsgrupper kan bildas för speciella undersökningar.

Utöver den centrala organisationen har institutet lokalkontor i Lund, Göteborg och Umeå. Personalen vid lokalkontoren uppgår till sammanlagt 12 personer.

Forskningsgrupperna består av forskningsledare, utredningsmän, assistenter och sekreterare. Samtliga forskningsledare har akademisk utbildning från universitet eller teknisk högskola. Utredningsmännen har examen från universitet, teknisk högskola eller tekniskt gymnasium eller institut.

Till samtliga forskningsgrupper utom metodgruppen har styrelsen knutit en rådgivande grupp av sakkunniga. För närvarande är 47 sakkunniga rådgivande till styrelsen och forskningsgrupperna i forskningsfrågor.

Till informationsavdelningen, som är gemensam för institutet och statens råd för byggnadsforskning, finns knutet en informationskommitté. I informationskommittén finns representanter för rådet, enskilda forskare, som har anslag från rådet, och institutet.

Uppgifter

Institutet har till uppgift att bedriva forsknings- och försöksverksamhet som är ägnad att främja rationell utveckling av planering, produktion och förvaltning inom byggnadsområdet. Institutet bör enligt instruktionen inrikta sin verksamhet på sådana problem som är väsentliga för utvecklingen inom byggnadsområdet men icke uppmärksammas från andra forskningsinstitutioners eller enskilda forskares sida.

Institutets uppgifter angående samarbete med andra organ m. m.

Styrelsen sammanträder ca tio gånger per år. Alla styrelseledamöter utom en är från Stockholm. Sakkunniggrupperna sammanträder 6-7 gånger per år. Av de 47 ledamöterna i sakkunniggrupperna är 34 från storstockholmsområdet. Institutet har kontakter med framför allt följande myndigheter och organisationer, nämligen kanslihuset, bostadsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, planverket, folkhälsoinstitutet, statistiska centralbyrån, naturvårdsverket, försvarets forskningsanstalt, tekniska högskolor, universitet, nordiska institutet för samhällsplanering, bibliotek, byggstandardiseringen, ER-nämnden, svensk byggtjänst, kommunala, kooperativa och enskilda bostadsföretag samt konsultfirmor. Den största kontakten har institutet med de viktigaste avnämarna av institutets resultat, nämligen planverket, bostadsstyrelsen och byggnadsstyrelsen.

Institutet framhåller att närheten till forskning, i första hand teknisk forskning, måste även i fortsättningen vara en mycket viktig faktor för institutets lokalisering. Det måste klart sägas ut att utan sådana kontakter kommer institutets arbete att utarmas och förlora i betydelse. Det utbyggda kontaktnät, som institutet nu har och som är en annan viktig förutsättning för institutets forskning, har även en avgörande betydelse vid bedömningen av institutets lokalisering.

Det uppdrag som 1969 års utredning om samordnad forskning har omfattat även institutet för byggnadsforskning.

Statens invandrarverk

Antalet anställda: handläggande personal	57
övrig personal	144
summa	201

Organisation

Verket leds av en styrelse som består av verkschefen och sex andra ledamöter. Generaldirektören är chef för verket.

Inom verket finns fyra byråer, tillståndsbyrån, medborgarskapsbyrån, anpassningsbyrån och kanslibyrån.

Till verket är knutna utlänningsnämnden och en rådgivande expertgrupp.

Uppgifter

Invandrarverket är central förvaltningsmyndighet för utlännings-, invandrar- och medborgarskapsfrågor i den mån de icke ankommer på annan myndighet. Verket har bl. a. att fullgöra de uppgifter som enligt utlännings- eller medborgarskapslagstiftningen eller annan författning ankommer på den centrala utlänningsmyndighet som avses i 3 § utlänningslagen, att fortlöpande bevaka behovet av åtgärder för att främja invandrarens anpassning i Sverige samt efter samråd med berörda myndigheter föreslå behövliga åtgärder och verka för samordning av åtgärderna, att svara för information till invandrare i frågor av särskild betydelse för dem samt vara kontaktorgan mellan samhället samt invandrare och deras sammanslutningar ävensom att föra register och statistik över utlännings i landet i den utsträckning det behövs för verksamheten.

Invandrarverkets arbetsuppgifter fördelar sig på olika grupper av verksamheter enligt följande.

Tillståndsärenden. Ärenden ang. visering, uppehålls- och arbetstillstånd, bosättnings-tillstånd, utfärdande av främlingspass och resedokument, avvísning, förpassning, utvisning och förvisning samt besvarande av remisser i ansökningsärenden rörande enskilda utlännings, vilka ärenden avgörs av andra myndigheter.

Medborgarskapsärenden handläggs på medborgarskapsbyrån.

Tillståndsärendena uppgick under budgetåret 1968/69 till ca 105 000. Ca 4 700 medborgarskapsärenden avgjordes under samma tid.

Anpassningsfrågor. Samordning av andra centrala myndigheters anpassningsåtgärder samt initiativ till åtgärder från dessa myndigheters sida, informations- och kontaktverksamhet med invandrare och deras organisationer, med centrala nyhetsmedia såsom rikstidningar, radio och TV samt med svenska myndigheter och organisationer, kuratorsverksamhet, tolkutbildning, översättningsarbete, m. fl. anpassningsåtgärder.

Övrig verksamhet. Administrativa och kamerala frågor, ärenden av allmänt rättslig natur, utarbetande av föreskrifter och anvisningar till verkets tjänstemän samt till myndigheter, som efter delegation från verket handlägger utlännings- och medborgarskapsärenden, ävensom totalförvarsfrågor.

Antalet anställda fördelade på olika grupper av verksamheter.

Tillståndsärenden	124	(varav ca 100 biträden)
Medborgarskapsärenden	24	
Anpassningsfrågor	19	
Övrig verksamhet	34	
Summa	201	

Verkets uppgifter angående samarbete med andra organ

I tillståndsärenden samverkar invandrarverket med de myndigheter och på det sätt som tidigare redovisats av utlänningskommissionen i yttrande över lokaliseringsutredningens betänkande. Vad särskilt gäller remissärenden förekommer även överläggningar med berörda centrala myndigheter, exempelvis centrala studiehjälpsnämnden och socialstyrelsen.

I medborgarskapsärenden samverkar invandrarverket med rikspolisstyrelsen och i viss utsträckning med inrikesdepartementet.

I anpassningsfrågor samverkar invandrarverket med ett flertal centrala myndigheter, främst arbetsmarknadsstyrelsen, socialstyrelsen och skolöverstyrelsen. Verket samverkar även med centrala arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer ävensom med andra centrala intresseorganisationer.

Beträffande övrig verksamhet sker samverkan med arbetsmarknadsstyrelsen, rikspolisstyrelsen, försvarsstaben och utrikesdepartementet.

De ärenden som handlades av kommissionen avgjordes i stor utsträckning efter samråd med andra centrala myndigheter främst arbetsmarknadsstyrelsen, rikspolisstyrelsen och försvarsstaben. Samrådet skedde genom remisser, telefonsamtal och personliga sammanträffanden. Därjämte hade kommissionen täta kontakter med förutom inrikesdepartementet – justitiedepartementet i medborgarskapsärenden, utrikesdepartementet i viseringsärenden, nedre justitierevisionen i nådeärenden, SIDA i ärenden angående utländska studenter. Utlänningsärenden är ofta av brådskande natur varför tillhörande handlingar regelmässigt skickades mellan kommissionen och resp. myndighet med bud. När det gällde verkställighet av beslut om utlännings avvisande måste kommissionen kontakta utländska beskickningar och konsulat för viseringar.

Verket framhåller att verksamheten i stort skulle avsevärt försvåras, om myndigheten skulle förläggas till annan ort än den där de myndigheter och organisationer, med vilka verket samverkar, är lokaliserade. De nya uppgifter som tillförts verket och som kräver dagliga personliga kontakter med företrädare för centrala myndigheter, organisationer och institutioner skulle omöjliggöras.

Statens kriminaltekniska laboratorium

Antalet anställda: handläggande personal	31
övrig personal	26
summa	57

Organisation

Rikspolisstyrelsen är chefsmyndighet för laboratoriet. En professor är chef för laboratoriet, som har tre avdelningar, den kemiska och biologiska avdelningen, fysikalisk-tekniska avdelningen och skrifttekniska avdelningen. Sistnämnda avdelning är uppdelad på en handstilssektion och en urkundsteknisk sektion. Fysikalisk-tekniska avdelningen är uppdelad på vapensektion, allmän sektion, brandteknisk sektion, fotografisk sektion och en verkstad. Kemisk-biologiska avdelningen är uppdelad på en kemisk och en biologisk sektion.

Rikspolisstyrelsen beslutar i fråga om flertalet personalfrågor, petita, anskaffande av kostnadskrävande utrustning samt om kassarörelse och medelsredovisning vid laboratoriet.

Uppgifter

Vid laboratoriet skall utföras laboratorieundersökningar, som föranleds av misstanke

om brottslig gärning (kriminaltekniska undersökningar). Även andra undersökningar får i mån av resurser bedrivas vid laboratoriet.

Laboratoriet skall också inom sitt verksamhetsområde bedriva kriminalteknisk forskning.

Undersökningar görs i första hand på begäran av polismyndighet, domstolar och åklagare. Undersökningarna görs till ca 90 % på uppdrag av polismyndigheterna.

De olika enheternas arbetsuppgifter framgår av följande redogörelse.

Inom *kemiska sektionen* utförs kemiska, främst analytiska undersökningar av olika material, varvid ändamålet med undersökningarna är att besvara frågor av t. ex. typen vad består materialet av?, vilket ursprung har materialet?, härrör materialet från viss angiven plats? Undersökningsmaterialets art kan variera praktiskt taget obegränsat. Följande exempel kan nämnas, glassplitter, färgsplitter, läkemedel och narkotiska preparat, klistor och lim, grus och jord, läppstift och nagellack, fläckar på kläder samt kassaskåpsfyllning.

Med hänsyn till materialets art kan arbetsuppgifterna vid *biologiska sektionen* indelas i väsentligen två grupper, nämligen dels en som omfattar främst blod och sperma, dels en som omfattar främst hår, fibrer, trä- och växtfragment.

Arbetsuppgifterna inom *vapensektionen* kan indelas i följande tre huvudgrupper nämligen fastställande av typ, fabrikat, modell etc. av det vapen varmed en viss kula eller patronhylsa har avlossats, individuell identifiering av det vapen, varmed en viss kula eller patronhylsa har avlossats, bestämning av det avstånd på vilket ett skott avlossats.

De huvudsakliga arbetsuppgifterna inom *allmänna sektionen* utgöres av undersökning av verktygsspår och kosspår – identifiering av verktyg och skor – samt andra s. k. mekaniska kontaktspår, undersökning av lås och låsanordningar beträffande obehörigt ingrepp, undersökning av mekaniska skador i klädesplagg och andra objekt samt framkallning av utplånade instämplingar i metaller.

Brandtekniska sektionens huvuduppgift är att undersöka material från brandplatser för att söka fastställa orsaken till uppkomst av brand. Dessa brandorsaksundersökningar kan vara av elektrisk, kemisk och mekanisk art.

Inom *fotosektionen* utföres, förutom beskrivande fotografering av olika slags material och handlingar i syfte att åstadkomma illustrationsmaterial till institutionens protokoll och utlåtanden, i stor omfattning mera speciella fotografiska uppgifter. Dessa uppgifter ingår oftast som integrerande delar i själva undersökningsarbetet inom laboratoriets olika avdelningar. Här kan nämnas speciella filterfotograferingar, infraröd-, fluorescens-, röntgen- och ultraviolettfotografering samt mikrofotografering och färgfotografering.

Inom *handstilssektionen* utföres undersökningar av handstilar för identifiering av upphovsman samt undersökningar av handstilar för påvisande av olika typer av förfalskningar.

Inom *urkundstekniska sektionen* utgöres arbetsuppgifterna dels av undersökning och identifiering av skrivmaskinsskrift och dels av undersökning av förfalskade och misstänkta förfalskade handlingar med avseende på fysikalisk-tekniska och kemiska aspekter, t. ex. pappersundersökningar och undersökningar av bläck och kulpennepastor.

Laboratoriets uppgifter angående samarbete med andra organ

Laboratoriet framhåller att den myndighet med vilken samverkan är klarast uttalad är rikspolisstyrelsen. Denna samverkan kan sägas äga rum i tre avseenden. För det första förekommer en ständig kontakt i vissa administrativa frågor som en naturlig följd av att rikspolisstyrelsen är chefsmyndighet för laboratoriet. För det andra sker en intim samverkan med vissa av rikspolisstyrelsens operativa organ inom polisbyrå II. För det

alkoholsektion och den blodgruppserologiska avdelningen som är uppdelad på en rättsserologisk och en klinisk sektion. Varje avdelning leds av en avdelningsföreståndare.

Socialstyrelsen beslutar i vissa personalfrågor, om petita, om arbetsordning och tjänsteföreskrifter, om kostnadskrävande utrustning samt om kassarörelse och medelsredovisning.

Uppgifter

Laboratoriet har till uppgift att utföra undersökningar av rättskemisk och blodgruppserologisk art och bedriva näraliggande verksamhet. Vidare är laboratoriet referenslaboratorium för toxikologiska analyser och klinisk blodgruppserologi. I mån av resurser får forskning bedrivas inom laboratoriets verksamhetsområde av även andra än de som är anställda inom laboratoriet.

Ca 20 000 ärenden om året avser blodprovsanalyser vid alkoholsektionen och ca 2 300 ärenden om året vid rättsserologiska sektionen avser blodundersökningar för fastställande av faderskap.

Vid den toxikologiska sektionen görs analyser på beställningar av bl. a. rättsläkarstationerna. Analyserna avser bl. a. att identifiera läkemedel och narkotika.

Antalet anställda fördelade på olika verksamheter framgår av följande sammanställning.

Toxikologiska sektionen	13
Alkoholsektionen	14
Kliniska sektionen	24
Rättsserologiska sektionen	18
Föreståndare och viss gemensam personal	12
Summa	81

Laboratoriets uppgifter angående samarbete med andra organ m. m.

Sektionen för *klinisk blodgruppserologi* har samverkan med de flesta av landets sjukhus. Speciellt livligt samarbete äger rum med karolinska sjukhusets blodgivarcentral, kvinnoklinik och barnklinik, varifrån mycket material för klinisk blodgruppserologisk forskning erhålles. Samarbete sker också med Kabi-gruppen.

Sektionen för *rättsserologi* har samverkan med domstolar, barnavårdsnämnder, barnavårdsmän, advokater och i viss utsträckning även med allmänheten.

Nu nämnda sektioner har ett helt skilt provmaterial. Däremot har undersökningarna av proven till båda sektionerna av rationaliseringsskäl delvis integrerats.

Det pågår samarbete mellan den *kemiska avdelningen* och flera institutioner inom stockholmsområdet, i synnerhet laboratoriet för masspektroskopi, statens rättsläkarstation och olika biokemiska institutioner. Ur denna synvinkel är den nuvarande lokaliseringen bra, då laboratoriet behöver tillgång till moderna instrument, som oftast är för kostbara att anskaffa för ett litet laboratorium.

Sveriges geologiska undersökning (SGU)

Antalet anställda: handläggande personal	93
övrig personal	164
summa	257

Organisation

Chef för geologiska undersökningen är en generaldirektör. Verket är försöksvis organiserat på tre byråer och tre avdelningar. Dessa är allmänna byrån, kartbyrån, malmbyrån, geofysiska avdelningen, kemiska avdelningen och administrativa avdelningen.

Filialer till SGU finns i Göteborg och Lund. Vid filialerna finns ca tio anställda. I Malå och Kiruna finns servicestationer till vilka förlagts vissa arbeten, t. ex. nytillverkning av instrument och verktyg, tekniskt underhåll och utveckling av maskiner samt vissa tekniska bearbetningar av inkommet material. I Malå finns ca 165 anställda och i Kiruna åtta.

Uppgifter

SGU är central förvaltningsmyndighet för ärenden om landets geologiska beskaffenhet. I geologiska undersökningens uppgifter ingår bl. a. att verkställa bergarts- och jordarts-kartering, att uppsöka och undersöka förekomster av malmer och andra tekniskt användbara mineral, bergarter och jordarter. Den skall också bedriva forskning av såväl vetenskaplig som praktisk natur, med särskild uppmärksamhet på frågor av betydelse för näringslivets utveckling och tillgodoseendet av samhälleliga behov. Geologiska undersökningen har vidare att inom sitt verksamhetsområde tillhandagå andra myndigheter med geologiska utredningar och äger verkställa sådana utredningar även åt kommuner och enskilda. Resultaten av verksamheten skall göras tillgängliga för allmänheten genom kartor, uppsatser m. m.

SGU:s uppgifter angående behov av kontakter med andra organ

Vid de geofysiska flyg- och markmätningarna och vid den geokemiska malmletningen erhålls en stor mängd rådata i sifferform som kräver omfattande databehandling. Detta kräver tillgång till en dataanläggning av den storlek som finns vid Stockholms datamaskincentral. SGU:s kartverksamhet följer kartverkets utgivning av nya topografiska blad. SGU:s fältarbete baseras på kartverkets flygbilder. Detta kräver personliga besök på kartverkets flygbildsarkiv. Underlag för inmutnings- och utmålskartor erhålls också från vattenfallsverket, domänverket och lantmäteristyrelsen. För framställning av kartor behövs kontakter med Generalstabens Litografiska Anstalt och Svenska Reproduktions AB. SGU behöver dessutom kontakter med bl. a. kommerskollegium, naturvårdsverket, planverket och fortifikationsförvaltningen.

SGU framhåller att dess centrala uppgift är att undersöka och utforska landets geologiska byggnad. Därför utgör geologisk forskning och utveckling av undersökningsmetoderna grundläggande och nödvändiga led i dess verksamhet. Bland de institutioner i Stockholm som SGU har kontakter med nämns bl. a. vid universitetet i Stockholm institutionen för mineralogi och petrografi, historisk geologi och paleontologi samt kvartärgeologi, vid tekniska högskolan i Stockholm bl. a. bergssektionens gruvlinje, geologiska institutionen, institutionen för mineralberedning, institutionen för kulturteknik. SGU framhåller att SGU och naturhistoriska riksmuseet har delvis samma arbetsuppgifter. De båda organen svarar tillsammans för landets centrala samlingar av geologiskt material.

Bland övriga organ med vilka SGU har kontakter nämns AB Atomenergi, laboratoriet för radioaktiv datering, geokronologiska laboratoriet, SMHI, statens geotekniska institut, väginstitutet, riksantikvarieämbetet, statens historiska museum och forskningsinstitutet för atomfysik. Härutöver redovisas behov av kontakter med Uppsala universitet, Lunds universitet, tekniska högskolan i Lund och Göteborgs universitet.

SGU framhåller att om en ändrad lokalisering anses ofrånkomlig är Lund det alternativ som skulle medföra de minsta skadeverkningarna.

SGU:s framtida organisation och uppgifter kan bli beroende av beslut som kan fattas till följd av 1969 års geologiutrednings förslag.

verket. SMHI:s meteorologer har nu möjlighet att vidareutbilda sig på det vetenskapliga området. Det finns även behov av anknytning till institution för hydrologi, vilken f. n. endast finns i Uppsala.

SMHI framhåller att det måste finnas tillgång till reservdatamaskin då datamaskin används för rutinmässiga väderleksprognoser, analyser och sammanställningar.

Vid valet mellan vissa tänkbara lokaliseringsorter anser SMHI att Uppsala och Norrköping-Linköping är de bästa alternativen.

Institutet har gjort vissa försök att beräkna kostnadsökningar som skulle uppkomma vid en annan lokalisering. Härav framgår att maximala merkostnaden för telefonförbindelser vid en lokalisering till t. ex. Norrköping uppgår till ca 0,5 milj. kr. Härtill kommer väsentliga kostnader för överflyttning samt nyanskaffning av utrustning.

Värnpliktsverket

Antalet anställda: 58

Organisation

Värnpliktsverket är organiserat på ett huvudkontor, som utgörs av en värnpliktssektion, en administrativ sektion och ett datakontor samt för den regionala inskrivningsverksamheten och för personalredovisningsverksamheten vid armén och flygvapnet tre värnpliktskontor, nämligen södra värnpliktskontoret i Kristianstad, östra värnpliktskontoret i Solna och norra värnpliktskontoret i Östersund. Till varje värnpliktskontor är knuten en inskrivningscentral i resp. Göteborg, Karlstad och Boden.

Uppgifter

Värnpliktsverket är centralt organ för inskrivning och personalredovisning inom krigsmakten. I verkets uppgifter ingår bl. a. att leda andra inskrivnings- och personalredovisningsmyndigheters verksamhet, att efter samråd med berörda myndigheter ansvara för och meddela föreskrifter om tilldelning, uttagning, fördelning och inkallelse av värnpliktiga, att i samråd med berörda myndigheter samordna personalprovning och bedömning av värnpliktiga, att samordna personalredovisningen inom krigsmakten och ansvara för den centrala registreringen av krigsmaktens personal, att föreslå överbefälhavaren och försvarsgrenscheferna sådana anvisningar om krigsplacering som har samband med personalredovisningen, att i övrigt biträda krigsmaktens myndigheter i frågor angående inskrivning och personalredovisning, att besluta i sådant ärende om befrielse från eller anstånd med värnpliktstjänstgöring som truppregistreringsmyndighet överlämnar till verket.

I det följande lämnas en översikt över de arbetsuppgifter som de olika enheterna inom värnpliktsverket har.

Inom *värnpliktssektionen* handläggs inskrivningsärenden (författningar, instruktioner m. m., de värnpliktigas fördelning och orientering samt inskrivningsförrättningarnas organisation och genomförande), överföring av värnpliktiga mellan försvarsgrenar och truppslag, inkallelse till grundutbildning av värnpliktiga tillhörande armén m. m. Inom sektionen handläggs vidare uppskovsärenden rörande all värnpliktig personal och fast anställt manskap, krigstjänstgöringsfrihet, förberedelser i fredstid för kollektivyrkesledighet och centralt uppskovsregister samt ärenden rörande tilldelning och uttagning, tjänstgöringsförhållanden, förfoganderätt för krigsplacering m. m., anståndsärenden och ärenden angående befrielse från värnpliktstjänstgöring, truppregistrering av personal vid högkvarteret m. fl. centrala organ, ärenden rörande förordnanden, familjebidrag och registreringsverksamhet, mobplanläggning för värnpliktsverket.

På *administrativa sektionen* planläggs kurser för inskrivningschefer, personalofficerare och personalregistratorer m. fl., utbildning av värnpliktsverkets personal, budgetärenden och ekonomiska ärenden, m. m.

På *datakontoret* handläggs ärenden rörande utveckling av nya datasystem samt rationalisering, utbildning inom dataområdet, integrationsfrågor inom dataverksamheten, mottagning, beredning, maskinbearbetning, kontroll och utsändning av datamateriel, dataproduktion för värnpliktsverket samt övriga myndigheter beträffande krigsmaktens personaltillgångar och inskrivningsverksamheten innefattande även programmering samt central registrering av krigsmaktens personal.

Värnpliktsverkets uppgifter angående samarbete med andra organ

Enligt verket har det behov av kontakter med överbefälhavaren, försvarsgrenscheferna, försvarets sjukvårdsstyrelse och militärpsykologiska institutet samt med underlydande värnpliktskontor och inskrivningscentraler. Med hänsyn till detta samarbetsbehov anser verket att huvudkontoret bör lokaliseras till en ort med goda förbindelser dels till stockholmsområdet, dels i första hand till Kristianstad, Göteborg och Karlstad, i andra hand till Östersund och Boden.

RECEIVED
1 JUN 1970
U.S. AIR FORCE

